

longe lateque patet, non opus est plura aggregare A exempla, de quibus multa jam et antiqua, ubi vel ubi desudat oratio. Sed quia sancti Evangelii narratio tota in hac fide terminatur, et in spe concluditur, credamus quæ legimus, et maneamus in fide qua renati sumus, ut cum fiducia sub Dei protectione vivamus, quicumque in Christo perfecte credidimus; quia cum quibus Christus est virtus et sapientia Dei Patris cum ipsis est. Ipse quidem pollicitus est Deus, qui non mentitur: *Ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi*. Idcirco quibus talis tantaque fiducia fidei est, omnino virtus Patris et lumen adest. De quo lumine David pro magnificentia cordis fidissime dicebat, *Dominus illuminatio mea, et salus mea; quem timebo?* (*Psal.* xxvi, 1.) Hæc quippe dicebat, quando Dominus necdum Emmanuel ad nos B venerat; quia nondum incarnatus erat, licet semper cum Patre, et ubique cum suis esset. Quanto magis nunc confidere oportet quando jam sicut est pollicitus per os omnium prophetarum, in manifesto datus est, et factus est nobiscum Deus. In eo 1222 ergo quod factus est nobiscum Deus, non potest nobiscum non esse. Et ideo credere oportet confidenter quod ait, qui semper idem est, qui ubique est, sine præterito et futuro, ut semper præsens adesse intelligatur, quia per hanc fidem *sancti vicerunt regna*, et placuerunt Deo. In hac igitur confidentia securi inter supplicia permanserunt, et in hac spe securi suas animas Deo in pace commendarunt, pro cuius amore mori non timuerunt.

Ecce, fratres charissimi, vestro appulsus amore C ac desiderio quod tentavi, volens vestris parere jussis, et perficere in eloquio, qui nescio si ulli proferam in facto. Ecce in quo me demersi divinarum

rerum pelago, vestris confisus meritis, et provocatus precibus. Ecce jam difficiles percurri vias. Ecce quam investigabiles perfodi thesauros, pauper ingenio. Tamen regenerationis meæ obtinens firmitatem, credo quod non meis viribus, sed Dei gratia evasi, per quam didici quæ nescio, et teneo quod ignoravi. Quia in eo semper sum fisus, qui nobiscum se esse protestatur, in quo vivo. Idcirco etsi peccator sim, Spiritu sancto jam renatus, fidenter quod ipse ait amplector in charitate, et devotus recolo. Quia *Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, sed nescis unde veniat, et quo eat* (*Joan.* iii, 8). Itaque sic est omnis, quia natus est ex eo. Unde, dilectissimi, etsi sensu in talibus quæ ipse loquitur imperfectus non percipio, quoniam hebes factus sum interdum et inscius divinarum rerum, regulas tamen fidei, et doctrinam catholicæ disciplinæ, in his quæ intus audivi, omnino teneo, prout ab eo didici qui in nobis est, et ideo devotus legentibus offero. Quoniam modus Spiritui sancto loquendi, modus nullus est, cum vult, et cui vult, et quomodo vult. Hinc est in hoc opere, quod ultra vires elaboravi, quia me ipse ad id impulsi dum charitas id coegit, cujus adeuntis vel abeuntis causa, sicut Salvator ait, in ipsius est inspirantis voluntate, quamvis ejus nesciatur adventus, vel recessus dum replet omnia. Propterea recte nemo est qui prohibeat eum loqui per quem vult, cui subest posse docere et aspirare omnia quæ vult. Sine quo non recte sapio; nec ipsi angeli qui virtutes sunt unquam possunt aut sapiunt. Quoniam, ut Propheta canit: *Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum* (*Psal.* xxxii, 6). Quod si eorum, procul dubio et sanctorum.

S. PASCHASII RADBERTI

ABBATIS CORBEIENSIS

EXPOSITIO IN PSALMUM XLIV

ERUCTAVIT COR MEUM VERBUM BONUM,

Ad sacras virgines Suessione in S. Mariæ monasterio degentes.

(Ex edit. Sirm.)

1225-1226 LIBER PRIMUS.

Cum sollicitudine pastoralis officii, curisque regiminis et negotiis actionum essem tandem exoccupatus, divino dispensante judicio, retuli me ad ea studia quæ profecto retenta animo, remissa temporibus, inter varios rerum sæcularium anfractus, abjeceram; sicque longo intervallo intermissa revocavi. Hinc inter alta cordis silentia, inter amœnos

D Scripturarum sanctarum recessus, recensui in mente quod tam sanctæ matri olim, quam quibusdam ex vobis, devoveram scribere. Sed quia illa jam legit in libro vitæ ineffabilia, quæ humanus sermo non capit, vobis, quæ filiæ estis, debui reddere quod decreveram. Quia sicut inverecundi debitoris est promissa denegare, ita honesti et liberalis, sine mora

ultroneum offerre. Præsertim quia a Deo hæres A constituta est Mater beate hæreditatis, quæ erat filia clarissima matris, cui totum me devovi fore præsens quod sum, et quod debueram in Christo dilectionis ut exsolverem. Quia fenus charitatis tunc bene debetur cum exsolvitur, et solvendo semper jure debetur. In hoc ipso negotio completa est prophetia præsentis psalmi, cum dicitur: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos principes* (Psal. XLIV, 17). Constituta est ergo a Deo, dilectissimæ, et quæ fuit filia beate Matris, facta est optima nutrix, cui totum debemus quod novimus. Unde vestris pulsatus largissime beneficiis, cœpi cogitare quibus plurimum debebam, vobis quia occupatus non profui, aliquid ut prodessem saltem otiosus. Si forte mihi dicere adpossem illud Catonis, quod ait de Scipione, qui primus appellatus est Africanus, solitum dicere, namque se minus otiosum esse, quam cum otiosus; nec minus solum, quam cum solus esset. Magnifica quidem vox, dilectissimæ, et magno viro ac sapienti digna, quæ declarat illum in otio de negotiis vitæ cogitare, et in solitudine secum loqui solitum, neque cessasse unquam interdum, et colloquio alterius non eguisse. Istæ duæ res, quæ languorem afferunt cæteris, illum acuebant, otium scilicet et solitudo. Vellem et mihi hoc idem vere de me dicere liceret; sed quia minus imitatione ad tantam ingenii præstantiam queo, voluntate certe proxime assequor, quod competit maxime nobis, quibus contemplativa vita sub monastica disciplina degentibus in voto est. Unde Dominus: *Vacate*, inquit, *et videte quoniam ego sum Deus* (Psal. XLV, 11). Quo profecto exemplo, major materia exhortationis officiosissimæ vacandi sub otio religionis a Domino commendatur. Ita tamen si non ignavia, non torpor, non socordia, vel desidia nos opprimant, quia otiositas inimica est animæ. Alias autem contemplativæ vitæ intelligibilis deservire impræsentiarum, ut est beatissimum, ita et negotiosissimum. Ex quo Dominus in Evangelio, *Maria*, inquit, *optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea* (Luc. x, 42). Idcirco vos, quia estis cives sanctorum et domesticæ **1227** Dei, plurimum decet ea semper sectari, et illius theorum quærere cujus estis filie. Profecto quia ejusdem disciplinæ pars in omnibus frugifera est et secunda; cujus itaque fructus semper manet, nec ulla pars ejus inculta aut deserta squalet, quam sane elegistis, et ad hoc Deo dicatæ estis, eam sane excolere instantius debetis, quoniam nulla impræsentiarum actio beator aut verior quam angelicis interesse officiis, et divinis admisceri colloquiis, et aspectibus præsentari. Hinc nobis tale felicius commendatur otium, quam præcelsum ullarum rerum in terris negotium. Ob quam causam relinquentes omnia, Deo vos vovistis. Unde etsi soli videmus interdum et otiosi, qui semper cum Deo negotiosissime coramque versari debemus, nunquam soli sumus, aut otiosi. Ideo si conferre volumus solitudinem nostram aut otium cum Afrianni illius ingenio, multo præstantius est

cunctis eorum studiis. Quod non gloriandi vitio constitutum est ut ignaviter torpeamus, sed ut meditemur in mandatis Dei, in laudibus et contemplatione divina, in Scripturis sacris, in lege et prophetis, in Evangelio et doctrina apostolorum, in traditionibus sanctorum Patrum, si quomodo quæ novimus Christo exhibeamus. Inter quæ nimirum eximia doctrinarum pascua, inter uberrimos deliciarum favos habita est collati de psalmo quadragesimo quarto. Quem cum recitasset, inveni eum carmen esse nuptiarum, vestrumque epithalamium; eo quod totus de nuptiis agat sponsi et virginum, quarum unum est corpus, ut una efficiatur Ecclesia et conjux tanti viri, qui in eo describitur et prædicatur speciosus præ omnibus filiis hominum. Sed cum hæc ex voto tractarem, ut restituerem paucis quod promiseram, mox in vestibulo psalmi, id est in titulo, reperi, in finem, pro his qui commutabuntur filiorum Chore intelligentia canticum prædilecto. Deinde Hebraicam veritatem considerans, juxta beatum Hieronymum, in qua scriptum est: *Victori pro liliis filiorum Chore, eruditionis canticum amantissimi*. Ubi Symmachus more suo manifestius interpretatus est *triumphus pro floribus*. Quæ cum legissem hujuscemodi et alia diversa in titulo, credidi, dilectissimæ, paucorum non esse, quod omnibus virginibus, imo omni Christi Ecclesiæ generaliter decantatur. Sed quia virginitas, quæ semper floribus comparatur, in membris Ecclesiæ gloriosior portio præcellit, et specialis in eis virtus esse probatur, opportunissime mihi occurrit de his ad vos scriberem omnibus, quæ vere flores Christi estis, et Ecclesiarum lilia. Primum ut exsolverem quod præcedenti matri debueram, deinde vobis, quarum est carmen de nuptiis, ac si in dotis titulo sermonem proferre generaliter, licet inclinato loquendi genere non negarem. Quoniam lilia etiam inter spinas bene crescunt; et de sensibus loquens Spiritus sanctus, certe aut ipse sponsus Ecclesiæ, mediator Dei et hominum, *Moysen docet et instruit*. Fortassis igitur vestris intervenientibus meritis, mei dumosi pectoris officio non dedignabitur aliquid proferre, quod prosit desiderantibus audire, quoniam materia loquendi ex dote est vestræ sponsalitat. Idcirco quam bene jugiter ad vigiliis virginum totus expenditur psalmus, et in laude earum decantatur, quæ vere sunt flores Ecclesiarum et lilia paradisi. Verumtamen etsi de his solemniter symphonizatur in natalitis earum, quæ jam cum Christo feliciter morte soluta, introierunt ad nuptias; nihilominus impræsentiarum vestras in Christo concelebrat hymnidice nuptias, et jocundissima describit fœdera nuptiarum, pingit quoque sponsum decorum ac locupletem præ omnibus: sponsam vero a dextris stare testatur gloriosam, regio honore sublimatam. Et monet propter eas, quæ adhuc in terris laborant, ita dicens: *Audi, filia, et vide*, seu cætera quæ dicuntur. Unde, clarissimæ, quia vestrum eum recognovi epithalamium, licet indoctus, nesciens cantare, tacere ante thalamum tanti regis, tantarumque virginum non

deui. Jussum quippe legimus, *ante thorum hujus virginis, frequentate nobis dulcia cantica dramatis.* Quod si ad unius virginis thalamum tales digne alternantibus choris celebrantur ex voto exsequiæ, quanto festivior deberet esse sermo, si mihi esset dicendi peritia, tantarum convivio virginum, ubi psalmi canuntur pro laude, lectiones recitantur deliciarum ad epulas? Hinc inde chori exsultant, more eorum qui ad nuptias canunt jubilatione plenissimæ laudis. Nescio enim, charissimæ, quid plus invitet nos ad gaudia, lectiones divinæ, an cantus tantæ solemnitatis: nam lectiones instruunt, cantus labores sublevat arduos, et solatur angustias; probant ad solatium operis datam nobis naturaliter cantilenam: hinc nautæ, qui cantu superant maritima discrimina, hinc immenso ponderi adducunt levamina canticorum. Hinc viantes colles arduos facit transcendere sonora vox, eremumque transire intrepidus dulcia modulamina cantus. Ac ne multa dicam, quidquid durum est operis, quidquid laboris asperum, dulcis vincit cantilena musici carminis, et leve reddit. Sic et vos, sanctissimæ, harmonia hujus cantus relevet jugis, et excitet mentes. Permulceat vos fistula Davidica; oblectent animum sponsalia dotis. Nam ipse David, qui hoc epithalamium primus cecinisse creditur, hoc genus invenisse ad nuptias gratia canendi non dubitatur. Qui cantu didicit dura superare bellorum, cantu meruit populum concitare ad salutem, cantu gentes invitat ad Christum, Judæos revocat, dæmones fugat, Dei filios ad superni Patris obsequium convocat, et vos, o virgines, Christi ad thalamum æterni Regis instruit et præparat, ita, si mores concordent sponso, et respondeant opera cantibus. Hinc, dilectissimæ, sicut dixi, quia nec harmonice cantare ante thalamum summi Regis, nec exhortari convivas luculentissime queo, vel alloqui facite copulantes; in hoc dotis titulo, decrevi tantum spargere flores, si forte inveniat sermo noster quem nostrum delectet pulegium, quod nisi pro munere bene olenti; quia pretiosora non valeo, saltem quo intus flagret cubile cordis ante thorum respargo. Quoniam ad quascunque oculos diverti, nullas inveni quibus magis nostra placerent, nullas quibus potissimum nostrum sudaret ingenium, nullas quibus magis deberem, nullas quibus hoc amplius congrueret quam vobis, quæ et secundum nobilitatem generis flores estis Ecclesiæ, et secundum candorem virtutum lilia paradisi. Quoniam vos estis, quæ virore pudicitiae, et splendore castæ dilectionis, sponso sarta componitis, et coronam spineam mutatis quotidie in gloriam triumphantis, quæ per campos Scripturarum, indesinenter velut apes flores legitis, et per prata virentia quæque mentis et corporis labore pabula virtutum colligitis; quibus reconditis ac si in alveario cordis Christi mella conficiantur; hinc quoque recte canitur sponso: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua super mel et favum!* (Psal. cxviii, 103.) Quod bene Ezechiel prægustans: *Factum est, inquit, tanquam mel dulce in os meum*

(Ezech. iii, 3). Ad hoc quippe varios divinatorum voluminum flores carpitis, uti mella **1228** vobis dulcescant spiritalia in animo, variis ornamentorum intus decorata virtutibus. Agitis itaque quomodo ad eum pertingere possitis, qui de se dicit in Canticis: *Ego flos campi, et liliu convallium* (Cant. ii, 1). Proinde quia et Psalmus de liliis est ac floribus, et Christus sponso florem se esse fatetur ac liliu; debui etiam et ego vobis partem decerpere præsentia absens, licet in floribus semper ipsæ floreatis, quatenus haberem quid ego absentia præsens vobis vester alumnus de his non otiosus devotus offerrem. Quoniam vere juxta poeticum, *Deus nobis hæc otia fecit.* Ideo ne iners ex toto inveniret, inter amœna librorum volumina ago quietus, quod præstantius est.

B Quia Christus qui pascitur inter lilia virtutum flores sibi mittentes remunerat, et quærentibus ut inveniant præstat. Sed quia flos esse nequeo, saltem vobis, quæ candida estis lilia quod possum sententiarum mitto; ut et qui seminat juxta Apostolum (*Joan. iv, 36*), et qui metit simul gaudeant. Sed quia seminare, magnorum est, utinam irriguini superducere possem; quia tunc quisque recte seminat, si intelligat, quid, quando, et ubi seminat. In vobis autem jam seminatum est verbum vitæ, quoniam *Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis* (*I Cor. iii, 9*), et ideo pullulant in vobis semina virtutum, et crescit seges multiplicata in Domino. Nam virginitatem nemo alter quam Christus seminat, quoniam ipse sator semen est et fructus. Corda vero fidelium, hortus deliciarum, vomere sancti Evangelii exarata, qui quamvis hortus in genere prætendatur, tamen in vobis, quia species estis et decus, conclusus et signatus in canticis decantatur, ab omni gramine pessimo fide Christi purgatus, verbi semine satus, castitatis lilio decoratus, viriditate virtutum amœnus, fragrans floribus sempiternis. Sed quia in una eademque terra simul spinæ et lilia oriuntur, assidue colendus est ager cordis, ne lilia castitatis lædantur spinis. Idcirco jugiter rore Scripturarum compluenda est gleba mentis. Nam ros virgineus sermo divinus est. Quia sicut ros Dei verba descendunt, et refrigerant corda virginum a fervore noxii caloris. Alioquin habet voluptas carnis suos flores, quibus male oblectatur animus. Unde Propheta: *Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus tanquam flos feni; exsiccatum est fenum, et cecidit flos, verbum autem Domini manet in æternum* (*Psal. xl, 6*). Ideo, charissimæ, stabilite **1229** in vobis firma radice verbum quod manet et est in æternum implorate, ut maneat in cordibus vestris, de quo præsens loquitur Psalmus: *Eructavit cor meum verbum bonum.* Conquadrante fundamentum, in cordibus quadratura virtutum, prudentia scilicet, justitia, et fortitudine, ac temperantia, in quibus quasi in curru suo Christus auriga præsideat et regat motus cordis dicatque de vobis: *Equitatu meo assimilavi te in curru, filia Pharaonis* (Cant. i, 9). Quoniam sine quatuor istis nunquam bene regitur cæterarum virtutum integritas, neque funda-

mentum locatur, quo permaneat quisque radicatus et fundatus in illo lapide angulari, in quo omnis structura crescit in templum sanctum in Domino (Ephes. II, 21). In hoc quippe angulo compaginis vestra sic fundate corda, ut nulla Epicureorum, id est carnalium hominum vox decipiat, qui dicunt illud quod scriptum est: *Coronemus nos rosis antequam marcescant: nulla nos luxuria prætereat, sed in omnibus relinquamus signa lætitiæ nostræ* (Sap. II, 8). Hoc idcirco dixerim, quia Symmachus hunc psalmum pro floribus interpretatus est, ne vos ulla liliorum præsentis sæculi, seu florum decipiant blandimenta; quæ sane simul in ortu vitæ calcastis et spreveritis, omnia autem deliciarum oblectamenta veluti stercorea respuistis. Vanam quoque lætitiæ, vanamque gloriam simul abdicastis, ut veram vitam, veraque gaudia per hoc compendium vitæ oculus apprehendatis. Hæc ideo, dilectissimæ, fortiter fertis, quia sursum ubi Christus sponsus videtur radicem cordis fixistis; quoniam aliæ sunt rosæ, quæ Christi sanguine intus pinguescunt et rubricantur ut semper floreat; aliæ quæ in terra radicanter, cito ut floreat et postmodum arescant. Omnis quippe luxus præseculi vitæ vapor est, et spuma vani gaudii. Propterea, matronæ Christi, sectamini semper virtutes ut vireant floridæ, augeanturque lilia castitatis. In genis rubeat rosa Christi sanguine perspersa. Quia omnis ornatus animi, morumque probitas in facie resplendet virginis. Hinc, quæso, erigite scopum, id est intentionem cordis jugiter ante oculos, et telos, id est finem nolite negligere. Nam τέλος finis omnium rerum est. Unde in hoc titulo scriptum est: in finem pro his qui commutabuntur. Finis autem legis Christus est; ad justitiam omni credenti. Non ergo Christus finis est legis, ne sit; sed finis ejus est, ut habeat consummatam justitiam ex fide **1230** Jesu Christi. Quoniam sine Christo imperfecta est lex; perficitur, autem per Christum, cum Christus in lege re promissus, creditus suscipitur, et susceptus fide integra tenetur. Non enim Christus ideo finis dictus est, ut in eo finiantur ne sint, quæcunque statuta sunt a Deo ut sint; sed in eo et ad eum perveniant ut bene sint. Alioquin sine ipso nulla virtus est consummata; sicut nec initium habet virtus, si non ab ipso incipiantur, quoniam ipse est α et ω , ab ipso justitia fidei concipiatur, et in ipso consummetur; non ut non sit, sed ut perfecta sit in ea justitia quæ de cælo prospexit. Unde David eruditus a Spiritu sancto dicit: *Omnis consummationis vidi finem* (Psal. cxviii, 66): Quia nihil est quod perfectum sit aut consummatum, si non in Christo perficiatur, ut maneat in æternum. Quod ad Christum usque cucurrit, ne sine Christo inveniretur. Hinc quoque hortatur Apostolus: *Sic currite ut comprehendatis*. Propterea, sponsæ Christi, quodcunque agitis Christus sit semper in causa, ut ei placeatis, cui vos vovistis (I Cor. ix, 24). Quandoquidem virtus virginitas tum bene virtutibus fulcitur, si quidquid agit virgo, amore sponsi sui in animo decoratur. Quoniam sicut nemo

A sponsus sine sponsa, ita nec sponsa sine commercio et fœdere sponsalitatibus, ut post fidem sponsalitatibus, deinceps sint duo in carne una. Sic quippe venit Deus in homine ut homo esset in Deum, atque Deus et homo unus esset Christus, ita necesse est, charissimæ, ut cum sponso unum sit Ecclesia quodammodo. Non ut sit Deus, quod Christus est, sed una sit caro in ipso, unum corpus, quatenus carnis et Dei fiat unum commercium. Quia Deus transivit in carnem, homo totus transeat in Deum, et fiat unum corpus, unaque caro, Christus et Ecclesia. Quod si ita de omni creditur corpore, quid putat Virgo Dei, matrona Christi, quæ sic omnino in carne adhuc est, ut jam sine carnis corruptione in Deo sit? Quæ sponso ad integrum jam jura sponsalitatibus servat; quoniam nihil aliud quam ipsum et propter ipsum diligit. Jam enim totum refulget in specie quod futurum re promittitur in genere. Unde necesse est respondeat Virgo dotis titulo, respondeat moribus sponso, mente atque actu asserat cælestem vitam per naturam, quam consecuta est per gratiam, et sequatur agnum quocumque ierit. Sequitur autem virginitas Agnum quocumque vadit (Apoc. xiv, 4), ita tamen si concordiam virtutum teneat. Quoniam Christus Dei virtus, et Dei sapientia, principium est omnium **1231** viarum, et ipse virtus omnium virtutum, ideo qui post eum ire festinat, et sequi vult quocumque abierit, debet primum mentis incorruptionem servare atque carnis, deinde cæterarum virtutum vias ingredi, charitasque membra omnia custodire. Alioquin virginitas carnis, sine reliquis virtutibus, non sequitur Agnum quocumque ierit. Quia Agnus Dei Christus omnium viarum Dei forma est, ipse via et principium.

C Quapropter virgo Christi, ut sit sponsa, et sequatur in omnibus cui se vovit, oportet juxta Apostolum ut sit carne ac mente sancta, et incontaminata, ne forte mentem interius per se diabolus intus corrumpat, quam exterius nitor carnis adulat. Virginitatem enim Christus integram sibi quærit, cui viam se præbuit, ut sequatur quocumque ierit ipse unigenitus Dei Filius, unigenitus etiam Virginis natus. Unus omnium sacrarum virginum sponsus, sanctæ virginitatis fructus, decus, et munus, quem corporaliter sancta virginitas peperit, cui spiritaliter sancta virginitas nubit. A quo sancta virginitas fecundatur, ut perseveret intacta, a quo decoratur ut permaneat pulchra, a quo coronatur ut regnet perenniter gloriosa. Virginitatem sacram suo sibi gratuito munere ipse facit, quia omnia quæcunque vult facit. A quo ideo, nullis præcedentibus virginitas sacra datur meritis, ut illi semper gratiarum actio pura cordis humilitate reddatur. Quod si delectat tantum nominis fastigium, virgo sequatur necesse est opus virtutum, ut ex nomine consecretur opus, et ex opere compleatur nomen. Quia tam magnum voluit Deus esse bonum virginitatis, ut illud non aliunde quam ex vocabulo sortiretur virtutis. Virginitatis quippe si quis velit diligentius considerare vocabulum, ex

virtutis nomine derivatur. Virgo enim dicitur quasi virago; viraginem vero Scriptura sancta, non ob aliud vocatam insinuat, nisi quia de viro sumpta est; constat vero virginis nomen ex viro descendere, viri autem, nulli dubium quod a virtute sit dictum. Quod bene ex Genesis (cap. 11, 23) testimonio comprobatur; et Apostolus signanter de Ecclesia alludit dicens: *Despundi enim vos uni viro, virginem castam exhibere Christo (II Cor. xi, 2)*. Quia omnino Christus vir oriens appellatur, ex cujus latere et virtute formatur Ecclesia in fide et misericordia, desponsata juxta prophetam a Christo per charitatem. Hinc quoque generaliter omnis Ecclesia jure virgo, **1234** quia de viro Christo Jesu sumpta est, appellatur et sponsa. Quapropter, nec seductione decipitur, nec violentia vincitur confortata in Christo; nec ullis persecutionum generibus superatur, quia in fide internæ virginitatis virtute fulcitur. De qua Isaias in persona Christi: *Habitabit juvenis cum virgine, et habitabunt in te filii tui (Isa. lxii, 5, 6)*. Et ut ostenderet juvenem sponsum esse, atque virginem sponsam, secutus adjunxit dicens: *Gaudebit sponsus super sponsam et gaudebit super te Deus tuus*. Hæc namque virgo mater est, cui dicitur: *Habitabunt in te filii tui*. Et hæc mater virgo est de qua dicitur: *Et habitabit juvenis cum virgine*. Hæc virgo sponsa est, de qua dicitur: *Et gaudebit super sponsam suam*. Hæc est igitur Ecclesia una et perfecta columba Dei, veraque catholica mater, et sponsa, et virgo. Mater, quia generat; virgo, quia fide incorrupta perseverat. Nec enim fecunditate virginitas corrumpitur, nec virginitate fecunditas impeditur. Tale namque est istius virginis connubium, ut ideo fecundetur ab hoc viro virginitas, quia in hoc connubio nulla unquam potest esse corruptio, et tanta in hac matre virginitas, perseverat et integritas, ut nisi virgo semper esset, mater esse non posset. Ac propterea spiritaliter semper floret, quia semper fructus generat, et cum parere desierit, ipsa flos et fructus semper erit. Idcirco victori Christo triumphus canitur pro floribus aut pro his qui commutabuntur. Quia qui commutabuntur, florebut sicut cedrus Libani in atriis Domini, unde dicitur: *Justus ut palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur (Psal. xcii, 13)*. Quoniam omnium electorum virtus, triumphus est Salvatoris. Qui triumphavit in omnibus, et victor exstitit. Hinc quoque ipse ait: *Confidite, quia ego vici mundum (Joan. xvi, 33)*. Maxime tamen in præcipuis Ecclesiæ membris; quia non minus in virginibus, quam in martyribus Christus victor esse creditur. Et ideo cum in diversis distribuit membris suis donationes secundum gratiam, quæ data est credentibus. majorem tamen donationis gratiam in illis Ecclesiæ membris dat, in quibus ipsa spiritaliter ita virgo dicitur, ut etiam corporeæ virginitatis integritate potitur. Nam pro diversis membrorum ordinibus, et varietate virtutum secundum fidei catholicæ regulam, multis decorata speciebus, recte varia prædicatur, quæ pudicitiam in omnibus servat virginalem, casti-

PATROL. CXX.

tatem custodit virginalem, torumque immaculatum conjugalem. Unde in hoc eodem canitur **1235** psalmo: *Asiitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate*. Quia unusquisque electorum proprium habet donum a Deo; alius quidem sic, alius vero sic, omnes tamen pariter in finem, id est in Christo commutabuntur, in quibus ipse triumphat et vincit. Et ideo totus hic psalmus ac si epithalamium in laude sponsi ac sponsæ decantatur. Introducit enim sponsum in orbem terrarum, et describit sponsam valde gloriosam, et decoratam innumeris varietatum virtutibus, quam etiam in ejus dexteram astare testatur. Idcirco hinc inde dulcia suis frequentat cantica dramatis, et nunc sponso, nunc sponsæ, miris exornat in brevi laudibus, quam foedere conjungit nuptiarum, castisque connectit amplexibus.

Commendat autem primum Christi gratiam in titulo, ut totum sponso capiti tribuatur, quidquid prædicatur in corpore honestatis, quoniam ipsius est laus, quod contulit sponsæ gratis ipsius virtus. Et omnia quæ ex ea gloriosa dicuntur, ejus sunt muneris dona. Unde dicamus omnes, dicamus singuli: *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam (Psal. cxliii, 1)*. Profecto quia gratuita semper ejus est sancta largitio, eo quod humani meriti nulla unquam præcedit exactio. Quia et si quod est bonum cujuslibet hominis meritum, ab ipso utique est, a quo est *omne datum optimum, et omne donum perfectum (Jac. i, 17)*: quod nec habere potest homo, nisi fuerit datum, nec perseveranter habere, nisi ab ipso fuerit custoditum. Hinc quoque et ego, vestris juvantibus meritis, ab ipso posco, vobis digne reddere queam hujus debiti facultatem, a quo accipi reddendi voluntatem. Neque enim reddere vestris in me præcedentibus meritis ista vellem, nisi misericors ipse donaret ut vellem. Unde si quid in hoc opere dixero, quod placeat ex hoc et sufficiat vobis, imo placeat et prosit sancto desiderio vestro; non erit insipientiæ meæ virtus, sed divinæ sufficientiæ fructus. Sicut e contrario, si quid dixero forte, quod nec sufficere, nec prodesse sancto possit desiderio vestro, non erit divinæ sufficientiæ exinanitio, sed insipientiæ meæ reprehensio. Proinde charitas vestra sic utrumque temperet, non minus in vobis quam in me, ut et prudentia vestra in omnibus Dei beneficia humiliter agnoscat, et quidquid minus fuerit in eloquio, charitas patienter ignoscat. Quia obscura sunt quæ disserimus, et altissima quæ proponimus. **1236** Hinc est quod sequitur in titulo, *filiorum Chore intelligentia*. Alioquin nisi obscura essent, nequaquam sub intelligentia filiorum Chore, psalmus ab omnibus interpretibus tam diligenter commendaretur, ut *qui habet aures audiendi audiat*. Ubicumque enim in Scripturis sacris intelligentia requiritur, non carnale aliquid aut terrenum, sed spiritale totum atque arcanum divinitus commendatur. Hinc et in alio psalmo: *Quis sapiens, inquit, et custodiet hæc, et intelliget misericordias Domini? (Psal.*

32

cvi, 43.) Quæ nimirum intelligentia hoc in loco non quorumcunque, sed filiorum Chore esse dicitur. Ex quo liquido constat, quia valde arcanum, et admirabile est, in eorum intelligentia quod describitur. Nam sicut divinis sermo ait, factum est mirabile sacramentum in seditione Chore, ut pereunte Patre filii permanerent a morte illasi; et ideo non absque re accipiendum, quod sub eorum intelligentia divinitus prædicatur. Porro Chore, *calvus* in nostra lingua, vel *decalvatio* interpretatur, ejus filii esse dicuntur. Sed quis sit iste calvus quæritur recte. Fortassis ergo Elisæus ascendens de Bethel, quem pueri illudebant dicentes: *Ascende, calve: ascende, calve* (IV Reg. II, 23). Sed quos filios habuerit, ad quorum intelligentiam hic psalmus canitur, minime invenitur. Verum ipse rebus et gestis prophetiam de Christo texuit, ut eum ostenderet venturum in carne, quem præfigurabat ipse in opere. Et ideo illudebatur a pueris quia Christus illudendus erat a Judæis. Quos duo nisi de salu, Titus videlicet et Vespasianus, peremerunt in vindictam Dei. Verumtamen Christus non ob aliud ac si decalvatus innuitur, nisi quia in Calvarie loco cruce levatur et illigitur. Cujus profecto filii sunt omnes quotquot receperunt eum, quibus, *dedit potestatem filios Dei fieri* (Joan. I, 12), qui ejus sanguine sunt redempti. Quorum intelligentia est, eum in carne de corde patris genitum ad nos venisse, et omnia quæ de eo præsens psalmus insinuat, et in Christi Ecclesia fide catholica prædicantur credere. Hæc namque est intelligentia filiorum, ut eum intelligant sine initio substantialiter ex natura Patris coæternum et coæqualem genitum, ipsum eundemque in fine sæculorum pro nobis hominem factum: cui sponso nubit Ecclesia, et in cuius laude hæc penitus celebrantur.

Iste igitur est Chore, quod interpretatur, ut dixi, *calvus*, vel *decalvatio*; ejus **1237** filii tantam assecuti sunt gratiam, ut ad eorum intelligentiam divinitatis reserentur arcana. Ipse est Chore sponsus Ecclesie, ejus non possunt jejuna filii, quando cum illis est sponsus. Et ideo ergo filii Dei, quia filii sponsi, qui non sunt involuti in seditione patris, qui vivens ad inferna descendit. De quo in hoc eodemque psalmo sponsæ dicitur ac si filia: *Obliviscere populum tuum et domum patris tui. Fumus enim nos omnes filii træ, id est diaboli: quem oblivisci jubemur, una cum sua domo, ne forte in seditione, quam semper contra Deum movet, contraque ejus membra, complices pereamus. Idcirco interdum a pio patre movemur, cui renati sumus, ne in illius involvamur fastu, cui propter prævaricationem primi parentis filii nati sumus: quoniam et ipse Chore merito vocatur, eo quod ab omni Dei gratia sit decalvatus et expoliatus virtutibus. Adhæreamus ergo ei, cui renati sumus, quoniam ipse est conditor qui fecit nos cum non essemus, qui cum in forma Dei esset semetipsum exinanivit formam servi accipiens* (Philipp. II, 7), ut sponsam sibi acquireret virginem castam et gloriosam, non habentem maculam aut ru-

gam (Ephes. v, 27). In loco Calvarie decalvatus, in cruce quidem levatus, morte peremptus. Unde propter veritatem et mansuetudinem et justitiam mirabiliter exaltatus, etiam in corde inimicorum regis et dominatur, quia constitutus est in throno Dei Patris rex in æternum. Ista namque est vera intelligentia filiorum Chore. Et hæc laus, gloria, honor et virtus, triumphus quoque et fortitudo quæ decantatur in choro filiorum Chore victori Christo, pro his qui commutabuntur, quoniam juxta Apostolum, etsi *omnes resurgemus, non tamen omnes immutabimur* (I Cor. xv, 51, 52). Licet enim in diversis codicibus, maxime Græcorum, de hac immutatione diverse legantur, una tamen erit resurrectio omnium. Nam alii codices habent: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur*; alii vero: *Omnes dormimus, et non omnes immutabimur*; quod Paulus manifestius edisserens, ait: *Canit enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem*. Ad hoc quippe aiunt doctores ecclesiastici, ita fiet ut possit in utramque partem, vel in pœnis, vel in cælorum regno, quisque manere perpetuus. Alias autem quid necesse fuit dicere: *Incorrupti resurgent mortui, et nos immutabimur? Utrumque ad hoc intelligitur, 1238* quod omnes ad meliora resurgent immutati et incorrupti. Nunquid non unum horum satis erat ut diceret: *Omnes resurgemus incorrupti, aut omnes immutabimur? Nisi quia hoc voluit intelligi, quod incorruptio communis sit omnium resurgentium, immutatio vero proprie justorum; dum non solum incorruptionem et immortalitatem, sed et gloriam consequuntur æternam. Porro peccatores et reprobi resuscitabantur incorrupti, quatenus corpora quæ prius habuerunt, incorruptibilia ad pœnas sustinendas, in quibus peccaverunt, perpetua recipiant. Unde signanter Apostolus ait, nos quoque immutabimur, se volens exprimere, et eos qui cum eo justi invenientur, qui de virtute in virtutem, et de gloria transferentur ad gloriam. Hinc quoque idem Apostolus ad incorruptionem mortuorum intulit: *Oportet, inquit, corruptum hoc induere incorruptionem*. Ad id vero quod dixerat, *et nos immutabimur*, adjunxit: *Et mortale hoc induere immortalitatem*. Aliud est enim immortalitas, aliud incorruptio; sicut aliud mortale, et aliud incorruptum. Quandoquidem quidquid mortale est corruptivum est, sed non omne quod corruptivum, statim etiam et mortale. Sicut sunt corpora quæ carent anima, quia nunquam habuere vitam, quæ proprie animantium est. Unde quam bene Apostolus, corruptioni incorruptionem, et mortalitati immortalitatem resurrectionis futuram in momento in ictu oculi copulavit. Quapropter ipsa incorruptio mortuorum immutatio erit. Sed alia erit illa immutatio qua incorruptibiles omnes erunt, seu ad pœnam, seu ad gloriam; alia qua Paulus et omnes sancti glorificandi erunt, ubi erit *alia claritas solis, alia claritas lune, alia claritas stellarum, cum perpe-**

tuitate æterna, ubi *stella a stella differi in claritate* (I Cor. xv, 41). Unde et hic dicitur: *Pro his qui commutabuntur, vel pro floribus*; quoniam omnes florebut in atriis domus Dei. Et sicut differt stella a stella, ita flos a flore. Ita ut virginitas, quod generale est omni Ecclesiæ specialiter liliis in virginibus comparetur, martyrium vero rosis vernantibus, ut singuli singulis suis fulgore coæquentur speciebus, ita ut unusquisque eorum suo et Christi resparsus sanguine, ac si rosa in Hiericho, rubeat speciosus, et de bello cum Christo simul ad regnum exeat gloriosus. Virginitas vero candore lili vestita propter incorruptionem, et ipsa exeat etiam angelis coæquanda.

1239 Unde reor beatum Hilarium in Evangelio eo in loco ubi ait Salvator: *Considerate lilia agri, quomodo crescunt* (Matth. vi, 28), et cætera quæ sequuntur, de angelis dictum ideo intellexisse, quia virginitas quæ angelis comparatur, per lilia quam sæpe in Scripturis sacris præfiguratur. Et ideo dixerit Dominus, quod *nec Salomon in omni gloria sua coopertus sit sicut unum ex istis* (Matth. vi, 29). In quibus nimirum floribus renitet intus floris veri incorruptio, et pulchritudo per charitatem integræ castitatis. Propter quod velim vos considerare, virginitas quam præclara sit, quæ tantis et talibus attollitur præconiis. Nam ut fassus sum, duobus Ecclesiæ generaliter istis comparatur floribus, quæ rubet Christi resparsa sanguine; respersa foris intusque, quia in utroque coccineus color est, et candet ut lilium, de qua dicitur: *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias* (Cant. ii, 2). Quæ quamvis impræsentiarum inter malos versetur, tota florida est ipsa, et decora nimis, multis exornata muneribus. Sed quia scribere decevi ad virgines, verasque viduas, cœlestem vitam agentes, opportunissime visum est, etiam quia flores paradisi sunt, ut ad eas de multis edisseram floribus, in quibus delectatur sponsus. Unde Ecclesia in Canticis: *Fulcite me, inquit, floribus, stipate me malis, quia amore langueo* (Cant. ii, 5). Sed quia multa florum differentia est, orandus est Spiritus sanctus, ut perflet agrum mentis, ut ex eo profluant aromata illius, quia non aliunde secundatur hic ager Ecclesiæ, nisi ex infusione Spiritus sancti. Iste namque ager est ex quo Isaac de filio: *Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, quem benedixit Dominus* (Gen. xxvii, 27). Plenus est hic ager floribus, plenus æternæ vitæ odoribus, in quo nimirum thesaurus ille absconditus in Evangelio invenitur, pro quo fideles omnia vendunt sua, qui ejus amore rapiuntur, et relinquent etiam et seipos, ut ad unum perveniant florem, qui de seipso ait in Canticis: *Ego flos campi, et lilium convallium* (Cant. ii, 1). Cujus itaque campi fecunditas semper cum Deo esse dicitur. De quo alibi in psalmo, cum descripsisset quod omnia quæ cœli ac terræ sunt, sua essent, et pulchritudo, inquit, *agri semper mecum est* (Psal. xlix, 11). Quo profecto liquet, etsi possideat omnia per majestatis suæ dominium, quod hujus

agri flores ac fructum, de quo tanta odoramenta virtutum fragant, ipse per se juxta electionis gratiam possideat intus. In quo agro ipse vitis est vera, de qua propagatur omnis Ecclesia cum pomorum fructibus. Quapropter **1240** bene in Canticis sponsus invitat sponsa dicens: *Veni, dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis, mane surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica* (Cant. iv, 13; vii, 11).

Novit igitur sponsa, novit et vera virgo, quod sponsus flos campi totus vadit in fructum, et delectatur in floribus. Ideo eum rogat et hortatur egredi in agrum, floresque vineæ invisere, quia sine ipso fructum ferre non possunt. Promittit etiam quod mandragoræ jam in portis dederint odorem suum. Unde unus eorum aiebat qui portæ dicuntur, *Bonus odor sumus Deo in omni loco* (II Cor. ii, 15). Verumtamen nemo ad hæc idoneus. Sed nemo se deterreat, cum audit hos tam præcipuos in agro Domini florere et fragrare tam immensis virtutum odoramentis. Sunt etenim in ipso eodemque agro Evangelii, lilia, rosæ, nardus et crocus, humilesque violæ, quæ suo vincunt purpuram regis nuceæ colore. Sunt et heliotropii flores, qui profecto gaudent ad ortum solis, cujus colorantur intus forisve fulgore, et sequuntur quantum fas est post vestigia, ita ut nesciant nisi solem inspicere. Idcirco ac si nocte vos clausistis, charissimæ, ut ad ortum solis æterni, mox ac si renatæ, quia tenebras nescistis, possitis suscipere lumen. Sunt etenim sacrarum Scripturarum cœlestes alii quamplurimi flores, in quibus animarum agricultura formatur passim, et decoratur Christi Ecclesia. In quibus operatur virginitas sibi coronas, et sponso dulcia cœlesti rore constipat mella. Quis enim nesciat quod pudicitia virginalis, seu castitas vidualis, aliud operari non norunt, nisi in quibus delectatur sponsus? Inde est quod quasi apes sanctarum Scripturarum carpitis flores, quoniam *qui pascitur inter lilia* (Cant. vi, 2) totus vadit in floribus, in floribus delectatur, et non in aliis quibuslibet floribus, nisi qui in convalle humilitatis floruerint. Floret enim virginitas in convalle lacrymarum, dum semper ea intendit mente, quæ humilitatis sunt, quæ castitatis; quoniam eum florem portat in pectore qui est *lilium convallium* (Cant. ii, 1), et crescit in hortis deliciarum quos irrorat Spiritus sanctus. Qui sint autem horti deliciarum, ipse sponsus demonstrat in Canticis: *Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus* (Cant. iv, 12); eo quod in hortis hujusmodi Dei impressa signaculis imago servatur involuta, sincerissimi fontis unda perfusa. De quo dictum est ad Patrem: *Quoniam apud te est fons vitæ* (Psal. xxxv, 12). Qui profecto **1241** fons bene in corde virginis signatus oritur et fluit jugiter, ut irriget universos deliciarum flores et fructus paradisi, id est heliotropii flores, de quibus dixeram, qui nesciunt aspicere nisi solem Christum; nesciunt gaudere nisi de claritate et calore Verbi:

ita ut videas in meridie ejusdem floris orbiculos A
 extensos et dilatatos, in tantum ut gyrus ejusdem
 latior in orbe quam sit præ gaudio videatur. Expansis
 flosculis putes eos sentire ac lætari præ claritate
 luminis. Fortassis ergo sentit natura, quamvis sen-
 sum non habeat sentiendi, et interrogat illud de
 Canticis: *Ubi pascis, ubi cubas?* Cui dicitur *in meridie*.
 Et quia in meridie sponsus pascitur inter lilia et
 umbratur in hortis deliciarum, jure flores virtutum
 officiosissime se pandunt et dilatantur, ut suscipiant
 fulgorem veri solis, et confoveantur intus calore
 Verbi. Idcirco quocumque gyraudo sol vadit, se in-
 clinant, eumque semper inspiciunt, humilitatis obse-
 quio et præ gaudio exsultantes quodammodo, semper
 tensis alarum remigiis adorare videntur; ita ut in
 vespere, cum se sol abduxerit, et a fervore cessa-
 verit caloris, paulatim et ipsi flores se colligant et
 recipiant sese in unum, suoque ac si in cubiculo,
 sua concludant intima; si quomodo exhibeant se
 solis absentiam ferre non posse, ut clausis ostiis
 tantum luceant præ mœrore in nocte quantum
 gavisos se præ gaudio in die fuisse monstrarunt.
 Hinc sponsa in Canticis: *In lectulo meo in noctibus
 quæsi vi quem diligit anima mea* (Cant. iii, 1). Quo-
 niam verus amor sponsæ non patitur absentiam
 sponsi sustinere sui; sed infra cubilia cordis, quem
 oculis non potest aspicere, fide et desiderio jugiter
 mente meditatur tenere.

Sed quia incidi in partes hujus floris, ne videar
 virginibus importune ingerere, quæ non leguntur in
 divinis litteris, ipsa natura docet quæ suggerimus; C
 quoniam juxta Apostolum (Rom. 1, 20) per ea quæ
 facta sunt intellecta conspiciuntur. Non enim elaboro
 nostra ut habeant tam splendorem verbi, quam
 sensuum elegantiam et ornatum intelligentiæ. Idcirco
 non adhibeo ornatricem facierum eloquentiam, ut
 pulchra sit et laudabilis nostra oratio; sed tantum
 quod possit illicere sponsas juniores in amore sponsi,
 et dilectionem sponsalitatæ augere. Quia sermo
 senilis pressus et gravis, nec comptus debet esse,
 sine concinentia verborum, et venustate urbanitatis.
 Imo maturus, sapientia floridus, per judicium quoque
 probitatis collatus, plenus 1242 veritatis, fuco
 purus, senectute dignus, honorabilis. Quoniam
 longe aliud est, cum post germen pubertatis florere
 incipit juvenus, viridis, illustrata coloribus; aliud
 cum annosa senectus longe diu fatigata labore, pro-
 fectum requirit salutis. Quæ si alienæ ætatis se
 phaleris exornare voluerit, ridere videbitur magis
 quam perorare; unde ridebitur potius quam hone-
 stabitur.

Hinc quæso ne videar vobis improbus, si obtem-
 peravero juvenibus ut loquar de floribus; quia in
 hoc carmine totum canitur pro liliis et floribus, ut
 discant veri flores Christi cum Christo versari. Nam
 inde est quod quasi apes sanctarum Scripturarum
 campos perlustrantes, non solum sponso, verum
 etiam vobismet et omnibus mellificatis. Ad hoc
 quippe ac si ad alvearium Christi ex omni parte

convolastis, unamque præesse vobis elegiatis; quate-
 nus ad instar earum, quia de ore prudentium mella
 procedunt, Deo favos et fructum vitæ reddatis.
 Vere alvearium monasticæ disciplinæ jure hic locus
 vocatur, quo æterna clausura vos obserastis, ne ullis
 insidiarum fraudibus castra violentur Domino con-
 secrata. Est igitur, ut ita fatear, plusquam alvearium,
 quia nusquam et nunquam exinde alicubi vagando flo-
 res legitis, quæ intus sanctarum Scripturarum indesin-
 enter melliflua quæque carpit, ubi neclareo rore
 corda vestra Spiritus sanctus inebriat, jubarque divini
 luminis perfundit et illustrat. Ubi nihil aliud quam
 cælum respicitis, quia ad hoc carnem, quæ concu-
 piscit adversus spiritum (Galat. v, 17), quasi carcere
 clausistis, ut liber animus pervolet ubi sponsus abiit
 secundum humanitatem, et sedet a dextris Dei. Ubi
 quamvis novem dicantur ordines angelorum; millia
 millium assistant, quibus nullus est numerus, et
 ministrant, Daniele teste (cap. vii, 11), decies cen-
 tena millia, propter eos qui hæreditatem sunt acce-
 pturi. Ubi judex apostolorum chorus in eorum
 exsultat consortio, et martyrum candidatus cum
 coronis decantant exercitus; ubi patriarcharum tuba
 præcinit et prophetarum providus respondet nume-
 rus: quia quæ per eos promissa sunt, completa
 omnia cunctorum jam releguntur aspectibus. Ibi
 etenim sanctorum confessorum suis pro plebibus
 deprecatur senatus infra æterna gaudia stolatus. Ibi
 hymnidici sanctorum virginum chori, cum suis
 victricibus palmis, sequuntur Agnum quocumque
 vadit, et decantant in organis, quæ 1243 nemo
 potest dicere, nisi qui cum ipsis sequuntur in albis.
 Ibi cælibatorum et viduarum consociantur greges;
 ibi conjugatorum conjugatarumque sancta decoratur
 societas; ibi pusilli cum magnis, et turba quam
 nemo potest dinumerare, Alleluatica per omnes
 vicos ejus valde gratulabunda gaudia canit. Inter
 quos cum mens fidelis quandoque rapitur ex deside-
 rio, fides quæ sperandorum substantia est, hæc
 profecto non extra se cernit, sed inter cordis cubi-
 lia, quæ non videntur, quia in Deo sunt, credit atque
 intelligit juxta munditiam cordis, et diligit universa;
 cum quibus quisque mente cum est, puto quod nus-
 quam solus est; cum vero agit quæ agunt, nunquam
 otiosus. Et si quæris quid agent, *Beati*, inquit David,
 D *qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum
 laudabunt te* (Psal. lxxxiii, 5). Quod si inter-
 pellare voluerit quemlibet eorum, vel quemlibet
 sanctorum, adest continuo in eo qui ubique est; cum
 quo et nos semper omnes, quia in eo vivimus, mo-
 vemur et sumus (Act. xvii, 28). Sed aliter cum eo et
 cum sanctis sumus, si ea diligimus quæ diligunt, et
 agimus devoti ad gloriam et laudem ipsius quæ agunt;
 aliter vero cum coram oculis ejus semper sub ipso
 et in ipso, ubi vel ubi sumus. Quod si aliter quam
 velit ipse volumus aut agimus, procul dubio longe
 ab illo sumus, in quantum dissimiles sumus. Unde
 quotidie in oratione recte dicimus: *Fiat voluntas
 tua; sicut in cælo et in terra* (Matth. vi, 10).

Hæc omnia, quæ profecto credibilia fides pandit, A spes adit quæ fide creduntur et præsumit. Pulsat vero perseveranter charitas, donec preces et vota intus coram summo Deo, coramque sanctis offerat. Unde non redit, donec cum eis quos interpellat, fide non ficta impetrata reportet. Verum quia vos tales esse, charissimæ, novi, quotiescunque oratorium beatæ Mariæ Virginis mente ingredior, scalam illam Jacob erectam video, per quam ascendentes ad vos, descendentesque angelos minime diffido, quo in loco domum Dei portamque cœli esse non ambigo. Propterea et si de his aliquid dixerim supernarum virtutum floribus, quia cives eorum estis, melius vos eatenus scire usu contemplationis, quam sermo explere possit, credo. Quoniam, quibus omni devotione fidei charitatisque ardore jam vinctæ in cœlestibus estis, quos indesinenter interpellatis; cum quibus colloquia intus, et preces Deo offertis, ignorare nequaquam potestis. Certus sum quod charitate vobiscum **1244** sunt, inter quos, licet in terris adhuc, ut dixi, mente jam sursum, unum Alleluia dicitis, unamque gloriam digne Trinitati Deo persolvitis. Hinc gratiarum actio, laus, et honor offertur. Et ideo quæso ne videatur vobis locus iste angustus, ubi vos clausistis, charissimæ, quoniam ingens et magna domus Dei est ad quam intrastis: magna, inquam, quia non habet consummationem. Nemo mortalium, qui eam penitus ut est valeat penetrare, ubi Deus claritas est et infinita possessio. Quam sane domum Joannes conspiciens, vix saltem quæ vidit potuit enarrare. Ad quam usque Paulus raptus, quamvis dux Verbi, ea quæ audivit fassus est, quod non liceat homini loqui (*II Cor. xii, 4*). Idcirco dilatamini corde, sponsæ Christi, dilatamini; et nolite cum infidelibus coangustari! quia magna est domus, et ingens possessio, quæ vobis ex dote debetur; quæ nec spatii locorum terminatur, nec sine temporum clauditur. Sufficiat vobis cohabitatio ad necessitatem naturæ, quæ vos suscepit de mundo ac si columbas volantes ad cœlum. Quia in mundo juxta Apostolum nihil aliud quam concupiscentia oculorum et superbia vitæ (*I Joan. ii, 16*). Sufficiat solummodo quia soli Deo vacatis, ubi et necessitatem sufficientia non excedit, et necessitas sufficientiæ modum non adimit. Sufficit enim census exiguus, cui æterna possessio solus est Deus (*Luc. x, 42*). Maria namque optimam partem elegit, dum solummodo Domini tenuit pedes, quos lacrymis rigavit. Sed et Dei genitrix, cujus obtentu servitio vos Dei vovistis, non ampla quæsivit prætoria, quando in diversorio nullum habuit locum, nisi jumentorum præsepium, quo reclinavit Deum infantulum. Apostoli in carcere collaudantes Deum exaudiuntur: quanto magis vos, grex Christi, coram sanctis altaribus confidere debetis, ubi beata et venerabilis Virgo veneratur et colitur, super choros elevata angelicos! Quæ pro vobis coram summo Deo intercedens, vestras commendat orationes et offert vota lacrymarum vestrarum, quas multiplices indesinenter funditis suis cum precibus. Ubi et pignora san-

ctorum multorum, multarumque virginum coluntur, quæ suis excubiis au laudem Dei vestras illustrant vigiliis, et custodiunt castra.

Quid enim aliud est, charissimæ, domus hæc in qua degitis, quam castra Dei, et schola divini servitii, officina virtutum, turris æternæ contemplationis, custodia perpetuæ castitatis? Ideo ergo recte **1245** castra, quia castra. Nec immerito, quia conversatio vestra, militia cœlestis est disciplinæ; et genus fortissimum monachorum ubi virginitas excellit, et frequentia, propter excubias summi Regis, discurret angelorum. Ubi videlicet invigilat chorus divinis laudibus, et prospicit si qua hora sponsus veniat, ut paratis lampadibus, cum eo ad nuptias (ubi jam ascitæ estis) digne intrare possitis. Hinc jugiter symphonizatis laudibus hæc aula resultat, hinc quod gemitus vester divinas pulsat ad aures; hinc quod a maxillis lacrymæ surgunt, juxta Hieremiam, penetrantque cœlos; hinc quod jejunia carnem macerant; quod afflictio robor extenuat. Ista igitur est intelligentia filiorum Chore, istud eruditionis canticum, juxta Hebraicum, nam *Melchil* apud eos *eruditionem vel doctissimum* sonat. *Idida* antiquum nomen est Salomonis, quod tam *pacificum* quam et *dilectum* sonat. Ideo in fine tituli concluditur, *Eruditionis Canticum amantissimi*, quod Septuaginta *pro dilecto* posuere; quia Græcus ablativum non habet. Sed quod dicit canticum amantissimi, unum est ac si dicat, eruditionis Canticum dilectissimi. Porro eruditio et intelligentia nihil differt in sensu, juxta illud: *Et nunc, reges, intelligite, erudimini qui judicatis terram* (*Psal. ii, 10*). Quia vera intelligentia plenam affert eruditionem; sicuti et vera eruditio intelligentiam viri prudentis. Ac per hoc, ut dixi paulo superius, mysterium hujus cantici lectorem spiritalem requirit et intentum. Alioquin ubi simplex est sensus et apertus, quid necesse erat audientem præmoneri verbo intelligentiæ, et dici ad eum: *Qui habet aures audiendi, audiat* (*Matth. xi, 15*)? Eruditionis quoque canticum canitur amantissimo et dilecto, canitur victori et pro triumpho; canitur autem pro floribus et liliis, canitur et pro his qui commutabuntur. Unde nec immerito sicut præmisi, a sanctis Patribus epithalamium vocatur. Epithalamium namque primum a Salomone in laudem Christi et Ecclesiæ compositum esse legimus. Inde sæculares viri demum sua traxere dramata, quatenus in nuptiis ob honorem sponsi ac sponsæ ante thalamum hinc inde vicissim carmen laudis decantarent. Sed et David, qui totus fertur musicus fuisse, in hoc psalmo prætulit formam hujus dramatis. Et ideo non se solum, aut unum prophetarum, sed omnem chorum filiorum Chore canentem simul; et sponsum ab æterno de corde Patris genitum, venientem ad nuptias introducit. **1246** Dilectum autem eum, et sine ullo additamento, vel amantissimum vocat: quia in comparatione ejus, jure nullus dilectus creditur. Qui tropus a grammaticis antonomasia dicitur, quasi quædam a

rebus cognominatio, et proprii nominis significatio-
nem trahens, dum persona quælibet ita aliquo ex-
cellit vocabulo, ut nullus alter intelligatur quam is
de quo dicitur. Fit enim multis modis quam sæpe
etiam et in divinis Scripturis : utpote in Psalmo
nono, *de occultis filii*, solum filium volens ostendere
Christum : Et de Joanne : *Hic est discipulus quem
diligebat Jesus* (Joan. xxi, 7) : non quod et alios non
diligeret ; sed quia eum præcipue et præ omnibus dili-
gebat. Sic quoque et in hoc loco Canticum pro dilecto
vel amantissimo dicitur ; quia etsi alii diliguntur
propter adoptionis gratiam, hic vero propter proprietatem
naturæ. Non quod exterius acceperit ut diligibilis
esset ; sed ipse in se habens natura ut dilectus esset.
Quia sancta naturalis unitas, et æqualitas, et chari-
tas, unitatis, non aliunde quam a se habet ut dili-
gatur, sicut adoptio eorum quos adoptat. In illa
quippe substantia Trinitatis unitas est in origine,
æqualitas in prole ; in charitate autem Patris et
Filii, unitatis æqualitatisque communio. Ideo nulla
est divisio unitatis, sed naturalis dilectio totius
majestatis. Dilectus est igitur Deo Patri ac si pro-
prius, de quo ipse in Evangelio : *Hic est Filius meus*,
inquit, *dilectus, in quo bene complacuit* (Matth. xvii,
5). Isaias in Cantico : *Cantabo, inquit, dilecto meo,
canticum patrueli meo vineæ suæ*. Ac deinde : *Vinea
facta est dilecto in cornu in loco uberi* (Isa. v, 4).
Quæ nimirum vinea Ecclesia Christi est, quæ facta
est sponsa unico et dilecto filio. Verumtamen et ipsa
dilecta, sed propter eum qui reconciliavit eam sibi,
et eripuit ab ira damnationis ut esset dilecta. Ipse
vero per se dilectus, quia a natura filius, ita ut
nemo in comparatione ejus jure dilectus dicatur.
Jure igitur ipse in Deum et Dominum, ab omni ra-

tionabili creatura diligendus, una cum Patre et Spi-
ritu sancto venerandus.

Interea ipse solus Deus pro hominibus homo factus
jure solus inter homines dicitur dilectus et amantis-
simus præ omnibus : et quia Psalmi titulus est, in
quo de ipso et sponsa canitur, recte absque ambi-
guo, *pro dilecto vel amantissimo* inscribitur, ut ne-
mo absque eo amandus ab sponsa requiratur, sed
quemcunque sponsa Christi amaverit, aut ipse sit,
aut in ipso, aut propter ipsum, ut omnes in chari-
tate **1247** unum sint. Unde Apostolus : *Gratia
Domini nostri Jesu Christi, inquit, et charitas Dei,
et communicatio Spiritus sancti, sit cum omnibus
vobis* (II Cor. xiii, 13). Quæ nimirum communica-
tio, omnes unum in eo facit cui communicantur.

Porro in Trinitate nihil discrepat dilectionis, quia
æqualitas chara et una est : unitas vero æqualis et
chara. Deinde charitas æqualis atque una natura-
liter, et incomparabiliter perseverat. Et ideo quia
Deus Pater proprium mittebat Filium in mundo, et
sua virtute sibi sponsam duceret inter homines ipse
Deus homo ; dignum fuit in sacramento tituli
psalmi hujus quod præmisit, qui de nuptiis cantatur,
canticum pro dilecto, vel canticum amantissimi,
quatenus per hoc plena dilectio commendetur Filii ;
qui sic dilectus absque additamento dicitur, ut ipse
solus intelligatur dilectus : in quo diliguntur qui
dilecti sunt, et in quo Deo Patri bene complacuit ;
ita ut in eo reliqui omnes placeant, quos sibi ado-
ptavit in filios. His ita de titulo præmissis, ut ad
canticum et ad ea quæ sunt mystica accedere possit
animus, finiendus est liber primus, et exorandus
Spiritus sanctus, ut eo describantur stylo in cordi-
bus nostris, quo reserata sunt sanctis Dei prophetis
omnibus.

LIBER SECUNDUS.

Quamvis de occultis et obscuris diu multumque,
virgo Christi, tractatum sit, non adeo a nobis igno-
rantia depulsa est, ne eisdem semper involvamus
obscuris, nisi quantum illustramur gratia. Quapro-
pter quidam philosophi, cum essent sine Deo, omnia
dubia esse dixerunt. Alii vero hoc longe a se remo-
ventes præsumperunt se scire quæ nesciebant. Et
ideo recte pars scientiæ esse dicitur, scire quod
nescias. Quæ tamen nescientia, ideo scientia voca-
tur : quia et si pars scientiæ nescientia est, scire
quod nescias : multo magis est tamen ignorantia,
vel si nescias quid quæras. Hinc quidam tria obscu-
rorum dixerunt esse genera. Quorum unum est
quando res sensui patet, sed animo quid sit obscu-
rum est. Alterum vero est, ubi res animo pateret nisi
sensui clauderetur. Porro tertium obscurissimum
comprobatur esse, quando res quælibet nec sensu
capitur, nec animo intelligitur, nec ratione vel si est
comprehenditur. Quo sane genere in multis **1248**

obscuramur et involvitur, nisi quantum divina pie-
tas nobis reserare dignatur qualitercunque ut capere
possimus. Hinc quoque Deo gratulabundus gratias
referens Deo agebat : *Incerta et occulta sapientiæ tuæ
manifestasti mihi* (Psal. l, 8). Quibus duobus noster
nimium obscuratur animus, dum occurrunt nobis,
non solum quæ occulta sunt, verum etiam quæ incer-
ta. Ut puta, dum quisquam iter volens agere, inter
medias noctis tenebras, in quoddam quadrivium
devenit, sciens jam quid sit via, nesciens ibidem
tamen ullam vel semitam esse, obscuritate involutus.
Facto autem mane, quod occultum erat jam dete-
ctum est : sed incertum ei restat, quam apprehen-
dere debeat viam ex omnibus, vel quo ducant sin-
gulæ. A quibus duobus propheta liberatus erroribus,
jam Deo gratias refert, qui ei inspiraverat divinitus,
quod incertum erat et occultum sæculis et genera-
tionibus, sicut in hoc epithalamio virginum declara-
tur. Unde oportet et nos, charissimæ gratias agere

Salvatori Deo, qui nos de tantis eripuit tenebris, et ad veram perduxit lucem. Qui non solum se lucem ostendit visibili in specie sensibus nostris : verum et oculos cordis intus illuminavit, ut ex integro quæ occulta erant et obscura deitatis mysteria, nobis manifesta fierent. Hinc quoque Isaias et ipse gaudens illuminatus aiebat : *Tu es Deus absconditus, Deus Israel, et nos nesciebamus te (Isa. xlv, 15)*. Sed et tunc quando ista dicebant a Deo inspirati prophetæ, valde obscura erant et occulta : quia quæ prædestinata erant nondum erant rebus completa et manifestata. Erat quidem Deus Pater et Filius et Spiritus sanctus, sed quia sanctorum via nondum erat propalata (*Hebr. ix, 8*). Deus Trinitas, nisi a paucis, penitus ignorabatur. Unde sicut dicit Apostolus : *Cum cognovissent Deum per ea quæ facta sunt, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis (Rom. 1, 21)*. Viam quæ Christus est, viam scilicet civitatis Dei, utique ad quam tendimus, non invenerunt. Propterea ut totam emundaret stultitiam cordis nostri divina pietas, longe post quæ dicebantur adimplevit, ut omnis obscuritas pelleretur, essetque in uno eodemque Christo quod oculis cernereres, quod manu palpares, et quod mente intelligeres ; ita ut palpares hominem et intelligeres Deum. Hinc quoque Joannes aiebat : *Et manus nostræ tractaverunt de verbo vitæ (1 Joan. 1, 1)*.

Audis igitur, quia manus palpat apostolorum **1249** Verbum vitæ ? Ubi autem manus tractat et tangit, carnem intellige. Ubi Verbum audis, id recognosce quod erat in principio apud Deum, et Deus erat Verbum (*Joan. 1, 1*). Verumtamen eundem Deum et hominem veraciter unum intellige Deum, quem sponsum in psalmo Propheta ac si in titulo dotis describit, sanctæque conjungit Ecclesiæ. Vide, quæso, sponsa Christi, quam occultum erat vel obscurum, quando nesciebatur in hominibus vel si Deus esset, nisi tantummodo in Judæa. Unde canitur in psalmo : *Notus in Judæa Deus (Psal. lxxv, 2)* ; in qua etiam Deus Dei Filius vel si esset prius ignotum erat. Jam vero cum dicitur paterna ex voce per Prophetam : *Eruclavit cor meum verbum bonum (Psal. xliv, 1)*, incertum erat de quo diceretur verbo, nisi quibus illuminabantur oculi, ut incerta certissime scirent, et quæ futura erant corde crederent. Sed nobis quia reserata sunt omnia et completa, nihil obscurum restat, nihil incertum. Idcirco quia suscipit fidelis anima in hoc epithalamio verbum progenitum de corde Patris, suscipiat sponsa libellum dotis, et incorrupta virginitas sponsum de intimis Dei sibi missum præcordiis. De quo Pater signanter ait : *Eruclavit cor meum verbum bonum*. Verbum utique bonum, quod in principio erat apud Deum, et Deus erat Verbum (*Joan. 1, 1*). Et ne mireris, prudens virgo, quod hunc vocaverim psalmum, libellum dotis, in quo talia primum a sæculo panduntur fœdera nuptiarum. Habes namque in Evangelio, quod *Simile est regnum cælorum homi-*

ni regi qui fecit nuptias filio suo (Matth. xxii, 2). Quas itaque nuptias, si animadvertis, hoc in loco primum, invenies pacto fœderis, non dico subarrhatas, verum etiam, ac si in tabulis connulii conscriptas : ubi Deus Pater Verbum, quod in principio erat, eructasse suo de corde dicit, ut Verbum caro fieret. Cui profecto Verbo, scilicet Filio suo regi, dicta majestas sua opera, et indicat quæ fienda sunt per ipsum universa. Quod cum audis, virgo Christi, Patrem Filio suo regi, ex cloquio prophetali, indicare virtutis suæ opera, cogitare oportet, quod ipse sit scriba velox ; cælorum enim reserantur arcana, non illi, sed sæculis abscondita, *qui profert de thesauro suo nova et vetera (Matth. xiii, 52)*. Sed quia scriba, quamvis velocissimus, sine calamo aut stylo scribere quæ audit non valet, continuo subinfertur ac si ex voce Patris, *lingua mea calamus, vel stylus juxta, Hebraicum, velociter scribentis*. **1250** Quibus profecto verbis nihil aliud sponsæ restat cogitare, quam de fœdere nuptiarum, quæ nunquam legitime sine dote firmantur. Idcirco, sacratissima soror, cum audis Patris dictantis linguam calamum esse scribæ velociter scribentis, scias unam esse naturam trium personarum, quorum una est virtus, unaque operatio, ut iste virginibus conscribatur libellus dotis. In quo primum unde genus ducat sponsus ostenditur ; Verbum de corde Patris, Verbum quod in principio erat, utique apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc itaque bonum Verbum, quod de corde Patris eructatum est, suscipe. Quia hoc est, quod ipse est, a quo est ; per quod omnia ista bona facta sunt, quæ videntur.

De hoc igitur bono suo verbo Pater dixit : *Eruclavit cor meum verbum bonum*. Per quod solum est omne bonum, et ideo diligendus, quia bonus et ut cunque boni esse possumus, ab ipso est. Si enim tu homo, quodcunque boni facturus, in corde, et in consilio habes, quale bonum vel quando fiat illud ; quanto magis Deus in hoc unico suo verbo coæterno totum habuit quod fiendum erat ? et ideo juxta Joannis vocem ; *quod factum est, in ipso vita erat (Joan. 1, 3, 4)*. Unde addidit quasi repetens quod dixerat : *Dico ego opera mea regi* ; ac si patenter dicat : *Ideo ei opera mea dico, quia ipsum genui Verbum, in quo sunt omnia mea opera, quæ per ipsum a me fienda sunt*. Alioquin visibilia et invisibilia non essent in rebus, nisi prius in verbo essent : sicut et in te non esset fabrica rerum, aut opus, nisi prius in consilio esset. Erant autem omnia opera Dei in Verbo Patris, et nondum erant opera, sed Verbum erat, cui Pater ; quia genuit eum coæternum, sua omnia, quidquid istud est, indicavit. Ideoque sane incomparabiliter bonum, quia hoc ipsum Verbum Deus est. Hinc necesse est quod de corde refulsit, ut ibi eum suscipiat sponsa, et complectatur dotem salutis æternæ, unde ad nos eructatum venit. Quia quod de corde prodiit, non nisi corde tenetur vel capitur. Idcirco amantissimus Filius Verbumque bonum de corde Patris, sponsæ missus ad

nuptias nuntiatur, ut idem amplius omni charitate in animo diligatur. Non quod Deus Pater corporeus credi debeat, ut cor, aut uterum, cæteraque habere membra intelligatur; sed ut per corporalium efficientiarum nomina, divinitatis ejus arcana concipiantur. Non enim **1251** membris corporalibus consistit Deus. Nam alibi generationem Filii cum vellet commemorare, ait: *Ex utero ante luciferum genui te (Psal. cix, 3)*; quatenus inenarrabilem illam unigeniti ex se Filii nativitatem ex divinitatis suæ veritate commendaret, ad intelligentiæ fidem, quem ex utero generavit ut Filium ante luciferum, ut æternum; quem ex corde eructavit ut Verbum. In his omnibus locutus est namque de divinis suis rebus secundum humanam naturam: ut sensum humanæ naturæ ad fidei scientiam erudiret; ut non ex nihilo, non aliunde videretur ac si creatus subsistere, sed ex se unigeniti sui naturalis nativitas doceretur. Sic itaque hoc in loco vera essentia Filii, ex Patris natura commendatur. Sed quia dilectum vel amantissimum eum dixerat, ut diligatur, et plena dilectio credentibus commendetur, insinuat; eo quod ex intimis, vitalibusque cordis sui visceribus verbum suum, quod in se semper erat, se astruit eructasse. Non quod inde recesserit in quo manebat; sed quia *Verbum caro factum est (Joan. 1, 14)*, sic ad nos venit, ut inde non recederet. Unde ut hoc mysterium Pater credentibus ostenderet, insinuat de quo dixerat verbo. Insinuat quod ipse sit *speciosus forma præ filiis hominum (Philip. 11, 7)*, et hoc in forma servi. Alias autem in forma Dei, nulli est comparandus ut dicatur speciosior et pulchrior. Quia secundum divinitatem nulli comparatur; quoniam nulla rerum forma absque materia est, nisi divina. Quæ nimirum forma, non aliud quam unum est; et ideo hoc unum semper est id quod est. Neque accidens in eo est, a quo sane omne esse est. Sed illud a nullo alio est; idcirco materia et motu caret, atque in sese semper immobiliter est. Reliqua vero omnia quæ ab eo formata sunt et creata, non sunt id quod sunt; quia unumquodque eorum non habet esse suum, nisi ex his ex quibus et a quo est, id est ex partibus suis. Propterea Deus in forma Dei nulli est comparandus, qui non aliunde quam a se est. Sed miseri hæretici, qui hoc persentire aut intelligere minime voluerunt, aut potuerunt, quod in hac forma divinitatis non nisi unitas esse potest Trinitas, una æqualitas, una essentia deitatis, cui nunquam aut nusquam est aliud esse, quam idem semper esse. Et ideo servo suo Moysi ait: *Ego sum qui sum (Gen. 11, 14)*. Quia nihil est ei nisi semper idem esse, et omnia posse. In qua forma Filius Dei cum esset, non per rapinam **1252** æqualis Deo; sed per naturam veræ nativitatis, quia genitus est a Deo Patre, *semetipsum exinanivit*, non ut alius quam ipse esset, sed ut *formam servi accipiens (Philipp. 11, 7)* pro nostra redemptione, idem ipse Deus et homo esset. In qua itaque forma speciosus dicitur præ filiis hominum. Quæ nimirum exinanitio, non

demutatio divinitatis ejus, sed miseratio pietatis fuit in assumptione humanitatis. Si enim Paulus, cum evacuat ea in se quæ parvuli erant quando factus est vir, nec mutatur, ne aut ipse idemque non sit qui fuerat, et quod fuerat; quanto magis Deus Dei Filius idem ipse incommutabiliter est, cum *semetipsum exinanivit, formam servi accipiens?* quoniam in utroque integer: Deus et homo est. Sed quia forma divinitatis invisibilis latebat in homine visibili, unum eundemque se exhibens in forma servi exinanisse ab Apostolo jure prædicatur.

In qua itaque forma, sicut beatum Basilium omnino fert gratia dixisse, nova quædam Dei virilis operatio monstrabatur, quod et textus sancti Evangelii declarat usque ad finem. Quia profecto, sicut præfatus doctor luculentissime eo alludit verbo, virum Deum ostendens factum, in una eademque persona sicut gemina substantia fuit, ita et gemina operatio. Una scilicet per quam verus Deus monstrabatur; alia vero per quam verus homo. Quod mysterium non minus dictu arcanum manet, quam et intellecta ignotum: quod qui non potuerit ad liquidum discernere, credat necesse est. Aliter autem tantum aberrabit a vero, quantum fuerit ignorantia veri defosus, suaque præsumptione deceptus. Quoniam in una eademque indivisa persona Christi, et divina per omnes paginas Veteris Novique Testamenti monstrantur opera et humana. Et hæc est nova et ineffabilis quædam virilis Dei gemina operatio, in forma hominis in qua speciosus prædicatur benignissimus Jesus Christus præ filiis hominum, et benedictus in æternum. Quare autem speciosus præ filiis hominum, et non præ omnibus angelis potius dicatur, cum tanto sit excelsior angelis, *quanto differentius præ illis nomen hæreditavit Filii (Hebr. 1, 4)*, non ab re quæritur; nisi quia patet sensus quod in forma hominis unicus Dei Patris Filius commendatur futurus, ne homo negaretur angelis comparatus. Prædicatur autem speciosus præ filiis hominum, ne aut eum extra hominem crederes, **1253** aut unum quemlibet de turba communis generis æstimares, cum esset homo inter homines, etiam ex filiis hominum speciosus forma. Verumtamen in Hebraico ad ipsum dilectum regem victoremque Verbum Patris de quo omnia retro dicta sunt, quasi finito proœmio, facit hic narrationis exordium, et facit apostrophen, ad ipsum amantissimum triumphatorem, cui omnia dicit opera sua, et consecuta sunt quæcunque de eo dicta sunt. De Chore, inquit, pulchriores filiis hominum. Sed rursus quæriur quomodo pulchrior sit cunctis filiis hominum, quando legimus in Isaia: *Vidimus eum et non habebat speciem neque decorem, sed despectum virorum; species ejus inhonorata et deficiens a filiis hominum, homo in plaga positus, et sciens ferre infirmitatem (Isa. LIII, 2, 3)*, seu cætera quæ de illo eo in loco a diversis interpretibus interpretatur. Ubi si bene consideras, nulla Scripturarum dissonantia generatur, quoniam ibi corporis ignobilitas, non propter

se, sed propter flagella, sputa, et alapas, propter clavos quoque et irrationes atque injurias patibuli, et alia quamplura quæ pertulit probra benignissimus Salvator propter nos, unde nec reputatus est inter homines. Hic vero pulchritudo virtutum et honestas vitæ, morum probitas atque forma, non minus justitiæ, quam et totius bonitatis in eo laudatur. Non quod divinitas Christi hominibus comparata formosior dicatur, quia sicut paulo ante præmissi, nulli est comparanda, sed quia in forma servi et habitu hominis absque opprobriis et injuriis et passionibus crucis, speciosior præ cunctis refulsit hominibus: ubi et divinitas resplenduit in operibus clarior sole, et humanitas etiam in eisdem passionibus et injuriis, misericordiarum virtus esse probatur. Et ideo jure pulcher in cruce, pulcher in flagellis, pulcher in omnibus ab omnibus prædicatur, et veneratur in cunctis suis operibus. Quia etsi mirabile est quod virgo de virgine natus est, nec minus mirabilis est quod idem non ex voluntate viri, sed ex Deo natus est (*Joan. 1, 13*); natus in fine temporum, qui est sine initio genitus ante omne tempus.

Hinc igitur est quod in forma servi omnia injuriarum genera, infirmitatisque susceptio, virtus est pietatis, quæ nimirum forma speciosior est præ cunctis hominum filiis, quia in ea et divina refulsit gloria majestatis, et quæ humanitatis in **1254** eo fuerunt infirma, aut forma virtutis fuit, aut exemplum perfectæ imitationis, aut triumphus nostræ salutis, aut certe pretium redemptionis, in omnibus tamen speciosior cunctis. Qua de causa dicitur etiam a sanctis patribus quiddam habuisse in vultu et in oculis sidereum, quo divinitus permulceret pios, et terreret reprobos. Alias autem nequaquam eum statim secuti essent apostoli ad unius jussionem; nec qui ad comprehendendum eum venerant prostrati mox sola voce corruissent. Similiter quando et de resticulis flagellum fecisse legitur, nunquam omnes ac si potestative de templo ejicere potuissent contradictores et superbos, si non aliquid eos cæleste deterruisset, quo percussu decederent comminanti. Denique et in supradicto testimonio ubi ait: *Homo in plaga positus et sciens ferre infirmitatem*, reddit causam, quare ista perpessus sit. *Quia*, inquit, *avertit faciem suam*, id est, paululum auxilio divinitatis remoto, corpus injuriæ dereliquit et cruciatibus, alioquin nisi volens non pateretur, qui ad hoc venerat. Unde in hac forma servi, qua speciosior erat præ filiis hominum, nulli dubium habuisse gratiam diffusam, ut omnia quæcunque vellet posset ut Deus, et quæ patî decrevisset pateretur ut homo; non quasi invitus, sed quasi potestatem habens, non minus in omni verbo quam et in omni opere. Hinc quoque sequitur: *Diffusa est gratia in labiis tuis*. Secundum forinam humanitatis, in qua sædera pacturus nuptiarum, venit; in ea gratia plenus creditur, et non secundum formam in qua æqualis est Patri. Quia in ea forma Spiritum sanctum accipere non potuit, eo quod secun-

dum deitatem, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus unus est Deus. Ubi tantus est Pater solus quantus cum Filio et Spiritu sancto; tantusque est solus Spiritus sanctus quantus cum Patre simul ac Filio. Ibi nulla de tribus personis habet duabus aliquid minus. Quia in unaquaque persona sic est plena deitas, ut et in tribus personis una sit, et in singulis tota. Non ergo potuit divinitas Filii Spiritum sanctum accipere, cum ipse Spiritus sanctus sic procedat a Filio sicut procedit et a Patre, sicque detur a Filio sicut datur a Patre. Hinc quoque illa natura unde Spiritus sanctus habet originem, nec potuit aut exspectare, aut accipere largitatem. Profecto Spiritus sanctus totus est Patris, totus est Filii, quia **1255** unus naturaliter est Patris et Filii. Proinde nulli dubium quia totus de Patre procedit et Filio, totus in Patre maneat ac Filio, quia sic manet ut procedat, sicque procedit ut maneat. Unde naturaliter hanc habet cum Patre ac Filio unitatis plenitudinem, et plenitudinis unitatem, ut totus a Patre, totus habeatur a Filio; non ergo accepit Spiritum sanctum divinitas Filii cum qua unius naturæ est. Ideoque restat ut Deus homo Christus in forma servi quam accepit Spiritum sanctum per hanc diffusionem acceperit. Quem tamen non ad mensuram accepisse legimus, qui totum accepit. Et ideo diffusa gratia in labiis Christi plenitudinem habuit perfectionis; quia ubi mensura non est, perfectio plenitudinis est. Habuerunt siquidem sancti donum gratiæ, sed secundum mensuram donationis Christi; Christus autem sicut speciosus forma præ filiis hominum, ita et plenus gratia Spiritus sancti, præ omnibus participibus suis. Hinc quoque Joannes cum de ipso Filio loqueretur ait: *Non ad mensuram dat Deus Spiritum* (*Joan. 111, 34*). Quia profecto circa Dei sanctos omnes ex affluentem dono liberalitas largientis est; in Christo autem totius manet in æternum Spiritus plenitudo. Idcirco beatus Apostolus, *secundum mensuram donationis Christi* (*Ephes. 1v, 13*), dicit Spiritum dari, ubi cæteros homines ad mensuram accipere insinuat. Joannes de Christo volens ostendere omnem plenitudinem gratiæ in eo fuisse, *non ad mensuram*, inquit, *dat Deus spiritum*. Quod et Isaias patenter de ipso loquens insinuat: *Et requiescet*, inquit, *super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ et intellectus, Spiritus consilii et fortitudinis, Spiritus scientiæ et pietatis, et replevit eum Spiritus timoris Domini* (*Isa. xi, 2, 3*). Unde patet quia accepit Christus gratiam Spiritus sancti, sed non ad mensuram. Quod si homini Christo non ad mensuram dedit Spiritum, necesse est ut nihilominus habeat sapientiæ et intellectus, consilii et fortitudinis, scientiæ et pietatis. Ac per hoc non solum ad divinitatem ejus, verum ad ejus quoque humanitatem illa perfectionis prærogativa pertineat, quam ipsi Christo beatus assignat Apostolus dicens: *in quo sunt omnes thesauri sapientiæ atque scientiæ absconditi* (*Coloss. 11, 3*). Et quia ad mensuram non accepit spiritum, omnes thesauros sapientiæ ejus atque scientiæ habuit. Quia si ei ali-

quid ejus plenitudinis defuit, consequens est ut ad mensuram **1256** Spiritum accepisse prædicetur.

Quod si verum dicit Apostolus, imo quia verum dicit quod ei *non ad mensuram dedit Deus Spiritum*, constat quod omnem plenitudinem divinitatis in se habuerit; et ubi affuit plenitudo deitatis, ibi et virtutem ejusdem divinitatis affuisse manifestum est. Propterea subiecit ei omne posse in omni voluntate sua, jam morte devicta; ubi non adoptio, non divisio substantiarum, non confusio, aut permixtio, non ullius rei interceptio, sed sola unitas personæ Christi, et proprietas prædicatur. Cui ex toto subest nosse posse quæ Dei sunt, quia in nullo invenitur aliud quam Deus. Reliqua omnia membra, et ad mensuram donum gratiæ percipiunt, et de Christi plenitudine eam accipiunt. Unde evangelista Joannes: *Nos, inquit, omnes de plenitudine ejus accepimus gratiam pro gratia (Joan. 1, 16)*. Ubi datur intelligi, in illa speciei gratia quæ datur pro gratia fidei, non esse ipsam plenitudinem quæ diffusa est gratia in labiis Christi, sed plenitudinem illam quam accipiunt omnes, et adimpletur omnis Ecclesia, in quantum per ejus gratiam unusquisque capax in ea esse probatur. Hinc quoque Propheta: *Adimplebis me lætitia cum vultu tuo (Psal. xv, 11)*; et iterum: *Replebimur in bonis domus tuæ (Psal. lxxiv, 5)*. Sed ut impleamur, de plenitudine ejus accipimus, qua repletur domus, quæ est Ecclesia Dei vivi. Porro de ipso dicit apostolus Paulus: *Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter (Coloss. 11, 9)*. Quæso ne leve videatur quod magnum est, ne sine reverentia quod divinum est; quoniam etsi jocundum est virginibus quod Deus homo ac si sponsus, eis speciosus forma describitur, ineffabile tamen est, quod fragilitas carnis ad tantæ conjunctionis gloriam vocatur, ut Patrem habeat Deum, Filium Dei unicum, fratrem et sponsum. De quo mirantur angeli, pavescent virtutes cælorum. Cælum non capit quem capit uterus, sol non videt, terra non sustinet, tota non assequitur creatura. Quid ad hæc mortale faciat pectus, charissimæ? Quidve mens imbecillis humana? Quomodo capiat verbum quod eructatum est de corde Patris, quod sempiternum est in Patre? Quid ad istud humani sensus angustia? Quid ad hæc humanæ vocis natura? Quidve ad hoc verbum humana lingua dictura, cum sit ineffabile et inauditum verbum per quod omnia sunt? **1257** Verbum manens in Patre, quod nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit (*I Cor. 11, 9*). De hoc Isaias verbo cum audisset auditu, divinitus inspiratus, miratur quomodo ad humanum possit pervenire auditum, dicens: *Domine, quis credidit audiui nostro? (Isa. lxxxiii, 1)*. De hoc Jeremias, cum divino concepisset affectu, vix sustinens clamabat: *Ventrem meum, ventrem meum doleo, et sensus cordis mei conturbati sunt (Jerem. iv, 19)*. De hoc Abacuc: *Domine, inquit, audivi auditum tuum, et timui, consideravi opera tua, et expavi*. Et deinde ait: *Intravit tremor in ossa mea, et subtus me mota est*

virtus mea (Habac. 111, 2). Ecce talis tantusque propheta elevatus virtute Dei, sensit suam sub se succubuisse virtutem. Sic et omnes sancti a sæculo quoties talia senserunt, nihil se esse confessi sunt. Sed quia longum est super hoc sacramentum pavores persequi sanctorum, cogitet virgo Christi multa de paucis, sicque præparet cor ut possit capere tale tantumque verbum; quia nihil est vicinius quam cor et verbum. Nam cor sine verbo dicibili mortuum videtur; verbum vero non nisi in cordè intus manet, nec nisi de corde procedit, nec nisi interdum corde capitur. Quod sane verbum quamvis voce vestitum, non nisi de corde exit, nec de corde recedit dum exit, et ad cor venit, ut maneat ubi venit. Quibus profecto indicijs divina nobis insinuat natura, quod Patris et Filii una sit substantia. Ac deinde cum suscipitur ab sponsa, cui decantatur hoc epithalamium, non nisi in corde habetur, ut diligatur dilectus Patris, quo fide tenetur. Verumtamen Symmachus longe aliter transtulit: *Commotum est, inquit, cor meum verbo bono*, quasi dicat de alterius sermone cor prophætæ, vel cujuslibet dicentis, commotum; ita Spiritu sancto futura Christi pendente sacramenta, ipsum etiam in eloquium prorupisse, quatenus et ipse, quemadmodum cæteri prophætæ, de adventu Christi loqueretur. Ubi nihilominus et ipse bonum Dei Verbum prædicat; sed quod de corde Patris ad nos exierit, tacet. Idcirco melius in persona Patris, quod ipse de se Verbum, quod Deus est, genuerit, dictum accipitur, et illud eructasse perhibetur. Siquidem hoc non minus verba tituli concinunt, quam et textus Psalmi more Cantici idipsum explet. Quandoquidem ad utramque intelligentiam sensus, quo dicitur eructasse Verbum, bene congruit.

1258 Est autem proprie ructus digestio cibi, et concoctarum escarum in auras efflatio. De cujus nimirum afflatu, juxta qualitatem escarum, aut collectionem stomachi, flatus boni malive odoris erumpit, qui ructus dicitur. Sed divina dispensatio non dedignatur ad informandam de se intelligentiam nostram, vilitatem verborum assumere, qui nostræ dignatus est infirmitatem carnis assumere. Hæc quippe omnia ideo fecit, ut nos nostris informaret verbis, usibus, et exemplis, suanique humilitatem in omnibus commendaret in nobis. Denique hunc odoris flatum ab initio omnes sancti, scilicet patriarchæ et prophætæ, intus persenserunt in corde, per Spiritum sanctum, in Scripturis sacris; qui quam sæpe spiritus flatus dicitur, per quem demonstratur, etiam antequam veniret, qui mittendus erat. Unde unus sanctorum: *Non deficiet, inquit, princeps de Juda, et dux de femoribus ejus, donec veniat qui mittendus est (Gen. xlix, 10)*. Odoramenta siquidem hujus Verbi ructus exhalabunt omnia Veteris Testamenti sacrificia, quæ Christum præfigurebant esse venturum in carne, holocaustum Deo Patri pro nobis fiendum. De quibus quamsæpe dicitur sacrificiis: *Odoratus est Dominus odorem suavitatis*

(Gen. viii, 21). Hunc itaque odorem senserat patriarcha Jacob, de quo non longe supra dixi: *Ecce odor, inquit, filii mei sicut odor agri pleni, quem benedixit Dominus (Gen. xxvii, 27)*. Porro quis sit is quem Dominus benedixerit præsens declarat psalmus cum ait: *Speciosus forma præ filiis hominum; diffusa est gratia in labiis tuis, propterea te benedixit Deus in æternum*. Hujus namque fragrantiam odoris, naribus præsenserat Ecclesia in Canticis, cum dicebat: *Unguentum effusum nomen tuum, ideo adolescentulæ dilexerunt te nimis (Cant. i, 3, 4)*. Nec dubium, charissimæ, vos esse adolescentulas de quibus dicitur: *Vos estis, inquam, quæ canitis inter easdem virgines, quarum non est numerus; quæ dicitis sponso in eisdem Canticis: Trahe me post te, curremus in odorem unguentorum tuorum*. Alias autem nisi ejus odor vos respergeret, nequaquam iis quæ mundi sunt despectis, ad tantam contritionem carnis et spiritus venire cuperetis, et crucem in angariam post Christum portare; ita ut calcatis omnibus, non aliter ac si flores heliotropii de quibus dixeram, solem Christum respiciatis et sequamini, quia solummodo auctorem vitæ dilexistis, **1259** et quæ sursum sunt sapitis. Nec immerito, dilectissimæ, quia fractum est alabastrum unguenti pretiosissimi, et pro vobis utique fractum, et impleta est domus odore illius unguenti nardi pistici. Hinc et vos una cum Apostolo, in hoc mundo bonus odor estis cunctis hominibus, ita ut a vobis fluant odora virtutum. Hinc charitas dilatatur, pax et patientia mores exornant vestros, bonitas et benignitas fragrant; hinc humilitas profunda caelum pulsatur; modestia et mansuetudo habitum decorant; contemptus sæculi, longanimitas et victus parcimonia in vobis vigent; hinc virginitas floret, castitas et pudicitia vernant; hinc de bono cordis thesauro doctrina virtutum, et Spiritus sancti dona fluunt, ut et singulæ possitis dicere, non ex vobis, sed in eo per quem accepistis verbum salutis et donum gratiæ: *Eruclavit cor meum verbum bonum*; quia in eo cui vos vovistis, quem in corde geritis, omnes thesauri sapientiæ et scientiæ.

Unde sequitur: *Dico ego opera mea regi*. Vox Patris continuatur qui prædicat de Filio, quod ei sua indicet opera, juxta illud quod ait: *Ipse dixit, et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt (Psal. cxlviii, 5)*; et in Genesi: *Dixit Deus, fiat lux, et facta est lux (Gen. i, 3)*. Non quod Deus Pater prolativam protulerit vocem, ut diceret, *fiat*, cum sit incorporeus Deus Trinitas, nec habeat membra, quibus verba formentur, nec aures quibus audiat. Sed ipse est Verbum Patris, consubstantialis et coæternus Filius; quem ipse cum genuit, cuncta ei non prolative, sed gignendo æternaliter, monstravit et dixit, quia eum genuit per quem omnia fecit. Hoc quippe est illi dicere opera sua regi, quod est genuisse regem, non solum per quem crearet omnia, verum per quem redimeret et regeret universa. Et ideo hoc in loco potius regem cui sua indicat opera, debuit

A nominare, juxta textum Psalmi, quia regnum sua sibi virtute acquirere veniebat, et sponsam ducere. Hinc denique ipse in Evangelio: *Simile est, inquit, regnum caelorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo (Matth. xxii, 2)*. Et quia in isto carmine Christo regi filio regis nuptiæ parabantur, ad laudem nominis et gloriam proprietatis naturæ, sua indicat Pater opera Filio, quia *Filium nemo novit nisi Pater, neque Patrem nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare (Matth. xi, 27)*. Idcirco illi Pater sua indicat opera, quia Verbum Patris est, et ipse solus novit omnia quæ Patris sunt, et cui voluerit ostendere.

1260 Propterea non solum semel, sed et secundo Pater de caelo clamat: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit*. Ac si patenter dicat:

B Ipse est cui omnia patefecit, quem genui, propriæ tamen naturæ, qui in me totus, et ego in ipso, ac propterea placitum meum in illo constitui, ipsum audite. Hinc dictum est quod omnia quæ Pater facit eadem et Filius similiter facit; nec potest Filius facere, nisi quod viderit Patrem facientem. Cæterum juxta Symmachum propheticus chorus Christi Ecclesiæ sacramenta dicturus, ne carmine videatur indignus, loquitur. Cum quibus et vos sanctimoniales Christi, choros vicissim ducentes, pandite opera vestra regi Deo, sponso vestro, ne ob scientiam peccati dicatur: *Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum? (Psal. xlix, 16)*. Opera vestra regi Deo consistemini,

C ut vel si bona ipse suscipiat; vel si mala, misereatur et mundet; juxta illud: *Dic tu prius iniquitates tuas, ut justificeris, quia justus accusator est sui, in principio sermonis (Prov. xviii, 17)*. Ergo cum ipso eodemque prophetarum choro filiorum Chore, quæcunque agitis, mortificationem carnis, vigiliis, precibus, psalmorum carmina et laudes consecrate Deo in cordibus vestris, ipsique soli vacate, ipsique soli arcana cordis reserate; illi pensum servitutis persolvite, ut ei soli placeatis, cui a principio conversationis vestræ vos consecrastis. Nunquam ergo sola est virgo, cum qua est Deus. *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis. Pro quo Hieronymus interpretatus est, Lingua mea stylus scribæ velocis, notariorum velocitatem scribendi volens exprimere. Sed velocior lingua Patris, qua Spiritus sanctus designatur, cujus adventus doctrina est orbi terrarum. Per quem lex ac si digito Dei scripta est tabulis lapideis, per quem inspirati sancti Dei omnes futura dixerunt, et quæ divina sunt ediderunt. Ex quo benignissimus Salvator in Evangelio ait: Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ipse vos docebit omnia (Joan. xiv, 26)*. Unde non absque mysterio super apostolos in linguis igneis idem Spiritus sanctus venisse dicitur; quoniam ipse est per quem Pater credentibus sua dona dispensat, ipsumque ascribit in cordibus singulorum, et quoscunque repleverit ardentes simul et loquentes facit. Ipse etenim in hoc quod continet omnia scientiam habet vocis (Sap. i, 7), ideoque ipse jure lingua Patris et calamus scribæ velociter scriben-

tis **1261** vocatur : quoniam amborum est Spiritus, A Patris scilicet et Filii. Nam Jesus Christus Verbum Patris ipse est scriba doctus et velox in regno cœlorum, qui profert de thesauro suo nova et vetera (*Math. XIII, 52*). Cujus nomen Isaias declarat futurum : *Velociter scribe, spolia detrahe, cito prædare (Isa. VIII, 4)*. Ideoque bene Spiritus sanctus calamus scribæ velociter scribentis dicitur, quia voluisse non dico scripsisse, verum etiam fecisse est, et docuisse. Quia quorum est una voluntas, unaque deitas, et una potestas, ibi nulla inæqualitas, propter differentiam verborum, sed una divinitas, unaque natura, et una cooperatio. Dicebat enim, ut rex Deus Pater ex quo omnia, vovens facere nuptias Filio suo regi, per quem omnia, declararet in hoc eodem carmine nuptiali, etiam Spiritum sanctum, qui continet omnia. Alias autem talis tantaque hæreditas quæ in hoc carmine monstratur, non attulatur sponsæ, nisi per hoc dei sacramentum, ut perfectio credatur Deus Trinitas unitatis, et unitas Trinitatis. Quorum una majestas, unumque regnum, et una voluntas. Qua de causa in hoc carmine nuptiarum, testes quasi in libello dotis, tres ascribuntur Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Sic itaque ait Joannes apostolus, quod tres sint in terris qui testimonium dant pro his mysticis muneribus, Spiritus, aqua et sanguis, et sicut in emendatioribus codicibus invenitur etiam : *Et tres sunt qui testimonium dant in cœlis, videlicet, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt (I Joan. v, 7)*. Alioquin in conscientia virginis, ac si in libello fœderis, nisi tres isti ascribuntur testes, nulla pœnes Deum consequetur hæreditas, quæ Græce *κληρονομία* vocatur. Quam ut ita fatear, ac si in libro dotis, præclaram sub sigillo describit fidem Trinitatis, et assignat sponsæ formam Filii et jura sponsalitatatis. Filius vero quasi scriba velox, quia hæres est Patris, et sponsus Ecclesiæ, hæreditate a Patre accepta, sponsæ suæ tradit, ac si in libello dotis, cum in dextera collocatur. Veruntamen non calamo corruptibili, et atramento conscriptam, sed gratia Spiritus sancti, per quem charitas Dei diffusa est in cordibus omnium, qui ad has nuptias sunt intraturi. Alias autem, quisquis hanc in fide non attulerit dotis formulam, timeat ne forte rex cum ingressus fuerit, audiat illud ex Evangelio : *Amice, quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem? (Math. XXI, 12)*. Quapropter audiat virgo benignissimum sponsum **1262** Christum Jesum docentem et scribentem fœdera nuptiarum; audiat, inquam, diligenter, et observet, nec non et cum omni puritate cordis vigilanter insistat, ne inter fatuas repellatur. Quinimo dicat et ipsa de se, dicat Deo Patri, dicat et sponso : *Eructavit cor meum verbum bonum*, et omnia mei actus opuscula tibi Domino consecravi; interea et lingua mea ac si calamus scribæ velociter scribentis, non solum ut consodales doceam, quæ Spiritus infuderit et personuerit quasi suo in organo; verum etiam sacrificium laudis Domino indesinenter deferam, et vota quæ

distinzerunt labia mea (Psal. LXV, 13), usque in finem perseveranter reddam. Quoniam *michi vivere Christus est, et mori lucrum (Philip. I, 21)*. In quo, omnis consummationis meæ finem posui; qui est, ut in eo sine fine permaneam. Et ut apertius..... Idcirco jure non in aliquo plenitudo divinitatis ei deesse creditur, cujus una est persona cum Verbo, quam sic sapientia suscepit virtusque Patris, ut eadem sapientia ac eadem virtus ipse sit. Quia Deus Dei Filius humanam assumpsit naturam quam non habuit, et non personam quam semper habuit ab æterno in Trinitate. Quæ nimirum humanitas ita transivit in Deum, ut una sit persona; quæ rerum omnium in tantum facta est in unitate Domini, ut cum ipsa divinitate sua una sit in Trinitate persona, unaque potestas. Hinc quoque Joannes ait : *Vidimus eum quasi unigenitum a Patre plenum gratiæ et veritatis (Joan. I, 14)*. Ex quo liquido constat, quod plenitudo veritatis in seipso plenitudinem habeat gratiæ, quæ est tota humanitas in divinitate sua, et plenitudo gratiæ plenitudinem in se habeat veritatis, quæ est tota divinitas in humanitate sua. Et hæc gratia diffusa in omni humanitate Christi atque perfusa, ita ut plenitudo veritatis in unitate personæ, plenitudinem in se habeat humanitatis, et humanitas plenitudinem veritatis. Dum plenam humanam naturam, animam scilicet atque carnem, in illam sempiternam suæ divinitatis personam accipiens, sicut naturaliter totus verus est homo, sic totus et Deus verus. Quia sicut in divinitate sua totam habet nativitatis suæ naturam, sic et in humanitate sua totam habet divinitatis suæ substantiam, totam majestatem, totam virtutem, totam sapientiam incommutabilitatem atque omnipotentiam.

Iste igitur est sponsus vester, charissimæ : ut ipse sit Deus vobis et sponsus, qui **1263** homo est, idemque homo qui Deus est, verus et proprius Dei Filius. Iste est ille de Canticis *dilectus vester, candidus et rubicundus (Cant. v, 10)* : candidus, quia virgo est natus de Virgine; rubicundus, quia suo resparsus est sanguine. Sed et candidus in vobis, rubicundus in martyribus : de cujus ore manavit hæc gratia, in cujus ore facta est ista reconciliatio. Unde sponsa, inquit, *Osculetur me osculo oris sui (Cant. I, 1)*. Noverat enim quod omnipotens hæc gratia diffusa esset in labiis Christi, et ideo a longe tam dulcia implorat oscula; non quod solummodo in labiis plenitudo gratiæ diffusa fuerit, et non in toto; verum ideo in labiis, quasi a parte totum, quia gratia divini verbi de fonte oris Christi manavit, totumque replevit mundum. Inde in Evangelio : *Aperias, inquit, os suum, docebat eos (Math. v, 2)*; aperias quasi fontes vitæ, quasi a sæculis absconditos, quasi arcana secretorum Dei. Sed et duo Testamenta, Veteris scilicet atque Novi, labia Christi dicuntur, in quibus hæc reserantur mysteria, et divina panduntur sacramenta. Fuerunt namque et ora patriarcharum et prophetarum perfusa Spiritus sancti gratia, nec

non et apostolorum; sed longe aliter Christi labia. **A** Unde sicut dicitur in prima clausula, voce Patris de Filio: *Speciosus forma præ filiis hominum*, ita et in duabus sequentibus subintelligendum est, ut dicatur: *Diffusa est gratia in labiis tuis*, præ filiis hominum, et *benedixit te Deus in æternum* præ filiis hominum; quoniam in omnibus ultra fuit quam homo. Quapropter intelligat fidelis anima, intelligat sancta virginitas, et intendat sponsa Christi præconia quæ de ipso dicuntur, quia hæc est intelligentia filiorum Chore, id est filiorum Dei. Cur autem dixerit: *Propterea benedixit te Deus in æternum*, ex præmissis constat causis: quia *speciosus forma*, quia *diffusa est gratia in labiis* ejus præ filiis hominum. Alioquin tanta talisque benedictio non comperet ei, nisi præ filiis hominum in omnibus esset **B** *speciosus*, et diffusam gratiam in se haberet præ omnibus. Quoniam hæc benedictio est, in qua benedicentur omnes qui benedicti sunt super terram. Hinc quoque ait Apostolus: *Benedictus Deus, et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cœlestibus in Christo* (*Ephes. 1, 3*). Non enim de terrenis, aut Judaicis est ista benedictio, neque temporalis tantum, ut sit æternitas ejus usque ad jubilæum; ut puta servus Hebræus qui noluerit exire **1264** in septimo anno liber, perforata auricula sit servus usque in æternum: et talia hujusmodi in plurimis locis, ubi æternitas annorum determinata signatur. Verum hæc æternitas, in qua Christus benedicitur, immensitas est temporum, sicut et gratia, qua perfunditur immensitas donorum. Nam æternitas vera, sicut quidam definiunt, est interminabilis vitæ tota simul et perfecta possessio; quia nec fine clauditur, nec beatitudine vacuatur. In qua denique æternitate Christus, jam benedictus, in ore prophetico, ex dono gratiæ prædicatur, ubi præteritum pro futuro apposuit. Non qualicumque igitur benedictione, sed sicut Apostolus exposuit, omni benedictione spiritali in cœlestibus benedictus perhibetur. Et notandum, quod non secundum naturam in qua genitus est a **Patre**, sed secundum quam natus est, in qua gratiam, percepit, sed immensam. Ipse est enim qui dat, ipse qui accipit; et quia potens est aliis ad mensuram accipere: in forma enim Dei manens Spiritum dat, formam servi accipiens Spiritum accipit. **D** Ipsum namque quem ad mensuram dat, totum accipit. Ad mensuram quippe dat multis filiis, sed non ad mensuram accipit unicus Filius, quia sic est verus homo, ut verus sit Deus.

His namque et hujuscemodi verbis, lex Novi Testamenti testificata est a lege et prophetis, quod ipse sit Christus cui datum est *momen, quod est super omne nomen* (*Phillip. 11, 9*); quoniam propter misericordiam et veritatem magnificavit Dominus super omne nomen sanctum suum, in quo posuit omnem benedictionem divinitatis. Et ne æstimes, virgo Christi, semper benedictionem esse in invocationibus et precibus, quibus consequantur charisma-

tum dona seu quælibet adhibita in sacris litteris: scias quod benedictiones magis dona dicuntur et munera. Unde et Græcus dona quælibet vel munuscula vocat, sicut et panem jam ex usu de manu sacerdotis eulogias vocamus. Sed in Christo benedictio illa in cœlestibus vere donum dicitur, quod est super omne donum, quia in ipso omnia donata sunt nobis. Et ideo nemo sibi applaudit, nemo de suis præsumat meritis. Si enim Christus totus ille homo in carne et anima, ex dono largitoris percepit, ut sit benedictus in æternum plenus gratiæ et veritatis; multo magis nemo mortalius, nemo etiam angelorum habet aliquid boni nisi ex munere et dono donantis. Propterea **1265** rogo, charissimæ, custodite donum castitatis, custodite munus et decus virginitatis, quia profecto magna sunt præmia remunerantis. Quæ nimirum dona si servantur digne, jam ipsa sunt præmia mercedis, quia non ex vestro habetis quæ novistis, sed ex munere largitoris, multo minus ut custodiatis dona eximia quæ accepistis, nisi ipse donaverit, ut permaneat in his quæ vovistis. Quia nisi *Dominus ædificaverit domum, in vanum laborant, quicunque ædificant eam; et nisi Dominus custodierit civitatem cordis aut carnis nostræ, frustra vigilat qui custodiat eam* (*Psal. cxxvi, 1*). Idcirco, dilectissimæ, sic laborate, sicque coædificamini in invicem, sic sollicitius vigilate in omnibus, ut totum Deo deputetis quod habetis, quia magna sunt quæ percepistis. Totum illi committite quod percepistis, quia ejus sunt munera, ut servantur vobis bene apud ipsum custodita, usque in diem æternæ remunerationis. Illum sectamini decorem, quo sponsus vester speciosus prædicatur et pulcher; illam servate gratiam, quæ vobis in illo data, laudatur, ut ipse et vobis illud dicat de Canticis: *Pulchra es, amica mea; columba mea, immaculata mea pulchra; genæ tuæ ut turturis, oculi tui columbarum* (*Cant. 11, 10*). Tunc itaque bene servantur sædera nuptiarum, si ex utraque parte impenditur amor castæ dilectionis, et pudor perpetuæ castitatis, si respondeat in invicem pulchritudini forma et decori, si invigilet morum probitas, et diligentia castæ observationis, ne in ullo lædatur jus amoris. Quia quanto tenerius fervet amor intimus, tanto acrius offensus ab sponsa læditur sponsus.

Unde ne blandiatur forte virgo Christi quasi ex lenitate sponsi, audiat quia gladium portat, et zelytypus esse minatur. Unde sequitur: *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime*. Quod si bene feceris, si sædera servaveris sponsalitatibus tuæ, potens est et fortis filius regis, quem duxisti sponsum adimplere libellum dotis. Sin autem improbe vixeris, time: quia de ore ejus gladius fulgurans ex utraque parte exiit acutus et elimatus. Hinc quoque post egregiam formam decoris, post gratiam diffusam in labiis, post benedictionem perceptam æternæ hereditatis, imperatur a Patre ut accingatur gladio suæ fortitudinis ad ultionem inimicorum, ad reprehensionem contradicentium, ad conservanda rerum

omnium jura, ut in pace sint omnia que possidet (Luc xi, 21). Ne ullus de vindicta **1266** cogitet servorum, dum viderit preliantem Dominum mucrone ultionis accinctum. Et ideo gaude, virgo, etsi fragilis, gaude, sponsa, hinc inde etsi inter medios hostes ambulans plena formidinis; quia fortissimum duxisti sponsum et armatum. Quinimo armaret ipsa gladio verbi divini, de quo ait Apostolus: *Et gladium Spiritus assumite, quod est verbum Dei* (Ephes. vi, 17), quatenus et ipsa tuo armata respondeas propugnatori ac defensori. Quem sane locum melius vos intelligere non ambigo, quæ ab iacente ætate Christi gladio viriliter succinctæ, didicistis multarum solatio ac si in acie fortiter pugnare. Ut sciatis autem semper virginitatem esse debere armatam, ac si in acie; quid gentilitas variis delusa erroribus sibi finxerit, recolendum censeo, quia virgines suas armatas semperque accinctas gladio multis exposuere figmentis. Sed et Dominus succinctos jubet lumbos habere, et lucernas ferre in manibus. Et Salomon in Canticis *sexaginta* potentes describit, de fortissimis Israel in circuitu Chore, *omnes tenentes gladium*, doctissimos ab bellua, viros accinetos gladio *super femur suum* (Cant. iii, 8). Quod autem femur significet opera nuptiarum docet Abraham (Gen. xxiv, 2), qui jubet servum jugare in ejus femore, per Deum cæli, qui ex eo nasciturus erat: nec non et in eo, ubi princeps de femoribus Judæ repromittitur. Sed et Jacob moriturus adjurat Joseph in femore suo (Gen. xlvii, 29), ne eum sepeliat in Ægypto. Quæ omnia, et in aliis quibuslibet locis, sacramenta sunt natiuitatis Christi. Nam et consuetudo est, eorum maxime qui in bello fortes esse volunt ac strenui, gladium semper accinctos super femur gerere. Ubi et sponsus a Patre accingi jubetur, non qualicumque gladio, sed sicut in Hebræo habetur: *Accingere gladio tuo super femur, fortissime, gloria tua, et decore tuo*. Ubi nescio qua de causa, male in omnibus, tam in Græcis quam in Latinis codicibus, diuise legitur, ut *specie tua, et pulchritudine tua*, non ad priorem versum, sed ad posterioris principium jungatur. Quem tamen gladium, ubi vel ubi intelligatur, venit Jesus in terram mittere, sicut ipse ait: *Non veni pacem mittere in terram sed gladium. Veni, inquit, separare filium adversus patrem suum, et filiam adversus matrem, nurum quoque adversus socrum suam* (Matth. x, 34); et erunt, inquit, duo adversus tres, et tres adversus duos. *Eruntque inimici hominis domestici ejus*. Quam divisionem procul dubio Christi gladius attulit nobis: et ut quotidie videmus adhuc agit in terris, ne male **1267** potiatur animus rebus sibi a natura concessis.

Hinc est, dilectissimæ, quod rebus vos exspoliastis omnibus; hinc quod, relictis parentibus, propinquis, charis et amicis, hic vos sub jugo Christi æterna clausura obserastis. Hinc, relicto patre vel matre, cognatis et notis quibuslibet et filiis, soli Domino adhæsistis. Quid plura enumerem, cum quidquid reum habere potuistis, etiam et vosmet constat re-

liquisse, duraque presentis vitæ pro Christi amore sustinere dispendia vitæ, et sempiterna infatigabili labore sectari? A quo nemo potuit vos retrahere; non amor viri, non filiorum chara vincula, non ullius asperitas vitæ, non fragilitas carnis, non oblectamenta deliciarum. Omnia quidem, sanctissimæ, calcastis et vicistis fortiter: tantum hortor sustentiam usque in finem in ea mittatis, donec bravium apprehendatis. Quoniam, juxta Apostolum, *tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum* (Rom. v, 3-5), pro cujus amore omnia sustinetis, et reliquistis quæcunque præiis habere potuistis, insuper cum vitiis et concupiscentiis intus Christi charitate compactæ crucifixistis. Unde bene locus quo conduntur ossa post finem vitæ, a majoribus olim dedicatus est in honore sanctæ crucis, quatenus membra quæ tolerant crucem longè diuque Christi, in angariam, ibi requiescant homata, ac si acervus tritici, vallata liliis, ubi triumphus ejusdem sanctæ crucis, et honor attollitur. Sub cujus auxilio vel defensione qui pendit in ea, felicius sicut lilium paradisi, germinabant in futuro viriditate perpetua. Quod si humiliata nunc in terre pulvere exsultabunt, demum florebut cum Christo in æternum. Quam spem semper in sinu confidenter reponite, semperque quasi acervum testimonii, fide et lacrymis irrorate. Quia hæc sunt organa in quibus effluerunt semina æternæ viriditatis. Sic namque, charissimæ, vestra dedicata sunt castra irreprehensibiliter, ut doceant vos Christi bajulare militiam, et crucem portare post ipsum in angariam. Inter quas efficax Dei verbum penetrabilius *omni gladio ancipiti* (Hebr. iv, 12) versatur, et dirimit cogitationes singulorum cordium, ac si discretor spinarum et liliorum, superque intensor, ut perpenderit qualiter eum quælibet vestrum diligit, qualiter **1268** post eum intendat currere, qualiterve ad ejus voluntatem, virtutum speciebus singulæ se orient. Quod si carnalis amor nonnuquam in conjungibus talia sui amoris requirit vota, ne aliud veli quam vult sponsus: quid putas, soror, Christus in suis virginibus sibi feliciter dicatis, quam diligenter considerat quibus pulchrescant virtutibus? quibus se ad ejus voluntatem parant ornamentis, et tingunt intus? quia omnino zelotypus est, et usque ad divisionem animæ, compagum quoque et medullarum, discretor cogitationum, perlustrans universa. Multo enim, soror, interius animam uniuscujusque nostrum inhabitat Deus; et ideo non ignorat quid cogitet, quam anima proprium inhabitat corpus, quoniam creator ille Spiritus est, iste creatus. Et ideo semper orandum est, ut visitatio Dei eustodiat spiritum nostrum, illustret et expurget gladio verbi, ac resocet parentias cogitationum, omnemque titillationem carnis ac mentis detergeat, nosque semper sua præcingat virtute et illuminet, ut intendere possimus postea que jubet.

Hinc quoque sequitur vox Patris ad Filium : *Intende, ait, prospere procede, et regna.* Porro in Hebraeo habet rursus, decore tuo; ut sit sensus : decore tuo prospere ascende, et accingere gladio tuo, gloria, et decore tuo. Secundo vero decore tuo lecto, intende prospere. Quod idcirco dixerim, ne quis putet in Hebraico vitium scriptoris esse. Sed est repetitio nominis tropice figurata, more panegyrico, quo genere laudatores rhetores et sæculares viri loquuntur, quando suis efferunt præconiis quod laudare decreverunt. Sic itaque Deus Pater, volens instituere Filium suum duce[m] humani generis, ad prælium armatum cum suo exercitu hortatur ad bellum procedere, ne semel arreptam deserat monomachiam. Imo super hostium strages victor incedens, intendat quatenus præparet sibi regnum de his quos diaboli eripiens potestati suo copulaverit imperio, et dicat : *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum suum.* (Psal. 11, 6). Eo in tempore quando Propheta hæc canebat, necdum Christus venerat, necdum processerat ad regnum, et nunc jam factum est.

Attende igitur orbem terrarum, et videbis quia juxta Patris vocem intendit prospere, processit et regnat in throno jam collocatus paterno. Et quod erat in spiritu videre, hoc jam est in veritate factum conspicere. **1269** Prædicabat autem tunc, quod semper in æterno Patris erat consilio; nunc vero exhibitum est quod latebat, et nuntiabatur antequam fieret; et ut juxta quod consuetudo est canendi loquar secundum Septuaginta, intendit in specie et pulchritudine sua, quæ est veritas et justitia, qua semper speciosus et pulcher est. Processit prospere per se, processit per sanctos prædicatores, et dilatatum est regnum ipsius adhuc hodie, et dilatatur, cum subduntur ei omnes gentes. Prædicatum est ergo Evangelium, quia *veritas de terra orta est, et justitia de cælo prospexit* (Psal. LXXXIV, 12), in qua sancti Dei, et ipsi speciosi facti et pulchri intendentes et prospere procedentes, plantaverunt Christi Ecclesias. Quorum unus videlicet Paulus usque Illyricum pervenit, et multi alii deinceps huc illucque diffusi processerunt prospere, quia securi, et subdiderunt mundum ejus imperio. In quibus omnibus semper ipse processit, et dilatatur ubique in regno, non aliunde quam eos seipso semper speciosus et pulcher, quia veritas et justitia, ipse ortus in terris de cælo venit. Cui soli jubetur in specie ac pulchritudine sua intendere, nec non et a se prospere procedere, quia ipse solus inventus est *inter mortuos liber* (Psal. LXXXVII, 6). Cæteri vero omnes non a se ipsis speciosi et pulchri, quia servi erant peccati, sed ab ipso a quo justificatur et pulchra fit omnis Ecclesia. Alioquin nemo liber inventus est aut justus. Unde ipse in Evangelio : *Tunc vere, inquit, liberi eritis, si Filius vos liberaverit* (Joan. VIII, 36). Idcirco, charissimæ, nemo vestrum in se intendat ut sibi placeat; nemo in pulchritudine carnis, nemo in libertate et nobilitate generis, ne ignobilis inveniatur

A in Christo; nemo in scientia quæ inflat, nemo in aliqua re gloriæ presentis, sed *qui gloriatur in Domino gloriatur* (I Cor. 1, 31). Unde Paulus ait : *Absit mihi gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, etc.* (Galat. VI, 14.) Quod si gloriari vis, virgo, solummodo in eo gloriare qui est splendor gloriæ Dei Patris, sponsus Ecclesie, forma decoris; in eo gloriare, in quo est omnis innovatio vitæ; et voluntas generis, qua novitate renati ac si in specie et pulchritudine Christi, oportet intendas ne in ullo foedetur honor cælestis et decus pulchritudinis. Quinimo virgo es, intende; monacha es, intende; vidua vel sanctimonialis, intende. Deinde prospere procede de virtute in virtutem, ut regnes cum eo qui sua processit virtute solus, et dedit omnibus ut procederent. **B** Qui dixit victis : **1270** *Exite, et cæcis : Revelamini* (Isa. XLIX, 9).

Hinc sequitur : *Propter veritatem, et mansuetudinem, et justitiam deducet te mirabiliter dextera tua.* Quæ nimirum omnia sic prædicantur in capite, ut deinceps exigantur in corpore. Sed longe aliter in illo, quoniam ipse per se et in se veritas est Patris, non accidens, sed naturalis et justitia. Unde ipse ait : *Ego sum via, et veritas, et vita* (Joan. XIV, 6). Et Apostolus : *Qui factus est nobis a Deo justitia, et redemptio* (I Cor. 1, 30), et sanctitas. Nulli dubium qui etiam mansuetudo Christus esse monstretur, dum victoria ejus triumphus servorum ostenditur, et eruditio magistri discipulorum profectus; verumtamen Christus æternaliter veritas est. Idcirco ei supra dicitur in *specie tua et pulchritudine tua intende*, quia in nullo a se veritas fallitur. Denique idipsum est, propter mansuetudinem mirabiliter deduci, quod est prospere procedere. Quia passio et humilitas Christi promotio ac processio est omnium gentium ad fidem et ad regnum. Passus est igitur Christus, passi sunt et martyres quasi capitis membra, qui nec deficiebant, nec resistebant, dicentes vera, nec occultantes, parati ad omnia, nihil recusantes. Quæ nimirum magna mansuetudo in capite præcessit; ideo Christus etiam et in illis multum processit ad regnum, et adhuc hodie procedit. Corpus Christi mansuetissimum hoc facit, quia in capite suo talia didicit. Ille siquidem prior ac si ovis ad occisionem ductus est, usque adeo mansuetus ut pendens in cruce diceret : *Pater, ignosce illis, nesciunt quid faciunt* (Isa. LIII, 7). Inde est namque quod protulit, quod processit, quod vicit, quod regnat, morte devicta, quod propter justitiam venturus est ad judicium, et retribuet unicuique secundum opera sua. Ipse siquidem per se veritas, et ideo in sese jubetur intendere. Tu autem, virgo Christi, quamvis sancta, quamvis incorrupta et incontaminata, quamvis bonis omnibus ditata, noli te attendere, noli de te præsumere : quia hæc omnia quæ habes non a te tibi sunt, sed ab illo a quo accepisti ut haberes. *Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non accepisti?* (I Cor. IV, 7.) Non enim te in his donis ducit dextera tua, sed misericorditer dextera ipsius :

Ipsam autem mirabiliter dextera sua. Hoc quippe A
 noverat sponsa in Canticis, et ideo ait : *Læva ejus
 sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me*
(Cant. II, 6). Quia nisi dextera sponsi circumplectatur
 sponsam, casta permanere non potest. Non enim
 novit vera castitas alterius amplexus, non oscula
1271 aliena. Et ideo, inquit : *Osculetur me osculo
 oris sui (Cant. I, 4)*. Totum igitur quidquid novit
 illibata virginitas, Christus est. Et ideo talis descri-
 bitur sponsus ac tantus, in cujus sponsa segura re-
 quiescat amplexibus, cujus dextera deducatur : quia
*cor sapientis in dextera ejus, et cor stulti in sinistra
 ejus (Eccl. X, 2)*. Propterea semper electi ad dexte-
 ram transeunt. Reprobi vero in sinistris versantur.
 Unde signanter juxta Hebraicam interpretationem
docebit te habet terribiliter dextera tua. Quoniam B
 terribilis valde est doctrina cœlestis vitæ et admira-
 bilis. Unde et in alio psalmo ex persona Domini :
Terribilis, inquit, in consiliis super filios hominum
(Psal. LXV, 5). Quibus profecto disciplinis, quia ter-
 ribilia sunt opera Domini, docetur omnis anima
 viri justî, et eruditur dextera clementissimæ cor-
 reptionis.

*Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent in corda
 inimicorum Regis*. Puto in Hebræo etiam et in Græco,
Sagittæ tuæ potentissimæ habet. Quia omnino sagittæ
 Domini nisi potentissimæ forent, in subito non om-
 nem mundum sævientem Christo prosternerent, ne-
 que corda omnium valide tenebrarent. Quarum jaculo
 sponsa in Canticis vulneratam se clamat : *Vulne-
 rata, inquit, charitate ego sum*. Quo sane vulnere,
 dilectissimæ, corda vestra sunt præfixa : et ideo re-
 lectis rebus, vos pro ejus amore, tam strenue Christi
 mancipatis servitio. Quæ putatis vis esset, charissi-
 mæ, quæve ratio, abjectis parentibus et amicis, fra-
 tribus et propinquis, et omni nobilitate generis, quæ
 vos traheret ad tam laboriosæ vitæ fastigia : ita ut
 pro Domino, magis placeat, laboribus affligi, quam
 in sæculo honoribus et oblectamentis variis extolli ?
 Nec igitur mirum quia sponsus vester suis vos intus
 vulneravit sagittis, cum carbonibus desolatoriis
(Psal. CXXX, 4). Quæ nimirum sagittæ potentissimæ
 dicuntur. Ex quibus utique sagittis confixi erant et
 vulnerati, qui dicebant : *Nonne cor nostrum ardens
 erat in nobis, dum loqueretur in via, et aperiret nobis
 Scripturas ? (Luc. XXIV, 32)*. Siquidem ipse de se
 per Isaiam loquitur dicens : *Posuit me quasi sagit-
 tam electam, in pharetra sua abscondit me (Isa. XLIX,
 2)*. Nec dubium quin Pater sub tegumento carnis, et
 ideo quasi sub umbra manus suæ, protexit eum. Qua
 itaque sagitta quæcunque anima fuerit vulnerata,
 inflammatur amore castæ dilectionis, et resolvitur
 omnis duritia infidelitatis. Excoquitur prurigo vitio-
 rum, expellitur flamma concupiscentiarum ardore
1272 charitatis. Ignis siquidem igne vincitur, ita
 ut fornax Babylonis septuplum ab immundis spiri-
 tibus succensa restinguatur. Quæ nimirum sagittæ
 in manu potentis, totum potentem vulneraverunt or-
 bem, et prostratus jam jacet omnis mundus Deo.

Hinc jam in cordibus inimicorum victor regit et do-
 minatur : quia ex inimicis et iræ filiis fecit sibi ami-
 cos, quos sua regit virtute, et gubernatione princi-
 patur piissima. Felix cor quod talibus quotidie affi-
 citur sagittis, talibus vulneratur spiculis, et concre-
 matur incendio divini amoris ! Talis namque animus
 est thronus Dei, quia *anima justî, teste Scriptura,
 sedes est sapientiæ*.

Unde sequitur : *Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi,
 virga directionis, virga regni tui*. Pro quo in Græco
 thronus legitur, et in Hebraico *sceptrum* pro *virga*
 habetur. In quo loco ad regem qui Deus est, sermo
 dirigitur, quem superius Pater sponsæ, quam ductu-
 rus erat uxorem, suis commendavit præconiis, ut
 amaretur amplius extulit laudibus. Tria ad regimen,
 quibus firmaretur thronus, edocuit. Deinde instruxit
 ad debellandos inimicos, et instituit ad revincendos
 adversarios. Quibus prostratis et subjectis sibi, thro-
 nus ei imperii offertur, et sceptrum dominantis,
 juxta illud quod scriptum est ad David : *De fructu
 ventris tui ponam super sedem meam (Psal. CXXXI,
 11)*. Quod quidem et Mariæ angelus nuntiavit : *Da-
 bit ei Dominus Deus, inquit, thronum David patris
 sui, et regnabit, super domum, Jacob in æternum,
 et regni ejus non erit finis (Luc. I, 32)*. De quo, quia
 defecerat sceptrum de Juda, dicitur, *et sceptrum
 æquitatis, sceptrum regni tui*. Sceptrum namque
 regnantis est insigne et regentis ostensio. Unde et
 per thronum judicantis potestas declaratur. Quem
 nimirum thronum semper cum Patre habuit, sed ex
 tunc ei offertur, cum a sæculo esse cœpit. Idcirco C
 prius præmisit formam regnantis : quoniam nemo
 rex, nisi ex veritate, et mansuetudine, et justitia,
 jure habetur. Sine quibus virtutibus potius tyrannus
 quisque quam rex esse probatur.

Unde sequitur : *Dilexisti justitiam, et odisti iniqui-
 tatem*. Nihil enim tam proprium in regibus, quam ve-
 ritas et justitia ; nihilque tam honestum quam man-
 suetudo. Quia nec justitia sine veritate percepta custo-
 ditur ; nec veritas in judicando sine justitia adimple-
 tur. Inter utrasque igitur virtutes, media mansuetudo
 collocatur, ut diligentius cum tranquillitate veritas
1273 in negotiis eligatur, et justitia unicuique quæ
 sua sunt modestius conservando, partibus suis com-
 pleatur. Propterea Dominus *Discite a me, inquit,
 quia mitis sum et humilis corde (Matth. XI, 29)*. Quo-
 niam, ut protuli, hæc virtus multum nos Deo com-
 mendat. Porro quod ait : *Dilexisti justitiam, et
 odisti iniquitatem*, idipsum est pro quibus ad regnum
 mirabiliter sua sublimatur dextera propter quas et
 nunc ungitur præ consortibus suis, cum defertur ei
 thronus imperii, ob dilectam procul dubio justitiam,
 et exosam iniquitatem. Similiter unctus oleo justiti-
 æ in regnum dicitur. Quia non sufficit cuiquam
 justitiam diligere, nisi et iniquitatem perfecto ode-
 rit odio. Ad hoc quippe paulo superius accingi gladio
 jubetur, ut justis præmia, peccatoribus debitam
 restituere pœnam ultor valeat.

Quod sequitur : *Propterea unxit te Deus, Deus*

tuus. Primum Dei nomen vocativo casu intelligendum, sequens nominativo. Quia alius est Deus qui ungitur, alius ille a quo ungitur. *Tuus* enim cum dicit, relativum est ad auctorem per quem ungitur in regem, cui dixerat : *Sedes tua, Deus in sæculum sæculi*. Et : *Sceptrum directionis, sceptrum regni tui*. Ergo sceptrum æquitatis, vel virga directionis, dilectio est iustitiæ et odium iniquitatis. Qua virga in divino iudicio terribiliter omnia diriguntur. Unde ait : *Propterea unxit te Deus, Deus tuus*. Deus ergo in regnum, ob meritum iustitiæ dilectæ, et perosæ iniquitatis a Deo suo unctus est, id est Filius a Patre. Non enim intelligentiam nostram aliquod confundit intervallum, ubi discretio tantum personarum, duobus distinguitur prænominibus videlicet, *te*, et *tuus*; non quod natura distinguatur deitatis, cum dicitur : *Unxit te Deus*, ac deinde additur *Deus tuus*. Nam cum dicit Deus et Deus, ostenditur una natura, una deitas, quia ille Deus qui ungitur ab eo Deo est qui ungit. Et si Deus a Deo est, nihil aliud quam Deus est, Propheta eo ordine narrante : *Unxit Deus, Deus tuus*. Non quod prior aut posterior Deus a Deo sit, cum Pater et Filius unus et sempiternus sit Deus : sed mysterium incarnationis prophetica vox declarat. Alioquin per Prophetam ipse de se : *Estote mihi, inquit, testes et ego testis, dicit Dominus Deus, et puer meus quem elegi, ut sciatis et credatis et intelligatis, 1274 quoniam ego sum, et ante me non est alius Deus, et post me non erit*. Ubi Pater et Filius declaratur, quoniam ipse sermonis sui testis est, sed testimonio suo de se testimonium pueri sui quem elegit admisit. Quorum unum est testimonium nullum ante se Deum esse quia ex eo omnia sunt, neque post se Deum futurum. Non utique negat ex se Deum fuisse. Erat enim jam puer in testimonio patris, puer utique de tribu, de qua gignendus erat electus. Unde et in Evangelio : *Eccæ puer meus dilectus, quem elegi, in quo complacuit animæ meæ (Matth. xii, 18)*. Non est ergo ante Deum, et post non erit quia semper cum eo et in eo est filius, a quo est, æterna videlicet et indemutabilis virtus, infirmitatem habens in eo, quod ante et postea Deum præter se nullum ostendit. Puerum vero suum, sicut in testimonio, ita et in nomine collocavit. Qui idcirco Deus Pater qui unxit eum, Deus ejus est, quia ex Deo natus in Deum est ; licet et per hoc humanitas ejus assumpta in Deum intelligatur. Quo dicit, utrumque Patrem videlicet atque Filium in naturæ ejusdem et dignitatis nuncupatione constituit, ut unus Deus uterque credatur. Verumtamen, quod unctus oleo exultationis præ participibus suis dicitur (*Hebr. i, 19*), non secundum sacramentum aliud quam secundum dispensationem assumpti corporis est locutus. Non enim ei participes secundum naturam, qua genitus est a Patre, ante Luciferum esse poterant, quos fratres appellabat, sed secundum assumptionem qua Verbum caro est (*Joan. i, 14*), in qua unctus Spiritus sancti gratia perhibetur. Alioquin beati illi et incorruptæ in na-

tura Dei Patris manenti nativitati nihil hæc unctio prodesset, sed corporis sacramento profuisse, ut totus in Deum esset Christus Jesus, monstratur. Cæterum juxta quod in principio erat Deus Verbum, apud Deum (*Ibid., 1*), non habet ullam narrationis causam ejus naturæ unctio, quia Spiritus sanctus, sicuti a Patre, etiam et ab ipso procedit, quoniam amborum spiritus est. Nam ante dispensationem carnis, plures ex lege fuere Christi. Christus vero nunc, qui præ participibus ungitur suis, posterior in tempore est ; sed unctis participibus suis ideo antefertur, quia Deus et homo est. Sic quippe prophetiæ Spiritus Verbum temperavit, **1275** ut dum Deus a Deo suo ungitur, sit ei et in dispensatione unctionis, quod Deus suus est, et in natura quod Deus est. Ac per hoc noveris, virgo Christi, quia Ecclesiæ Dei in Christo scit dispensationem, sed nescit divisionem personæ. Non patitur Jesum Christum dividere in duas personas, ut Jesus non ipse sit Christus ; neque filium hominis discernit a Dei Filio, ne Filius Dei forte non et filius intelligatur hominis. Non assumit Filium Dei in filium hominis, neque hominis filium in Dei Filium sed eundem dicit esse filium in ambabus naturis. Totum eidem personæ Deus Verbum est, totum ei homo Christus est, retinens in Sacramento confessionis suæ unum, nec Christum aliud credere quam Jesum, nec Jesum alium prædicare, nec aliud quam Christum. Ac per hoc in utraque natura unus est Christus Deus, Dei et hominis Filius quem unxit Deus oleo exultationis præ participibus suis. Oleum autem exultationis Spiritum sanctum esset, nulli dubium est, dicente beato Petro : *Jesum a Nazareth, quem unxit Deus Spiritu sancto et virtute (Act. x, 38)*. Ipsum ergo unxit præ participibus suis, cum ei non ad mensuram dedit Spiritum, in quo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter (*Coloss. ii, 9*), in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi. Cujus itaque sapientiæ et scientiæ altitudinem admirans Apostolus : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei ! (Rom. xi, 33)*. Christum autem non solum secundum divinitatem, sed etiam secundum humanitatem altissimum, fides catholica constitetur et prædicatur, juxta illud : *Mater Sion dicit homo, et ipse homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimum (Psal. lxxxvi, 5)*. Quapropter quis audeat eum altissimum, et Filium Altissimi denegare quem Deus non solum de se altissimum genuit, verum etiam de Virgine natum altissime exaltavit, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus in gloria est Dei Patris (*Philipp. ii, 10*). Ab hac quippe unctioe Spiritus sancti, omnes participes Christi uncti vocantur Christiani. Ipse vero Christus, quia præ omnibus participibus suis unctus sit ; ita ut Deus vere et non adoptive in utraque natura in unitate dicatur et adoretur. Hinc igitur est, quod alibi ait David : **A 1276** summo cælo egressio ejus. Unde

hie: *Eruclavit cor meum verbum bonum, et, Occur-* A
sus ejus usque ad summam ejus (Psal. xviii, 7). Quia
 in eadem forma totus est regressus, a qua *semel-*
ipsum exinanivit, ut formam servi acciperet. Unde
 beatus Ambrosius in quodam hymno:

Egressus ejus, inquit, a Patre,
 Regressus ejus ad Patrem,
 Excursus usque ad inferos
 Recursus ad sedem Dei.

Et hæc est sedes, charissimæ, quam ille habuit
 ante sæculi constitutionem, et offertur in fine tem-
 porum, quoniam ipse in utroque unus est Christus,
 unus Deus, unus Ecclesiæ sponsus, ut et ita di-
 camus; unus virginum maritus Deus Dei Filius,
 cui ad demonstrationem sponsalitatæ superadditur.

Myrrha et gutta et casia a vestimentis tuis, a domi- B
bis eburneis, ex quibus delectaverunt te filie regum
in honore tuo. Ubi pro gutta, alii myrrham, alii sta-
 cten transtulerunt. Casia vero est ipsa quæ alio
 nomine fistula nuncupatur. Quarum vos, sanctimo-
 niales Christi species ac virtutes plenius cognoscere
 non ambigo, quoniam ista sunt aromata virtutum,
 quæ quotidie in sacrificium Domino Regi offertis,
 quæ, mortificastis membra vestra super terram:
 unde et bonus odor estis Deo et cunctis hominibus.
 Nostis quia in titulo pro floribus seu liliis scriptum
 reperi: et ideo ad vos ex hoc Psalmo scribere de-
 legi. Unde consequens est, quia myrrham primam
 vos ipsas Deo in odorem suavitatis offertis, ut de his
 speciebus aliquid latius edisseram, in quibus opera
 impenditis indesinenter, ut sponso per omnia pla- C
 ceatis.

Ferunt equidem, qui de aromatum virtutibus de-
 scripserunt, stacten florem esse myrrhæ, licet alii
 guttam ammoniatam dixerint: quem florem esse
 optimæ virtutis nemo ambigit, licet inter myrrham
 et myrrham magna distantia esse videatur. Quia
 alia est illa quæ in modum roris fluit ex arbore:
 alia quæ excisionibus et variis eliquatur torturis, vel
 aliunde conficitur ad odorem incensi. Propter quod
 vos, virgines Christi, optime scriptura myrrham
 primam seu electam vocat, quia mortificationem
 Domini in corpore vestro circumfertis. Porro cas-
 siæ seu fistulæ, omnes pituitas et rheumata volu-
 ptatum sado calore in vobis excoquit ad purum,
 omnesque pruriginis vitiorum detergit. Nam quod D
 1277 in quibusdam codicibus scriptum est, *gutta*
vel stacten in Hebraico habet, *Ahaloth*. Unde et
 Nicodemus centum libras myrrhæ et aloes ad sepul-
 turam Domini præparavit. Unde sponsus ad spon-
 sam loquitur in Canticis de his: *Myrrha et Aloe cum*
omnibus unguentis primis. Et illa respondit: *Manus*
meæ stillaverunt myrrham, digiti mei pleni myrrha
probatissima (Cant. iv, 14). Ubi ostendit Spiritus
 sanctus quod hæc aromata virtutum documenta sunt
 virginum. Nam species terrenarum rerum, judicia
 nobis coelestium demonstrare videntur virtutum.
 Alias autem quid poteramus de illa majestate co-
 gnoscere, nisi nobis de ipsa aliquid per hujusmodi

similitudines divinus sermo intimaret? Unde, cha-
 rissimæ, projicite mortis opera, Christo in bap-
 tismate consepultæ, et sub velamine sponsalitatæ
 dote Domino consecratæ: quia estis huic mando
 mortuæ, nihil aliud quam de coelestibus cogitate.
 Loquimini ad sponsum vestrum singulæ, loquimini
 omnes: *Manus meæ stillaverunt myrrham, et digiti*
mei pleni myrrha probatissima (Psal. cxv, 15), quia
 pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum
 ejus. Non solum igitur mors, sed et mortificatio car-
 nis. Mortificastis itaque membra vestra in sæculo
 amore Christi, gaudete et exultate, quia merces
 vestra in cœlis gloriosa manet cum sanctis. Quæ
 nimirum mortificatio primum a vestimentis Domini
 defluxe: et ideo post eum in odorem unguentorum
 ejus tam fortiter concurrastis: nam vestimentum
 Domini corpus mortale fuit; quia sicut vestimento
 teguntur membra mortalium: ita et majestas Verbi
 ab infidelium oculis carnis velamine tegebatur. A
 quo sane vestimento, incarnationis scilicet arcano,
 congrue venisse dicuntur tres istæ species; myrrha,
 et gutta, et casia. In quibus et vos didicisse ope-
 rari muneribus vere multumque gaudet Ecclesia,
 quæ corpus Domini quotidie perungitis, et nudita-
 tem ejus, quia exspoliatus pependit in cruce, vestra
 vestitus fide: scandala Judæorum et gentium stulti-
 tiam sermone plenæ confessionis abjicitis, scientes
 quoniam Dominus regnavit a ligno. Idcirco jam, fa-
 vente Domino, gratiam crucis cum ipso induimini, in
 qua cum Paulo apostolo gloriari fidelissime didi- C
 cistis.

Quod si vere perpendistis, et vos jam vestimentum
 estis Domini, in cuius ora vestimenti unguentum il-
 lud pervenit, 1278 quod a capite in barbam Aaron
 descendit (Psal. cxxxii, 2). Unctus quippe Christus
 est oleo exultationis et unguento Spiritus sancti
 præ omnibus participibus suis (Hebr. i, 9): quia in
 eo totus fons unctionis a divinitate sua in humani-
 tate siquidem in uno eodemque Christo effluxit.
 Deinde quasi a barba, quæ est virilis proportio, per
 omnia ecclesiarum membra, quæ sunt corpus ejus
 et vestimentum adusque influxit. In quo itaque
 corpore, dilectissimæ, vos potissimum estis vesti-
 mentorum decus; in quibus hoc benedictionis un-
 guentum emanavit, quia membra Christi pretiosis-
 sima in corpore estis. Rem vobis, matronæ Christi,
 novam loquar, auctoritate Scripturarum firmatam.
 Vestimentum Christi vos estis, quia confessione et
 operibus vos illum exornastis, rursumque vos ip-
 sum indutæ estis. Unde monet Apostolus: *Induimini*
Dominum Jesum Christum (Rom. xiii, 14). Induimini
 autem, obsecro, Christum, charissimæ, amplius et
 perfectius, quia Christus dignatus est vos prius in-
 duere in suo corpore. Constat igitur quia sicut di-
 versa sunt genera vestimentorum Christi, ita et
 diversa unguentorum odora. Idcirco tria ista
 vobis, myrrham scilicet, et guttam, atque casiam,
 Spiritus sanctus fragrare specialiter significavit, ut
 in omnibus unguentis vestimentorum Trinitas Deos

fide sentiatur integra et intellectu odoretur impræsentiarum perfecto. Quod si diligenter attendis, virgo, a principio hujus Psalmi semper Trinitas rerum per singulos versus declaratur. Ideo et hic tria odoramentorum genera tantum ex omnibus delegit. In quibus profecto aromatibus virtutem boni operis, et fidei gratiam prædicavit. Hinc quoque casia, si oleo decocta fuerit dum in flore est, dicitur quod de se odoriferum valde efficit unguentum. Ita ut merito per hoc sanctæ incarnationis Christi virtus et suavitas perpetuæ benedictionis aromatizans intelligatur. Propter quod sponsa in Canticis: *Post te, inquit, in odorem unguentorum tuorum curremus* (Cant. 1, 4). Curritis ergo et vos, sanctæ virgines, curritis quam bene post unguenta varia, post odorem sponsi, et ipsæ pretiosissimis delibutæ unguentis. Idcirco, charissimæ, ut dixi, jam bonus odor estis in omni loco et in omni negotio vitæ. Qui sane odor aromatum, Dei dispensante gratia, etiam et a domibus eburneis in vos usque **1279** sicut et a vestimentis venire creditur.

Ex quibus, inquit, ut subaudiatur odoramentis, dilexerunt te filia regum in honore tuo. Sed a domibus, neque in Hebraico, neque in Græco habetur, teste beato Hieronymo, quamvis ipse ita transtulerit. Quinimo in Græco ἀπὸ βασιῶν scriptum est, sicut et in Hebræo. Nam domus in Græco potius οἶκος dicitur, βασις vero gravis. Unde quosdam ἀπὸ βασιῶν, a gravibus transtulisse legimus, ambiguitate verbi deceptos. Est autem βασις juxta Palestinæ provincie proprietatem, genus domus ex omni parte conclusæ, et in modum turris ædificatæ, ac mœnium publicorum, quæ ebore interdum vestiebantur. Et ideo recte ab omnibus interpretatum est eburneus; quia hujuscemolî ædificia domus erant ebore exornatæ. Quas itaque domus non ad solas patriæ divitias referamus, verum etiam ad virtutes animorum coaptemus. Quoniam elephas, cujus hæc ossa sunt, niniæ castitatis asseritur, et inter omnia quadrupedia sensu plurimum valere dicitur. Qui etiam temperanter, ut aiunt, conjugio utitur, et secundam non repetit feminam. Quod pudicissimis recte non solum aptatur viris, verum etiam et feminis. Hinc illæ in domibus eburneis mansisse noscuntur, quæ per castitatem mentis ac corporis Christi præcepta servare, solumque monogamiam dilexerunt. Ex quibus ergo domibus, et in quibus, non solum monogamia castissime custoditur, verum etiam vera viduitas exercetur; insuper et incorrupta virginitas candore ebore vestitur. Prædicantur autem antiqua hæc aromata virtutum passim fragrare Christo Deo, et omnibus, in odorem suavitatis. Qui denique odor dum vicissim a vestimentis et a domibus respargitur eburneis, tota repletur domus, quæ est Ecclesia Dei vivi, ex odore suavitatis.

Et licet una sit domus, unaque conjux, tamen multiplices habet mansiones et domos coædificatas, in quibus cognoscitur Christus ad plenum cum suscepit eas in unum. Inter quas nimirum domus,

A matronæ Christi, vos estis βασις illa scilicet domus, ædificatæ in modum turris, una cum propugnaculis et armatura virtutum, ex ebore antiquo, cum castitate perpetua decoratæ. Vos estis filia regum, quæ lætificatis sponsum in decore vestro, in honore suo. Quandoquidem ipse sponsus vester est Dominus dominantium: et ideo multos sub se habet reges, quorum **1280** estis filia. Eorum si quidem odoribus et doctrinis attractæ, eorum utique unguentis delibutæ, eorum floribus exornatæ. Nam sub tanto rege plurimi sunt et subreguli, quorum estis filia et ipsi patres, quoniam per Evangelium Christi vos genuerunt, quorum estis doctrinis imbutæ, documentis enutritæ, ita ut et domus Dei et sponsæ ac filia sitis. Qua ex causa, charissimæ, lætificastis sponsum in omnibus vestimentis vestris, quia vestimenta vestra virtutes sunt animorum, in cunctis honorum operum odoribus, quatenus ei placeatis cui vos vovistis. Ipse namque speciosus est præ filiis hominum, ipse nobilior omnibus, ex millibus electus, gratiosior cunctis, potentior universis, excelsior cœlis, profundior imis, latior mundo, longior sæculis. Nihil est, virgo, in illo quo confundaris; fastidium boni te a bono extorrem fecerit. Quapropter sponsa Christi delectare in Domino, non in te, aut in alio, sed in honore sponsi tui. Quia sic Pater Filio loquitur: *Dilexerunt te filia regum in honore tuo* (Psal. xxxvi, 4). Alioquin sponsus, nisi in gloria, et laude, atque in honore suo diligitur, aliam contemnit dilectionem, qua aliud quid quam ipse diligitur. Unde si

C qua est quæ adulterare diligit, timendum ne non filia regum, non sponsa regis, sed adultera dicatur, quæ aliud quam Deum, aut in Deo, vel propter Deum diligit. Unde David ait: *Perdidisti omnem, qui fornicatur abs te* (Psal. lxxii, 27). Tunc est quod vera castitas sponsæ non novit odores adulterinos, non oscula, non amplexus. Quinimo filia regum sese semper Christi præparat conjugio, et delectatur in amplexibus ejus. Currit ergo post odorem unguentorum ejus, quorum odor fragrat et respargit orbem universum. A vestimentis igitur quibus indutus est, interdum diligitur: a domibus eburneis fœdere perpetuo, cujus thronus est in sæculum sæculi. Sategite siquidem alternis vicibus, præstante Deo, jam ut talia sæculo passim odoramenta virtutum resplendeant, quod et facit talis unguentorum fragrantia, quatenus talibus introrsus defecatæ unguentis, ad nuptias, quæ parantur vobis, felices ornatis lampadibus intrare possitis; quoniam quæ paratæ erunt, teste Christo, cum eo intrabunt ad nuptias.

Jam quia sinem libri flagitat oratio, **1281** quæso legentibus hoc opusculum dilectionis, quod virginibus sacris amore Christi dicavi, ne despiciant priusquam probent; quoniam quæ charitatis sunt, non nisi de fonte charitatis bene legentur. Idcirco rogo ne me in eloquio judicare velint, neque stillam quantacunque, magnis comparare fluminibus; quia non magnorum virorum ingeniis, sed meis sum viribus æstimandus, quoniam eorum quos secutus sum au-

cloritas semper magna vivit. Et ideo interdum securius reparandus est animus, ut demum ad contem-

A plandam a dexteris virtutis Dei reginam, accensis luminibus clarius erigere valeamus.

LIBER TERTIUS.

Notum est omnibus sanctum Moysen duas Testamenti fœderis tabulas utrasque digito Dei conscriptas accepisse, in quibus Synagoga prior a monte Sina fœderatur uxor : ita et in hoc epithalamio, quasi duæ alternatim fœdere nuptiarum subscribuntur paginæ tabularum stylo notarii scribentis velociter exaratae, quarum una ortum a Patre-habet naturamque verbi, sponsi quoque laudat generositatis formam, et depingit pulchritudinem habitus, virtutes exaggerat, et multiplicat benedictionis dona in æternum. Sicque mirabili torum relatione inter utrasque paginas, viri describit ac sponsæ. Quæ figura Græce *characterismos*, Latine autem *informatio*, vel *descriptio*, dicitur. Sic enim ante oculos intelligentiæ reddit ea quæ non videntur aspectu corporeo, quasi conspiciantur. In quo itaque per armorum præliandi, valde commendat, virtute et potentia eum sublimat, donec indubitanter regnum sibi suo prosternat robore, et subdat suo inimicos imperio. Deinde mores exornat laude judicarios. Thronusque ipsius, et sceptrum æquitatis narratur, et glorificatur potestas. Ad ultimum vero ac si in prima tabula, sponsæ unde veniat pulchritudo mirabilis, et odor inæstimabilis ostenditur. Agit namque hoc, quia de nuptiis sermo et gaudio nuptiarum, ne odores sub mysticis deessent muneribus suavissimis, quibus plurimum oblectatur animorum jucunditas. Ita siquidem narrata sunt omnia, ut nulli ultra remaneat laudandi facultas, quia præ omnibus filiis **1282** hominum, et ultra quam omnes in omnibus collaudatur sponsus.

Sicque transit quasi ad secundam nuptiarum tabulam, in qua ita exorsus est dicens ad hunc ipsum sponsum : *Astitit Regina a dexteris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate*. Ubi eisdem penelineamentis formam exornat uxoris, quam reginam suo dedicat Filio, quia regem Deum, sicut ostensum est, et cœlestem dilexit virum. Unde quia prius benignissimi Salvatoris laudaverat thronum, hanc a dextris astare dicit reginam et conjugem ; quoniam dextera, ut ita fatear, honorabilior pars est sponsi, quem caput constat esse Ecclesiæ. Currit autem Propheta, imo calamus scribæ, linguaque Patris, per omnes lineas laudis, quibus laudatur sponsus. Unde et ipsa ad divinam dexteram exornata mysticis ænigmatibus et pretiosis virtutibus collocatur. Sicut et Christus ad Patris dexteram est exaltatus. Verumtamen ille ut Deus et Rex cum Patre est adorandus : ista vero propter eum, quia pius Salvator clementer duxit eam uxorem, veneratur ac diligitur. Diligitur, quia prius est electa. Idcirco dilectissimæ, dum perpendo excellentiam vestram, dum

considero sponsalitates jura, et laudes ubique divinas, vereor loqui, ne forte offendam in quibus placere desidero, si non debitam exhibuero reverentiam meis ubique in scriptis. Quas sic in cœlo, ubi nomen dedistis, intelligo honoratas, ut non solum sponsæ, verum etiam flores Ecclesiæ, et ornamentum sponsi sitis. Quas cum in dexteris benignissimi Dei et Salvatoris nostri Christi contueor multiplices varietate decoratas, ingemisco valde, eo quod coronam quam susceperam puerulus, coram sancto altare Genitricis Dei, vestris cum precibus, et officio laudis, quo vestra sponsi Deo regi immortalis corda consecrantur et capita, longe diu exsulatus in sæculo perdidit eam, cunctinatus multis mundanis actibus. Unde rogo sauciatus, dum corda sursum sublevaris, ante vobis jam concessam divinitatis gratiam, mei memores sitis exorando, quatenus vestris intervenientibus meritis, clementissimus iudex pœnas a me debitas removeat, reddatque pius coronam perditam. Nec enim indecens est sponsas Christi pro talibus sponsum benignum deposcere, quia omnino illi nec indecens est nec impossibile peccatoribus, pro quibus passus est, clementer ignoscere. Sed ne forte dubitet virgo pro talibus orare, sciat **1283** quoniam ipsa de meretricio infidelitatis fœda assumpta est, ut ad tantam gratiam perveniret, ut vocaretur non solum conjux fidelis, verum etiam et regina. Unde beatus Hieronymus juxta Hebraicam veritatem : *Astitit*, inquit, *conjux a dextris tuis*. Porro Septuaginta *astitit regina* dixerunt ; Symmachus vero, et quinta editio, *Astitit concubina*. A quibus interpretibus monstratur quod in una eademque sponsa, sicut unus est sponsus, ita una Ecclesia, sed diversi meritorum ordines. Deinde ubi Septuaginta dixerunt : *In vestitu deaurato* ; Hieronymus : *Selit*, inquit, *conjux in dextera tua, in diademate aureo*.

Cum diademate ergo jure stare perhibetur, quia regis conjux prædicatur. Sed forte non omnibus membris hoc congruere videtur, quo in capite corporis attribuitur. Unde felices vos, charissimæ, dixerim, quibus non solum singulis corona repromittitur virginitatis ; verum etiam quia in ipsa corona Christi et Ecclesiæ, ac si gemmæ pretiosissimæ insertæ, decus pulchritudinis et ornamentum estis. In diademate namque capitis Aaron, legimus quod lapides pretiosi fulgebant. Quia in ejus sacerdotio, jam Christi corona probatur et Ecclesiæ. Idcirco jure vos, matronæ Christi, felices dixerim, quia in præsentia Dei jam estis, ac si in fabrica decoris Christi et Ecclesiæ præordinatæ atque electæ. Unde beatus Paulus : *Qui elegit nos*, inquit, *ante mundi constitutionem* (*Ephes. 1, 4*). Et ideo quia electæ estis ad

pudicitiam castitatis, nec dubium quin in virginitate, aut viduitate permaneat. Permanete, quæso, in ea vocatione digne, qua vocatæ estis; quia non vos illum, sed sponsus vester Christus elegit vos de mundo, et aggregavit hoc in loco, ut ei placeatis, sitisque in laudem et gloriam nominis ejus, sicut et ipse laus est, gloria, virtus et honor Dei Patris. In hoc namque vocatæ estis, ut ea quæ Christi sunt digne possideatis. Hæc quippe est victoria pro liliis, et hic triumphus pro floribus, quatenus in corpore Ecclesiæ decus et ornamentum sitis. Symmachus vero ait, *in auro puro*, Aquila et quinta editio, sicut reperimus: *In tinctura vel auro Ophir*. Ex quibus omnibus, ut dixi, liquet quod una Ecclesia catholica, una columba perfecta et proxima, quamvis stet in dexteris virtutis Dei, et nihil habeat sinistrum; quod unius corporis sicut diversa sunt membra, ita et diversa specierum atque ornamentorum habeat genera. Unde quod ait: *In vestitu deaurato*, **1284** quia sancti semper ad altiora et cœlestia attolluntur, quasi veste deaurata circumamiciuntur, dum ex humanis Scripturarum sensibus divina intelligunt, et requirunt cœlestia. In quibus sane deauratis vestibus, fulgore divini eloquii vestiti, procedunt gloriosi ac si in auro primo. Porro quod in tinctura vel auro Ophir, quidam interpretati sunt, monstratur mira varietas Ecclesiæ, et ornamentorum species diversorum colorum. Quod bene Septuaginta intelligentes soli *circumamicta varietate* superaddiderunt, quod in Hebraico non habetur. Ostendit tamen quod non a natura Ecclesia, vel quælibet anima, hunc habeat decorem et pulchritudinem; sed ex dono gratiæ. Unde non minus in vestitu deaurato, quam in tincturæ varietate circumamicta laudatur. Non enim dixit in vestitu aureo, sed deaurato. Deauratum ergo dicimus, cum superducta species auri in aliquo glutinatur metallorum genere: per quod bene charitas intelligitur. Quoniam reliquæ virtutes, quibus Christi vestis aut Ecclesiæ, contextitur, per se parvam, seu nullam claritatem, vel fulgorem habent, sine charitate, quod satis Apostolus demonstrat, cum ait: *Si linguis hominum loquar et angelorum, et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates, et si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest* (I Cor. xiii, 1), seu cætera ab eo quæ dicuntur. Ex quo patet sensus, quod omnium virtutum genera ut fulgorem habeant, et decorem gloriæ charitate Dei et proximi debeant deaurari et superindui: quia splendor charitatis omnibus antecellit virtutibus, et præ omnibus fulgore suo resplendet. Quod si etiam in auro primo Ophir aliqua distinctio demonstratur charitatis, debemus intelligere, quia ordinata est charitas. Unde sponsa in Canticis: *Ordinate in me charitatem* (Cant. ii, 4). Quoniam est charitas, quæ in cibos pauperum vix substantiam impertit: est quæ et animam suam etiam pro fratribus impendit. De qua Salvator: *Majorem, inquit, charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis*

A *pro amicis suis* (Joan. xv, 13). Ergo nisi esset minor, nequaquam ista diceretur major. Et nisi esset secunda vel extrema, non diceretur ista prima. De qua angelus Ecclesiæ in Apocalypsi: *Habeo, inquit, adversum te, quod charitatem tuam primam reliquisti* (Apoc. ii, 4). Et ideo in ipsis ejusdem virtutibus multa est diversitas, et quasi tincturarum varietate multiplex discolorque meritorum ornatus. Una tamen conjux Ecclesia dicitur, **1285** et regina; una virtutum textura et una vestis, cui est totum simplex atque unum. Sed varietas et pulchritudo in ipsa unitate fidei laudatur, propter differentiam virtutum et meritorum, in diversitate linguarum, in proprietate, in ascensione graduum, in multiplicitate et distinctione ecclesiarum atque ordinum, insuper psallentium et officiorum dissonantia, quamvis una sit laus; in quibus omnibus una et multiplex Ecclesia, jure cum laude varia prædicatur. Ornatur enim ac si auro primo fulgore apostolorum, resplendet argento prophetarum, ac si in pallore auri intus forisve gloriosa (Psalm. lxxvii, 14). Gemmis quoque virginum inter reliquos fulgores, ac si stellis, radiatur; deinde martyribus rubricata, velut cocco qui bis tingitur, opere polymito depicto decoratur, purpura pœnitentium, quasi ex cilicio commutata, in ornamentum conjugis et decorem vertitur. Quæ nimirum conjux, vel regina, Deo astare dicitur, quia adhuc sponsus in acie stat, licet thronum imperii possideat, donec subditi fiant omnes inimici ejus, et inimica mors destruat juxta Apostolum, tradatque regnum Deo Patri, qui subjecit ei omnia, ut sit deinceps Deus omnia in omnibus.

Porro hactenus hæc vestis contextitur, hæc conjux et regina colligitur. Interea autem in dexteris jam ob gratiam collocata, in loco qui penes Deum est, debet et ipsa armis succincta viriliter dimicare. Unde Moysi servo suo dicit idem sponsus: *Tu vero hic sta mecum*. Ad hoc quippe secum eum jubet stare, ne cadat. Hinc et Apostolus: *Qui stat, videat ne cadat* (I Cor. x, 12). Sed nemo in acie positus, otiosus stare potest, ne cadat: quia aut percutit, non quasi acrem verberans, aut percutitur gravius ab hoste, et dejicitur. Sed quam felices charissimæ, vos quæ et in conjugium Christi transire meruistis, et in vestimentis Ecclesiæ ornamentum decoris fieri. Unde longe, ut supra dixeram, totus hic Psalmus pro floribus agitur, et pro liliis, totus in laude virginum decantatur. Felices, inquam, quæ vos a mundi actibus segregastis, spretis omnibus quæ sæculi sunt, et soli Deo vos vovistis. Unde, quæso, quia in dextris penes Deum jam constabilitæ ad dimicandum estis, his assuescite armis pugnare, quibus sponsus vester, et magister omnium, vos docuit verbo, et exhibuit exemplis. Nemo hoc in loco, etsi munita videantur claustra et obserata, securam quiescat, vel fastigio devicta. Quia diabolus **1286** etiam in cœlo invenit locum peccandi, quo primum corrui, deinde in paradiso hominem decepit. Et ideo ex persona Patris sic uni loquitur, ut omnibus dicatur: *Audi, filia, et*

vide et inclina aurem tuam, obliviscere populum tuum et domum patris tui. Mira res, filiam vocat, cui alium patrem obliviscere jubet. Ex quo liquido constat, quia etsi alteri nata fuerat in carne, jam ei qui eum hortatur et jubet ut obliviscatur populum et patrem, renata erat in Spiritu; et quia renata, propterea conjugio fœderata; et quia fœderata, propterea regina; et quia regina, ideo in dexteris est exaltata. Verumtamen ipsa est regina, quæ et filia. Et sicut una ex omnibus est regina, sic et filia. Sed filia, quia renata et adoptata; conjux vero et regina, quia regem filium regis duxerat sponsum: quæ per eum jam ex eo, multos Deo fide generat filios. Statuitur autem in dexteris, ubi beatorum est locus, et monetur a Patre, quoniam, ut dixi, adhuc bellandi est tempus. Dicunt porro quidam, a principio Psalmi usque ad hunc versum, quod vox sit Prophetæ; sed adeo non videtur congruere satis, magis idecirco Patris vox creditur, aut Spiritus sancti per Prophetam. Ex hoc vero loco aiunt, quod vox Patris primum loquentis introducit; quamvis, quod exposuimus in persona Patris, non dico dissonare, verum etiam melius in omnibus congruere videatur. Quod et nonnulli doctorum affirmant, quos et nos secuti sumus. Verumtamen nihil eorum abhorret a vero, quod uterque dixerit: sed latior sensus aperitur ex omnibus. Interea vox Patris, sicut supra sponsum, ita submissus deinceps erudit et docet sponsam, quam aperte vocat filiam, eo quod ejus proprio, fœdere æterno, nupsit filio. *Audi, filia*, inquit, *et vide*, ac si patenter dicat: *Audi diligenter quod prophetæ ex hoc docuerunt connubio, et vide jam omnia operibus completa, quæcunque de his prædicta leguntur.* Et notandum, quia sicut supra in laude sponsi, sæpe tria conjunxit, ita et hic nunc tria copulavit. Primum dixit: *Audi*. Quia hæc est omnium disciplina, quicunque erudiri cupiunt, ut audiant diligenter; deinde ait: *Vide*. Quia quæcunque quisque audierit, restat ut intelligat; alioquin si non intellexeris, quid prodest audire? Nam sicut oculis corporea unusquisque cernit, ita omnino intellectu divina. Quoniam sicut per oculos videt corpus, et videntur corpora; sic et anima seipsam per se videt, et per intellectum etiam spiritalia. **1287** Quod autem dicit: *Audi, filia*, magnum pietatis est sacramentum, quæ fuerat filia diaboli propter idololatriam et cæcitatem cordis, ut Dei Patris filia vocetur. Unde quod addidit, *Vide*, cum omni gratulatione cordis legendum est; quasi dicat: *Vide quoniam sponsus qui tibi longe diu promittebatur advenit, in quo est verus amor, gloria, virtus et potestas, atque omne gaudium.* Hinc sequitur: *Inclina aurem tuam*, ubi humilitatem audiendi docet, et insinuat venerabiliter audire debere verba divini eloquii, seu doctorum prædicamenta; non elato corde, neque cum fastidio vel torpore animi: quinimo devota mente et cordis auribus. Unde Dominus: *Qui habet*, inquit, *aures audiendi, audiat* (*Math. xi, 15*). Et ideo ut parata semper sit mens ad audiendum verbum Dei, jubet eam præparari et ad humili-

tatem semper deprimere; et ne priora vitiorum vel sæcularium male assucta studia mentem, ob pessimam consuetudinem improbe, ne possit libere audire, obsurdescerent, ait: *Obliviscere populum tuum et domum patris tui.* Unde quidam: *Cantus*, inquit, *sirenum surdis nos oportet auribus transire.* Sed Abrahæ jam olim dicitur: *Exi de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui* (*Gen. xii, 1*).

Quod et vos, charissimæ, quia filiæ estis ipsius, in exemplo tanti patris fecistis. Existis enim, Christo duce, de terra nativitatis vestræ, de domibus et agris, necnon et Domini facultate quod in sæculo habere potuistis. Existis de omni cognatione carnis, et supposuistis vos propter amorem vitæ æternæ jugo Christi, quod est diligentibus se valde suave, et susceptis onus, quod est volentibus leve ipsumque Dominum et benignissimum Salvatorem vobismet sponsum elegistis. Quinimo ipse vos elegit, et posuit ut servetis donum gratiæ quod accepistis. Floreatis siquidem mente, virtutibus, et fructificetis opere, ita ut fructus vester maneat in tribulatione. Ad hoc quippe hunc elegistis locum vobis a Domino dedicatum etsi angustum; quia *angusta et arcta est via quæ ducit ad vitam* (*Math. vii, 14*). Non locum, ut ita loquar, sed Christum sponsum elegistis, totius Ecclesiæ, et vestrum. Cujus itaque possessio, non dico totus est mundus quem calcastis, sed tota illa Hierusalem cœlestis immensa Christianorum hæreditas, de qua et pro qua hic vobis cantatur Psalmus, ac si in titulo dotis. In qua jam non solum stat in dextris Dei sponsa et conjux, verum et regina regnare dicitur cum suo diademate capitis. **1288** Et ne dicat infidelis animus, non mihi hæc corona, sed in commune una omnibus repromittitur. Noveris, soror, quod non negabitur uni quod omnibus dabitur promerentibus: ita tamen, si fueris cum omnibus, et omnibus Christo concorporata, hortus deliciarum, fons signatus sigillo fidei, et conclusus manimino charitatis (*Cant. iv, 12*). Hoc est intra sanctam Dei Ecclesiam magis ex voto tuo Domino dedicata, quam ex necessitate infra hanc Vesoniam, ad tempus dum vivis, male constricta et coangustata. Quapropter quæso, soror, caveas ne Suessio hæc in qua deges, suasio tibi fiat, et incipias, quod absit, apostata mente, quia jam hinc refugere non licet corpore. Quinimo audi Dominum tuum Patrem sponsi tui, qui te adoptavit in filiam, qui proprium Filium suum virginem ex Virgine natum, tibi misit sponsum, per uterum Virginis, ut tu illi sponsa maneres et virgo, regina et conjux. Audi quid dicat: *Obliviscere populum tuum et domum patris tui.* Unde et in Evangelio Dominus: *Permittite mortuos*, inquit, *sepelire mortuos suos, tu autem sequere me* (*Luc. ix, 60*). Et notandum quod *obliviscere* dixit, et non tantum deserre corpore mandavit, quia quod obliviscitur nullo affectu cordis retinetur. In hac quippe oblivione a cordibus fidelium oblitteratur diabolus, et cuncta progenies vitiorum quæ sunt ex parte diaboli. Quod autem diabolus pater sit infidelium, testatur Dominus

ad Judæos : *Vos, inquit, ex patre diabolo estis* (Joan. A VIII, 44).

Unde, virgo fidelis, si antiqui patris oblita, talem te exhibueris, depositis vitiorum sordibus, ut super sponsum et fratrualem tuam dealbata conscendas, quam possit diligere Deus Dei Filius : tunc Deus Pater : *Concupiscet, inquit, rex decorem tuum*. Quem non putes unum esse de turba, vel de numero cæterorum regum a quo amanda es. Noveris quia ipse est Rex tuus, et Dominus Deus tuus. Nam cæteri reges, licet domini sint aut reges, quia potestate utuntur : tamen ejusdem conditionis vel naturæ sunt cuius et illi super quos dominantur et regnant. Iste autem quia Deus est, idcirco præcipio tibi, adora eum. Nam sic habetur in Hebraica veritate, *Adora eum*. Porro Septuaginta non dixerunt : *adora eum*, sed *adorabunt eum*, ut sit sensus : Iste qui te amaturus est, qui tuum decorem tuamque pulchritudinem dilecturus, Deus et Dominus, est ab omnibus adorandus : Idcirco et tu, filia, adora eum, quamvis tibi sponsus aut frater sua dignatione esse dicatur. Ex quo patet **1289** fides catholica, quia totus Christus, scilicet Deus et homo, in Deum adorandus est et colendus. Non divisus quidem in personis, nec confusus in substantiis ; sed totus et unus Christus adorandus in Deum verum. Non adoptivus Dei Filius, nec nuncupativus hominis filius, sicut quidam nuper præsumpsit, nesciens Dei sacramentum, sed in utraque natura totus et verus Christus, verus Deus, et verus homo est. Totus in Divinitate atque humanitate sua, unigenitus et verus Dei Filius, idem cum Patre, et cum Spiritu sancto unus et verus Deus. Et, ut dixi, non nuncupativus in humana natura et verus in divina, neque proprius Dei Filius in divina natura, et adoptivus in humana ; ut dividatur una persona Filii cum Nestorio in duas personas, id est veri Filii Dei et adoptivi : sed totus Christus unus verus Deus et verus homo, verus et totus est Dei Filius, verus et totus est hominis filius. Unde beata Maria mater Dei, et vera Dei genitrix catholice prædicatur. Neque dividitur Christi persona, cum dicitur Dei Filius, neque cum dicitur hominis filius, sed unus idem Dei et hominis Filius. Propterea non nuncupativus Deus Dei Filius, ut diximus, natus est de beata Virgine, nec adoptivus homo Christus Dei Filius ; sed verus et proprius creditur Dei Patris Filius : quia unus Christus, non divisus in duos filios ; neque dicitur putativus, aut adoptivus, aut nuncupativus : sed totus verus, totus integer Deus et homo, Dei Filius et hominis filius. Et ideo nihil divise egit tantum in humana, nihilque tantum in divina. Unde Dominus in sacramento vere passus dicitur et mortuus. Quia cum sit immortalis et impassibilis, ut unum de pluribus pandam, sicuti ab eo dictum est, etiam et sepultus. *Mittens hoc unguentum in corpus meum, inquit de muliere, ad sepeliendum me fecit* (Matth. xxvi, 12). Audis ergo, quia quod in corpus suum missum est, ad sepeliendum eum factum est. Quamvis igitur, non idem est se esse quod corpus suum esse, neque

unum est ad sepeliendum se fieri et ungi suum corpus. Nequaquam tamen convenit corpus suum esse unum, seque sepeliri : sed Sacramenti istud divinitatis intelligentia est, non ignorare Deum quem scis hominem, nec nescire hominem, quem non ignoras Deum. Propterea ex omnibus scripturarum locis oportet colligere, benignissimum Jesum Christum unam personam Deum et hominem esse indivisam, cum Deus dicitur, aut cum homo, aut **1290** cum mortuus et sepultus. Quia *Verbum caro factum est* (Joan. 1, 14). Neque cum dicitur hoc loco : *Quoniam ipse est Dominus Deus tuus, adora eum*, Deus recens introducit. Unde dicitur : *Israel, si me audieris, non erit in te Deus recens*. Et ideo non aliud, nec aliud quam proprium Dei Filium adoramus. Quæ idcirco dixerim ; quia scriptum est : *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies* (Matth. iv, 10). Ubi sicut illi soli servire jubemur, ita et illum solum adorare. Ne forte sint qui Christi humanitatem in Deum dubitent adorandam. Maxime cum hic prophetia ex voce Patris præcipiat omni Ecclesiæ quam Christus duxit sponsam, juxta Hebraicam veritatem, quoniam Dominus Deus tuus est, *adora eum* ; aut certe secundum Septuaginta, quia omnes filii Ecclesiæ sunt, propterea dictum est : *Adorabunt eum*. Licet quidam, hoc quod dixit, *Adorabunt eum*, ad sequentem verum filiam Tyri voluit applicari, quod Hebraica veritas non permittit.

Quod autem ait : *Concupiscet Rex decorem tuum, aut speciem tuam* : ac si dicat : Si permanseris in conditione fœderis, et non in sorte diaboli qua fueras constituta ; tunc, quia pulchra, quia decora, quia immaculata, concupiscet Rex speciem tuam. Ac si dicat : Rex, Filius meus dilectus, cui canitur iste Psalmus, cui *omnia dico opera mea, speciosus præ filiis hominum*, et cætera quæ de illo laudantur : hic talis tantusque Rex concupiscit speciem tuam, quam speciosam fecit ipse : non quia sperperit, quæ fœdera cum te invasor tenebat diabolus, et ecce pulchra facta es. Sequitur autem per easdem pene lineas laudis, quas supra de sponso proposuit, licet submissius. Quia ille specie sua speciosus dicitur ; hæc vere ideo pulchra et speciosa quia sibi eam sociavit Dominus in conjugium. Unde sicut sponsus a principio, sua in specie formosus, ita et ipsa speciosa laudatur, quia dealbata ascendit. De qua in Canticis mirantur etiam virtutes angelicæ : *Quæ est ista quæ ascendit, inquit, per desertum, quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata* (Cant. vi, 9). Felix igitur nimum, charissimæ, et beata vestra virginitas, felix et viduitas sancta, quæ sic quotidie ascendit, ut stet a dexteris Dei, sicque stat armis succincta cœlestibus, ut ascendat. Ita ut sub monastica disciplina, quæ virorum militia est, sufficiat quælibet vestrum sola manu, vel solo brachio, ac si in monomachia, **1291** virtutum armis pugnare. Quarum sancta societas prima est acies in exitu Regis, sic ascendens quasi aurora novi diluculi. Pulchra

quidem facie et decora, quia calcastis spurcitas carnis et fallacias mundi, et ideo post Christum, ut castrorum acies ordinatae jugum adolescentiæ conscenditis. Quis non miretur, dilectissimæ, pulchritudinem religionis vestræ? Quis non miretur quod fragilis sexus sic uno impetu graditur ad superna, ita ut adhuc intra mundum, jam extra carnem, extra mundum videatur esse virtutibus? Nec igitur mirum quia concupivit Rex, Dei Patris Filius, speciem vestram, quia ipse reformavit in vobis imaginem et similitudinem suam.

Unde sequitur: *Filiæ Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur, omnes divites plebis.* Porro in Hebraico habet: *O filia fortissimi in muneribus, faciem tuam deprecabuntur divites populi.* Quia verbum Hebraicum *Sor* interpretari potest et *Tyrus*, et *tribulatio*, et *fortissimus* sive *fortissima*. Unde in præsentī loco interpretum orta est dissonantia. Sed Hieronymus secutus Symmachum, *Filia fortissimi*, transtulit: ut illa cui supra dixerat: *Audi filia et vide*, filia fortissimi Patris intelligatur, aut certe ipsa fortissima sit, juxta Salomonem: *Mulierem sortem quis inveniet?* (*Prov. xxxi, 10.*) Quæ nimirum ideo fortis vocatur, quia in Christo posuit omnem fortitudinem suam, cum dicit: *Fortitudinem meam ad te custodiam* (*Psal. lviii, 10*). De qua sponsus in Canticis: *Fortis facta est velut mors dilectio tua* (*Cant. viii, 6*). Inter ea juxta Septuaginta: *Filiæ Tyri in muneribus vultum Ecclesiæ deprecabuntur*, quia Ecclesia de Judæis primum esse cœpit, ut ipsa sit cujus concupiscit Rex decorum. In quo secundus modus est laudis: ut sicut dixerat sponso, *Intende, prospere procede, regna*, ita et hoc in loco dignitas et gloria commendetur Ecclesiæ, cum devotus populus ad eam veniens, deprecatur in confessione fidei vultum ipsius, quæ est notitia et habitus ac pulchritudo veræ religionis. Quæ nimirum gloria et honor de Christi cultura sponsæ venire declaratur. Ergo Tyrus civitas est olim in medio maris, non longe ab Hierosolymis constituta, de qua Isaias multa loquitur, in figura totius Ecclesiæ. Inter cætera ait: *Quia erunt mercedes ejus sanctificatæ Domino* (*Isa. xxiii, 18*), unde filias hujus civitatis, quæ in fluctibus hujus sæculi tota versatur, animas vult significare fidelium, vel speciales ecclesias per loca in Christo fundatas: quia non sola Tyrus filias Ecclesiæ misit fideles, verum etiam totius mundi ad **1292** eam incurrit adunata diversitas.

Inter quas etiam Vesona, quam incolitis, quæ prius meretricabatur post idola fornicationis, cum muneribus venit, et facta est fidelis, quæ fuerat filia fortissimi diaboli. Et ut cernere potestis, sicut dixit Isaias, mercedes ejus jam sanctificatæ sunt Domino: quia tota Ecclesiis repleta fulget, et facta est possessio piissimi Salvatoris, quæ fuerat filia perditionis et præda vastatoris. Habet namque ad orientem sui nunc castra monachorum cum suis sanctis confessoribus atque martyribus; ad occidentem vero ac si post tergum vestrum, tuba resultat sancti Evangelii in voce monentis, fitque ut nullis fraudetur donis cœ-

lestibus locus in quo estis. Vos autem quasi in medio constitutæ, unum elegistis angulum tantum Suesionis angustæ, quia lapidem illum angularem dilexistis, qui factus est vobis a Deo Patre fundamentum in caput anguli (*Ps. cxvii, 22*). Ubi si bene conspiciatis, turris illa ex Evangelio erigitur, de qua dicitur: *Et tu turris gregis nebulosa filiæ Sion, usque ad te veniet potestas prima regni filiæ Hierusalem* (*Mich. iv, 8*). Quia etsi natus in ea civitacula sponsus vester Christus est, quæ Bethlehem vocabatur, juxta quam in ejus ortu angeli decantantur: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc. ii, 14*); tamen ad vos usque, charissimæ, illa pervenit potestas prima, quæ olim illi promittebatur. Nec dubium quin pervenit usque ad vos, quia vosmet Christus elegit et erexit in speculum et munimen totius civitatis: ita ut merito dicatur, locus iste turris gregis inclyti nebulosa. In quo grege Salvator ipse factus est pastor, ubi angeli descendentes et ascendentes credimus quod *gloria in excelsis Deo* decantant, et quod *pax bonæ voluntatis* in vobis jugiter floreat uberius et requiescat. Ubi custodia vigiliarum, et exsequiæ virtutum indesinenter aguntur; ubi laus et jubilatio, quantum fas est mortalitati, nunquam finitur; ubi preces et gemitus atque lacrymæ quotidie cælum pulsant, et fluunt cum omni impetu amoris in Deum: ubi vota offeruntur Deo et gratiarum munera. Idcirco etsi nebulosa aut squalens dicebatur illa quam pessimi colunt, quia patremfamilias occiderunt et coluerunt: vos quia turrim in medio collocastis torcularque, id est altare, Christum erexistis in cordibus vestris, auxilium angelorum non deerit, secundum quod ait David: *Inmittet Angelus Domini* (*Psal. xxxiii, 8*), ille scilicet magni consilii angelus in circuitu timentium **1293** eum, et eripiet eos. Quoniam nisi Dominus vos, charissimæ, custodierit, Suesio angusta, quia in circuitu murorum parvissima et destructa est, a nullo vos hoste salvabit. Ideo confidite inde magis, quia ad vos usque potestas pervenit prima. Quæ potestas est regnum filiæ Hierusalem quoniam *regnum Dei intra vos est* (*Luc. xvii, 21*), et ad vos imperium et principatus ejus pervenit, qui dixerat: *Ego sum a et ω, principium et finis, primus et novissimus* (*Apoc. i, 8*). Habetis ergo etiam ad meridiem in prospectu orientis sanctos martyres Dei patronos vestros, Crispinum scilicet et Crispinianum, rubricatos suo et dealbatos sanguine Christi, qui hanc fundarunt civitatem in fide, et eruerunt eam de præcipitio mortis. Quæ nunc ita floret in Christo, ut plena videatur esse liliis atque rosis, pro quibus hic Psalmus canitur. Siquidem sancti martyres vestri, sunt rosæ suaviter olentes, dilectissimæ; et vos lilia, unde resplendet hinc inde tota civitas, et latantur angeli. Ista igitur sunt munera quæ probantur divinitati nimium gratissima, quæ mittit Vesona Christo, olim dicata dæmonibus, nunc consecrata Deo et consociata angelis. In cujus vultum prospiciunt universi, et deprecantur, ut Psalmus canit,

etiam cum muneribus omnes divites plebis Galliarum, A de fide non ficta et conscientia bona venit. Unde quia de rosis gaudent se vindemiassse lilia. Divites Paulus aiebat : *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ* (II Cor. 1, 4). Quæ nimirum autem qui venerantur et deprecantur Christi Ecclesiam in cunctis operibus bonis, sunt religiosi viri gloria non venit nisi de novitate vitæ, et indumento seu divites, qui dicuntur sapientes sæculi, philosophorum virtutum, quibus omnis anima pulchrescit et decoratur, in qua Deus per fidem inhabitat, et jocundatur in abundantia charitatis. Quæ pulchritudo, quamvis muktum in principio floruit, una cum signis et prodigiis. Sed et divites fuere, quibus primum credita sunt eloquia Dei, habentes notitiam Testamenti Dei, scientiam prophetarum et sacramentorum cœlestium. Unde et sponsæ dicitur in Canticis : *Quam pulchra es, amica mea, quam pulchra es! oculi tui columbarum, absque eo quod intrinsecus latet* (Cant. 1, 15). Non omnis Ecclesia licet exterius

1295 gloriosa refulgeat et decora, intus tamen pulchrior renitet, ubi Christus inhabitat, et omnia virtutum ornamenta resplendent. Ex quo nulli dubium B quod omnis gloria Ecclesiæ, vel pulchritudo animæ intrinsecus est, ubi habitus virtutum cœlesti sapientia illustratur, et renitescit integritas charitatis. Quoniam, ut philosophi dicunt, virtus est habitus animi in modum naturæ, rationi semper consentaneus. Et ideo ab intus, in quo Deus est, sicut origo est virtutum et fons bonitatis, ita omnis gloria exinde et claritas fructificatur et crescit foris. Unde dicitur : *Sicut cortex mali punici genæ tuæ, absque eo quod intrinsecus latet* (Cant. vi, 7). Quia in genis quod exterius rubet; ab intus nascitur ut rubeat, ex eo quod interius vivit et viget : et ideo exterius, dum ista marcescit pulchritudo, interius est quod vivit, unde vita in fruge maneat, et quod exterius decidit, ab eo quod intrinsecus est, vivat pulcherrime C et reparetur. Quapropter, charissimæ, considerate diligenter vocationem vestram, discutite conscientias vestras, quia nulla est vera gloria, nisi quæ de propria venit conscientia. Sunt enim prudentes virgines, sunt et fatuæ, quarum laus interdum falsa potius est quam vera, maxime earum quas et ornat lingua adulantium, et delectat vana gloria. Hinc rogo probet se virgo devota, juxta Apostolum, et sic in semetipsa gloriam habebit, et non in altero; quoniam unusquisque de conscientia propria judicabitur. Unde David canit : *Exsultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis* (Psal. cxxlix, 5). Ergo exsultabunt in gloria quam semper intus corde, sub spe æternæ retributionis habuerunt. Lætabuntur in cubilibus suis, in quibus ex bona conscientia D innocenter coram Deo fructificantes vixerunt. Et notandum quod ait : *Filiæ regum ab intus*, quia ista locutio nunquam in sæcularibus habetur litteris, sed inter propria legis divinæ connumeratur eloquia. Sequitur : *In fimbriis aureis circumamicta varietate*. Verumtamen in Hebraico habetur : *In fasciis aureis vestita est in scutalatis*. Ubi licet diversa sint verba, tamen unus est sensus, sed latior et admirabilis. Nam fimbriæ quarumlibet vestium de stamine semper dependent, in quo subtemen intexitur. Nam tota vestimenti virtus in stamine habetur, a quo fimbriarum pulchritudo descendit. Sed cum aureæ dicuntur, diviniior sensus introducitur. Quia cum superius regina in vestitu deaurato astare 1296

Sequitur : *Omnis gloria ejus filiæ Regis ab intus, in fimbriis aureis circumamicta varietatibus*. Ubi in Hebraico habet : *Omnis gloria filiæ Regis intrinsecus, in fasciis aureis, vestita est in scutalatis*. Nam pro eo quod scriptum est, secundum Septuaginta in Græco 1294 *ἰσώδεν*. Hieronymus ab intus transtulit, vel intrinsecus, et legisse se dicit in quibusdam codicibus pro hoc verbo Esebon, quod *cogitationes* sonat. Ex quo ostendit omnem gloriam Ecclesiæ, cui supra dictum est : *Audi, filia, et vide, et O filia Tyri seu fortissimi*, quam nunc appellat filiam Regis, intrinsecus esse in cogitationibus, in interiore videlicet homine, et in circumcissione non manufacta. Vult in spiritu et conscientia habere fiduciam apud Deum, et totam pulchritudinem intrinsecus in mente positam, magis in tacita cogitatione cordis, quam in flore vel eloquentia verborum, sed Septuaginta *omnis gloria ejus filiæ regum ab intus* dixerunt, volentes et ipsi ostendere quod omnis gloria Ecclesiæ, cui supra dixerat : *Audi, filia, et concupiscet rex decorem tuum*, seu cætera : ipsæ sunt filiæ principium sive justorum, cum convertuntur ad Dominum, et secreta se devotione cordis jugiter offerunt Domino : quod significat cum dicit *ab intus*. Ubi non vana gloria requiritur, non ostentatio operum demonstratur, non concrepantia laborum factantium meditatur, non ulla inflatio mentis habetur, sed totius interior homo tacita intentione, quæ Deo placita sunt revolvit, solummodo ea quæ ad divina novit pertinere mysteria, delectatur et agit, quod nullis convenit magis quam Dei ministris, qui sacris altaribus deserviunt et sanctis virginibus, quia quanto proximiores Deo videntur, tanto puriores esse debent etiam intrinsecus, cum quibus versatur Deus. Alioquin sponsa Christi, quomodo dicat illud de Canticis : *Introduxit me Rex in cubiculum suum* (Cant. 1, 14). Non enim cubiculum tanti Regis adulteras suscipit amicas et sœdas in conscientia : quoniam quæ sunt in corde hominum semper oculi ejus vident, et considerat universa. Idcirco omnis gloria sponsæ Regis, quam supra ipse filiam vocat,

dicatur, hic fimbriæ ejusdem vestis aureæ leguntur. Ex quo intelligitur, quia perfectior et pretiosior semper esse debet finis vitæ quam principium. Hæc quippe vestis, dum vita hominis super terram versatur, semper textitur. Unde amarissime Ezechias flebat dicens: *Præcisa est, velut a texente, vita mea, dum adhuc ordier* (Isa. xxxviii, 12), significans se immaturus hinc iturum juxta comminationem prophetæ, quam erat in ætate hominis; seu in æterno Dei consilio, si abiret prius quam ex illo generationis Christi ordo teveretur. Idcirco per fimbrias vita hominum significatur extrema, quam non deauratam, ut supra vestis fuisse monstratur, sed auream esse totam debere ostenditur. Quia in fine vitæ tota perfectio amoris Dei quaeritur. Circumamicta tamen varietate, propter varias virtutes fidelium, quas jam supra constat expositas. Quibus induta diversitatibus Regina Regis filia, anima videlicet fide Christi vestita, necesse est amictu discolor, sicuti et Ecclesia catholica vestiatur. Hæc namque est vestis illa significata, qua vestiebatur Aaron, quæ auro, purpura, bysso, cocco et hyacintho contexta fuisse divinitatis prædicatur. Quam sane vestem mysticis ornaverunt sacramentis mulieres, quibus Deus ad texendum dedit sapientiam. In qua multa præfigurata sunt divina mysteria. Ipsa est etiam et tunica talaris, qua induebatur Joseph, quam ei contexit mater Ecclesia. De hujusce fimbriis, unam tetigit mulier illa ex Evangelio, quæ sanguinis flumen patiebatur. Quod autem juxta Hebraicum: *Fasciis aureis vestita est in scutulatis*, licet aliis verbis, idipsum significare videtur quod dixerat: *Omnis gloria ejus filia Regis ab intus*. Fasciis namque pectoralibus tota uteri tegitur ambitio, et componitur resolutio mammillarum: deinde astringuntur viscera, ne venter latius intumescat. Sed fasciarum aliæ sunt quibus virgines ornantur: aliæ vero de quibus matronæ, ut diximus, constringuntur. Unde Hieremias propheta: *Nunquid, ait, virgo obliviscitur ornamentis sui, aut sponsa, seu mulier, fasciæ pectoralis suæ* (Jerem. ii, 32)? Ex quo liquido Christus sponsus Virginis Ecclesiæ ostenditur, et Synagoga sponsa nominatur, magis exprobrautis affectu quam honore virginitatis. Et ideo quia jam contaminata erat in idolis, quod fuerat replicatur. Tamen ex clementia benignissimi Salvatoris ad pœnitentiam invitatur, ut fasciam quam habuit ad ornamentum decoris, saltem **1297** recipiat ad tegumentum, et obligationem suæ deformitatis. At vero Christi Ecclesia, virgo et sponsa dicitur, quia non habet maculam neque rugam (Ephes. v, 27). Idcirco fasciis præcingitur aureis, et decoratur etiam scutulatis. Illa vero ornamentum perdidit suum, quæcunque recessit a Domino, amoresque secuta est alienos. Nec sic quidem relinquatur a Domino: verum hortatur ut redeat ad virum suum, et priorem recipiat charitatem, primaque dilectionis opera faciat, ne nuda in sanguine suo inveniatur, quæ fuerat sponsi sanguine dealbata. Hinc quoque insinuat quantus honor et gloria sit

A virginis, quæ supra pectus ornamentum habere dicitur, ubi a summo pontifice rationale, in quo erat doctrina et veritas, portabatur.

Nihil igitur minus portat virgo Christi, quæ sponsum et Salvatorem suum gerit in pectore, et ideo fasciis intelligentiarum aureis teguntur, et obvolvuntur in eo divina sacramenta, intus in animo recondita, ubi fides virginis est, sacrarium et thesaurus dilectio. Quia si deliciae sapientiæ sunt, ut ipsa fatetur per Salomonem, esse cum hominibus, multo magis deliciae sponsi, qui est ipsa Dei Patris sapientia, creduntur esse cum ipsis ut reddant vota sua Deo, ut perveniant cum exultatione portantes manipulos suos in templum Regis (Psal. cxxv, 6). Porro ad templum sic adducantur, ut sacerdotes sint; ad thalamum vero Regis, sicut sponsæ et conjuges. Imo ex omnibus ut sponsa et conjux una sit virgo. Hoc quippe templum est quod Joannes vidit in Apocalypsi sua. Et Propheta dicit: *Unam petii a Domino hanc requiram, ut habitem in domo Domini, omnibus diebus vitæ meæ* (Psal. xxvi, 4). Et iterum: *Domine, dilexi decorem domus tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ* (Psal. xxiii, 8). Ad quam nimirum gloriam contemplandam, charissimæ, cum lætitia et exultatione veniendum est. Sed quia officii evangelicis quotidie invitamur et erudimur ad illa superna gaudia, merito dictum est *Adducuntur*. Maxime tamen virgines seu viduæ, quia magnis invitantur præmiis, magnis lætabuntur gaudiis, quia in fragili sexu gravissimas devicerunt corporum passiones. Ergo *vincenti dabitur edere de ligno vitæ* (Apoc. ii, 7). Sicque in Apocalypsi Joannis, non aliis quam vincentibus præmia promittuntur. Idcirco reddat vidua vota viduitatis, reddat et virgo vota parentum suorum: imo et quæ parentum fuere, quia jam adulta est, faciat sua: eo quod non alteri est oblata quam ei cui se debet totam. Nam quia fructus ventris est filia, potestas parentum est, sua jure afferre Deo, aut nuptui tradere pignora. Unde Apostolus: **1298** *Qui virginem suam nuptui tradit, inquit, bene facit, et qui non tradit, melius facit* (I Cor. vii, 38). Idcirco non displiceant tibi, soror, parentum vota, qui tibi id quod melius est elegerunt. Imo considera diligentius quid parentibus debeas, quid Deo. Quoniam utraque retineris lege, si corrumpas sacrificii vota, quia ipsi voverunt ut tu exsolveres: ipsi te obtulerunt ut permanes. Audis, charissima, Isaac quomodo exsequitur paternam oblationem usque ad gladium et usque ad ignes: nam quantum ex voto est, etiam usque ad mortem non refugit, non reluctatur, non contradicit. Forte dices quia vir fuit: unde occurrat tibi filia Jephte, quæ ne frustraretur paternum votum se in mortem obtulit, quia pater aperuerat os suum quæ non solum non refugit, verum adhortatur patrem, ut promissum Deo munus adimpleat: ita et vos, dilectissimæ, complete in vobis felicia parentum vota; complete quæ vovistis Deo; perseverate cum Samuele in templo, qui Nazareus Domini usque ad finem vixit: quoniam nulli

alteri quam Deo natæ fuistis, non parentibus, non ulli mortalium, sed sponso Christo legibus æternis devinctæ: cujus antequam de vulva matris exiretis, esse cœpistis sponsæ fœdere æterno. Ideo licet omnes nos ejus simus, vos tamen specialiter, quia vota parentum estis, quæ dotis titulum accepistis, ut virgini sponso in virginitate feliciter consecratæ permaneat. Quoniam omnia in hoc dotis epithalamio, quæ præmissa sunt parata sunt vobis. Adest ubique sponsus vester, *speciosus forma præ filiis hominum*, paratus occurrere vobis, suumque vos introducere in templum, ubi sunt ea quæ *nec oculus vidit, nec auris audivit* (I Cor. II, 9). Non enim potest fieri ut desit quærentibus vobis in Scripturis, diligentibus in præcordiis, pulsantibus in prece, perseverantibus in fide, sperantibus in misericordia, qui palam factus est non quærentibus se, et inventus est a non interrogantibus.

Sequitur: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos principes super omnem terram*. Laudatur ergo sponsa eo ordine quo supra laudatus est sponso a Patre. Laudatur primum a domibus churneis, et odoramentis vestimentorum. Laudatur etiam, quia in dexteris regina constituitur, et Patris filia eruditur. Tertio vero in membris suis gloriosa prædicatur. Et vide quam potenter ordinem custodit laudis. *Adducentur*, inquit, *Regi virgines post eam proximæ ejus*, id est Ecclesiæ: quia prius decuit ut unitas ejus commendaretur, postea vero distinctio partium sequeretur. Et ut copiosa Ecclesiæ Dei munera monstraret conferenda, dicit eam in lætitia et exultatione **1299** ministeriis, adducendam angelicis. Quod autem adducendæ sint, continuo subnectit dicens: *Adducentur ad templum Regis*. Ad templum autem dicit, quasi ad thalamum aut ad sacrarium, ubi gaudium est et gloriosa exultatio. Deinde ad ultimum Regina, quæ a dexteris Dei ordinata consistit virtutibus, quantum profecerit incremento doctrinæ insinuat, cum infertur, *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii*. Quoniam ad finem usque sæculi Magistri ex ea non deerunt, qui et pro parentibus honorentur, et filiorum vota compleant, ut sint patres simul et filii, ne aliunde quam ex ea nati videantur, et fides periclitetur: ut puta pro patriarchis, prophetæ et pro prophetis apostoli, sicque deinceps apostolicus ordo sequatur, ut sit unus omnium eorum filiorum Core intellectus in Ecclesia, a principio usque ad finem, quoniam in omnibus sic propagatur et Ecclesia. Cæterum si ad eam loquitur tantum cui dixerat, *Obliviscere populum tuum*, ex gentibus debemus patres nosse, quibus filii nati sunt, omnes idola colentes. De quibus Hieremias locutus est, *Quam false possederunt patres nostri idola, at non est qui pluat in eis* (Jer. XIV, 22), seu philosophos, Platonem scilicet et Aristotelem, necnon et reliquos, quos enumerare longum est, diversorum dogmatum vel errorum magistros. Pro quibus omnibus nati sunt Ecclesiæ de gentibus filii, doctores scilicet et rectores, quæ constituit principes vel magistros: ac si ipsi Eccle-

sæ dicatur, filii tui, quos genuisti tibi, vertentur in patres, cum ex discipulis feceris eos magistros. Hoc quippe fieri quotidie cernimus in Ecclesia quod et usque in finem sæculi, fiendum minime dubitamus, ut successores apostolorum episcopi sibi met succedentes permaneant. Sin autem Abraham, Isaac, et Jacob, patres intellexerimus, filios Ecclesiæ, qui nati sunt ei in loco apostolos voluerimus intelligere, qui missi sunt a Domino prædicare usque ad extremum terræ; mox quærendum quomodo Ecclesia de gentibus patres habuerit patriarchas, cum ei supra dictum sit: *Obliviscere populum tuum, et domum patris tui*. Nisi quia, sicut legimus in Evangelio, *potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamæ* (Matth. III, 9), id est de gentibus: quod et factum credimus. Quia illi si filii essent Abrahamæ, opera Abrahamæ facerent. Unde illis abdicatis, *in semine Abrahamæ benedicentur omnes gentes* (Gen. XXII, 18). Quoniam sicut ille in præputio justificatus est in fide: ita et nos in ejus fide justificamur, ut simus filii ejus, cui hæc fides reputata **1300** est ad justitiam (Rom. IV, 5).

Sequitur: *Memor ero nominis tui in omni generatione et generatione*. Prius quidem vox divina ad ipsam loquebatur Ecclesiam; nunc autem e contrario, sicut quam sæpe fit, maxime in prophetis, mutat personam, et pro omnibus beneficiis, cum se intellexit sublimatam, præmiis ditatam, convertit ad ipsum sponsum vocem suam, et pollicetur recordaturam nominis ejus in omni generatione et generatione, id est in cunctis generationibus sæculi: quod adhuc hodie completur, et completum videmus intantum, ut nomen Christi sibi imposuerit ipsa Ecclesia. Unde omnes Christiani a Christo sunt vocati, ob recordationem et confessionem nominis Christi, quod est nomen novum, in quo benedicentur omnes familiæ gentium. In quo nomine et vos, charissimæ, hic aggregatæ estis, sponsæ ipsius et membra, perseverantes in confessione nominis ejus. Mirabilis quidem gloria, et ecclesiarum summum præconium, inter tam multiplices hominum successiones, nunquam finem laudis habere. Sed gloriosior in vobis atque felicior, quæ nunquam a laude cessatis in omni hora et loco. Quia inquantum infirmitas carnis sinit, angelis cœquari voto velitis. Unde etiam et in sæculo gratiarum actio jure persolvitur, eo quod fragilis et immundus vincitur, et in terris jam futura vita, ubi incorruptio regnat, demonstratur.

Propterea, inquit, *populi confitebuntur tibi in æternum, et in sæculum sæculi*. Quæ confessio sit æterna, quia vera et pia. Idecirco quæ impræsentiarum est gratiarum actio, laus, vel confessio, jam futura est vita in sæculum sæculi: quia ipsa incipit esse quæ permansura est in æternum, quo sola charitas regnat morte devicta. Quapropter adhuc in agone, dilectissimæ, quia quæ præsentis vitæ sunt devicistis, nihil restat nisi ut usque in finem perseverantes illam percipiatis partem sempiternæ vitæ, quam elegistis. Quia *Maria*, teste Domino, *optimam partem*

elegit (*Luc. x, 42*). Novi igitur quod beatam Virginiem plurimum diligatis Mariam, cujus cultui vos mancipastis. Unde sit vobis tanquam in imaginem, ipsa ejus descripta virginitas, sit in exemplum ejus humilitas, omnesque virtutes ejus forma pulchritudinis. Quæ tunc eam vere diligitis, si imitari contenditis: si refulgeat vobis in speculo castitatis, et si fuerit species virtutis. Sumite ab illa exempla vivendi, formam pudicitiae in qua sunt magisteria expressa probitatis, quid corrigere, quid refugere, **1301** quid tenere debeatis. Nam prima discendi incitamenta, nobilitas seu fama magistri est. Fama autem beatæ virginis est, quia beatificatur ab omnibus, quia humilitas ejus respecta est. Nobilitas vero, quod nihil Dei matre nobilius est; nihil splendidius ea, quam splendor paternæ gloriæ elegit et illustravit; nihil castius ea, quæ Deum hominem sine corporis contagione generavit. Quam tunc vere diligitis, si eam sequimini moribus et vita ex toto, quæ nihil aliud quam Deum dilexit.

Habetis, charissimæ, nugas otii mei: habetis quod matri olim voveram; non quod idoneus essem divina explere digne sacramenta in titulo dotis; sed ut devotionem servitii comprobarem. Ideo epithalamium gloriosum, quod Propheta cum exultatione decantaverat percucurri, ut sponsum vobis ostenderem, quem Psalmus depingit, ac si in dotis titulo, inelytum valde et speciosum præ omnibus, gloriosum in cunctis, et gratiosorem universis. Sponsam quoque mirabili varietate exornatam. Celebratas spiritalis conjugii nuptias, maxime in virginibus, Deo acceptas ostendi, in quibus perseverat amor castitatis, et in nullo obscuratur pudor integritatis: in quibus castitas æterna fragrat, vinculum perfectæ dilectionis nullo dissolvitur fine. Quarum thalamus una est domus, unaque lætitia jugis. Quæ omnia in hoc Psalmo, ac si in titulo dotis, ascribuntur. In quo prophetarum tympana nimis provida cum exultatione cordis præcinunt, quæ jam facta gaudeamus. In quo apostolorum constituitur principatus, quorum tuba omnes gentes edomuit, suisque organis ad vestras nuptias, charissimæ, omne invitavit sæculum, et suis concinunt melodiis, et prophetarum eloquiis. In quo martyrum citharæ non chordis, sed virtutibus laudes concelebrant perpetuas, qui sponsæ thalamos respargunt rosis. Unde et vos feliciter ipsi per Christum genuerunt illa. In quo sanctorum confessorum chorus, natus ex apostolis, spiritalibus lyris gratissimum depromit sonum; ita ut per eos in omnem terram pervenerit quidquid apostolicum inhabitat, et deambulat ipse virgo in suis virginibus radicans, et fundatus in cordibus earum; tanto melius et perfectius dilectus, quanto et ipsæ jocundius amore et perfectius intellectu super pectus Christi requiescunt. Unde et Joannes, quia virgo erat, dicitur familiaris super pectus Dominus recubuisse. Nam et sacerdos inter cætera separationis, pectusculum **1302** de sacrificiis victimarum accipiebat; quod bene virgo fasciis totum

obtegit et volvit aureis, quia eum quem diligit, intus abscondit cum charitate, quam nihil in mundo potest devincere, neque ullis violare fraudibus. Quod vero in scutulatis vestita virgo dicitur; ipsa varietas, ut sæpe dictum est, virtutum designatur. Es enim scutulata vestis, quæ alibi stragulata vocatur. De quo Salomon, cum de muliere forti, quæ est Ecclesia, loqueretur, ait: *Stragulatam vestem fecit sibi, byssus et purpura indumentum ejus*. Quibus duobus bene scutulata vestis textitur. Dicitur enim scutulata propter orbis rotarum candidos, aut alterius venustatis, quos habet inter purpuram, seu cujuslibet admirabilis pulchritudinem coloris. Quam stolam seu vestem aut fasciam, non habent nisi virginæ, quæ mammas ligant, ne inveniantur lactantes et nutrientes. Quæ cogitationes tegunt et constringunt; quia omnia sibi dona concessa et sacramenta Regis in pectore fovent, contegunt et enutriunt, quousque tempus evolandi hinc veniat, ut renascantur, in cælum.

Unde sequitur: *Adducentur Regi virginæ post eam proximæ ejus. Offerentur in lætitia et exultatione, adducentur in templum Regis*. Ubi juxta Septuaginta, prior versiculus adhuc de filiæ canitur ornatu, sequens ad ipsum Regem dirigitur. Secundum Hebraicum autem ex integro ad sponsam dicitur, usque ad eum locum ubi scriptum est: *Pones eos principes in universa terra*. Sed distinctio versuum nimiam sæpe Scripturis, maxime tamen in psalmis et prophetis, facit ambiguitatem, et immutat sensus. Similiter et immutatio personarum, quod in hoc Psalmo manifeste declaratur. Unde et hic quod diximus, *in scutulatis*, huic versui applicatur, et principium facit. *In scutulatis ducentur ad Regem virginæ, et sequentur eam amicæ ejus. Ducentur illuc, ducentur in lætitiis et exultatione in templum Regis*. Ubi non tam sensus quam distantia animarum in Christo credentium demonstratur, cum dicit, *adducentur ad Regem virginæ*; deinde sequentur eam amicæ ejus. Quia quod dixit *Adducentur*, Domini gratia declaratur, quæ nos ad se venire facit: sicut in Evangelio ipse testatur, dicens: *Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum* (*Joan. vi, 44*). Et Ecclesia Canticis: *Trahe me post te, curremus in odorem unguentorum tuorum* (*Cant. 1, 4*). Bene novit anima fidelis, quod nisi trahat Domini gratia, per se nemo idoneus est ut perveniat. Sed quæ virginæ ad Regem, et ad Regis thalamum tam **1303** specialiter deducuntur? Ego puto, charissimæ, de hujusmodi virginibus dictum, quales vos esse credo: quæ sequuntur una vobiscum Ecclesiam, et Agnum quocunque vadit, et ponuntur in primo gradu, quoniam fideles in virginitate corporis et animi, sicut et vos, pudica mente permanserunt. Alioquin, quid proderit pudicitiam carnis integram servasse, si non integritatem fidei servaverint? Et ideo in omni doctrina et virtutum conspersione, custodienda est Virginitas animi et corporis in Christo. Quoniam quæ perfecta est, et sancta corpore ac spiritu, ipsa

in Canticis vocatur columba immaculata, et proxima, de qua dicitur: *Viderunt eam filiae, et beatificaverunt eam, reginae et concubinae laudaverunt eam* (Cant. vi, 8). Ex quo patet sensus, quia quamvis una sit Ecclesia, unaque conjux et regina, diversi sunt ordines, et meritorum multa differentia. Ubi sexaginta etiam connumerantur reginae, et octoginta concubinae, et adolescentulae quarum non est numerus. Idcirco in prima acie adducuntur Regi virgines, quas ipse sponsus *speciosus prae filiis hominum* elegit, quas ipse sibi suo digno sociavit conjugio, ut ipse virgo in capite cum suis permaneret virginibus. Inter quas vos, dilectissimae, censeo Domino consecratae, et virginitatem integram Deo vovistis: insuper etiam ad exemplum apostolorum omnia reliquistis; nec hoc solum, verumetiam sub monastica disciplina vos redegistis. Sed quia fragilior sexus videbatur, cum esset charitas ferventior in vobis, etiam longa ex consuetudine aeterna clausura vos oberastis, unanimiter perseverantes in templo Domini: quarum *cor unum, et anima una* facta est (Act. iv, 32), concremata igne divini amoris, ut plures unum fierent, ad exemplum illius primitivae Ecclesiae, quam Spiritus sanctus in unum decoxit, ut et multis virtutibus una esset massa charitatis. In quarum principio vos consociavit idem Spiritus sanctus, qui operatur omnia in omnibus, et fecit unum corpus in Christo, unumque cor et animam unam. Sed quia paucorum est ista virtus, recte sequitur: *Post eam proximae ejus afferentur tibi*, id est post hanc, in qua vos divina gratia flores esse constituit: afferentur amicae seu proximae, ad ipsam eandemque Ecclesiam, ut sint et ipsae in unitate corporis membra fidelia. Quae proximae, seu amicae, sunt viduae caste viventes, virginibus gradu inferiori consociatae. Nam cum virginitas centesimum fructum habeat, viduitas **1304** sexagesimum, quasi proxime honorantur. Et ideo quam bene ex istis duobus ordinibus, charissimae, vestrum compactum est corpus et coadunatum. Sed virgines dicuntur adduci, quia corporis integritate robustiores sunt: viduae vero afferri, quae plerumque fractae diversis multisque molestiis, multa jam corporis imbecillitate fatigantur. Ideo gratuita gratia offeruntur, quae se pro diversis vitae sollicitudinibus dispendio tradiderunt. Interea ad haec forte solertia puellaris dictatura est, quod debuerim dicere virgines afferri debere, viduasque adduci. Praesertim cum viduae ad vos sua sponte veniant, suaque devotione: virgines vero bene a cubilibus, et jam adhuc, ut ita fatear, inter crepundia tenerae aetatis offeruntur Regi Deo, ex voto parentum potius quam ex suae mentis electione. Unde rectius illas afferri debere intelligi: istas vero sua venire voluntate, suisque se afferre votis. Nec tamen satis attendit talis quaecunque, quoniam virgines semper ex voto veniunt, et ex voluntate offerentur parentum, potius quam ex necessitate. Porro viduas quam saepe necessitas cogit: maxime tamen cum absolventur, teste Apostolo, vinculo servitutis. Quibus

etiam si permanserint in libertate, sibi oblata praemia promittuntur. Unde Apostolus: *Beator, inquit, erit, si sic permanserit, secundum consilium meum* (I Cor. vii, 40). Sed quibus necessitatibus premanetur in conjugio, et ut a conjugio absolutae, longum enumerare. Verumtamen ipse de se melius norunt quid evaserint, quibus Christus in voto est. Porro virginitas in mundo sola libera est, libertate Christi, nullis obnoxia vitiis, nullis alligata vinculis, nullis contaminata corruptionibus, quae sola angelis in terris comparatur, sola libera est: sponsum Christum, ac si comes in remota, quocunque vadit sequitur.

Et ideo vos, charissimae, felices dixerim, quoniam nescistis torum in delicto, habebitis fructum in respectione animarum sanctarum. Felices quae bibistis cum lacte carnis lac vitae aeternae, et mox in ortu Deo dicatae estis. Nihil enim aliud estis quam sacrificium Deo, vota parentum, possessio Spiritus sancti, cujus infusione sacrificatae estis et nutritae. Siquidem enutritae lacte Verbi ab ineunte aetate, inter angelorum frequentiam, infra gregem Christi, inter pascea vitae, ac si in paradiso Dei, inter alleluistica semper gaudia, inter sacrificia et holocaustomata Dei: quae nihil aliud didicistis quam Christum, nihil amare nostis quam ipsum. Etsi **1305** vota parentum vos deduxerunt, dilectissimae, felices quae permansistis in agone certaminis: quoniam fides quae vos Deo in baptisate consecravit, ipsa vos pro voto hic etiam, teste Ecclesia, obtulit et devovit. Idcirco habetis primam gratiam in baptisate: alteram vero et Deo placitam, ad instar Samuelis, quod Deo in holocaustum oblatae estis. Deinde ad ultimum, quia omnia reliquistis. Reliquistis autem, si habere contemnitis; quia haec est vera mortificatio saeculi, ut in saeculo nec habeatis quidquam, nec habere velitis. Haec vota, matronae Christi, hoc in loco communia sunt vobis quae vovistis, ut simul innupta et virgo, juxta Apostolum (I Cor. vii, 34), quae Domini sunt cogitet, ut sit sancta et corpore et spiritu. Hanc quippe unitatem, de diversis partibus venientem, lapis ille Christus conjunxit, qui est *lapis angularis, et fecit utraque unum* (Ephes. ii, 20). Quem sane lapidem angularem in fundamento cordis posuistis, et ideo ad hunc angulum Vesonae convolvastis. Non quod angulum diligeretis exiguae civitatis: sed quia dilexistis, et diligere debetis arduam et angustam viam, quae ducit ad vitam, quoniam lata et spaciosa est quae ducit ad mortem.

Unde, charissimae, quia Christus lapis vivus unum vos fecit gregem, unumque ovile in hoc angulo, erigite et vobis turrin illam ex Evangelio, turrin anguli, ut sitis vobis invicem supplementum virtutis, et magisterium castitatis: ita ut virginitas discat exemplo casti conjugii Christo deferre castitatem: quatenus sicut illa custodivit cubile immaculatum: ita virginitas eo amplius quam vovit, Deo integritatem custodiat mentis et corporis: quoniam propemodum non inferior virtus est eo abstinere conjugio, oblectamenta nescire. Sed et viduitas exem-

plo virginum multa debet ediscere quæ deploret, A multa quæ imitetur, multa etiam quæ congaudeat; ut quæ perdidit vidua in conjugio, totum possideat gaudens cum charitate in flore virginitatis. Sicque in utroque fortes, charissimæ, turrim flammam erigite ex Evangelio, unam et fortem, munitam cum armaturis et propugnaculis suis: quia simul in utraque virtute præmia repromissa sunt vobis æternæ remunerationis. Turris namque quando constituitur, in modum ignis erigitur; quia ignis licet latior in imis semper ardeat, amen acuitur in summis, et ad superna semper tendit. Hinc eamque turris, ut aiunt, apud Græcos *pyrgos* dicitur, eo quod in modum flammæ acuitur **1306** et consurgit. Quam prorsus turrim tunc bene construistis, si charitatem, qua corda multorum animæque unum fiunt, in vobismet semper accenditis, B quia charitas Dei et proximi sursum ut ignis evolare contendit. Verum quod nulli gradus Ecclesiæ magis sibi conveniunt quam virginitas et viduitas sanctimonialium, quarum unum est votum obedientiæ, una sit conversio morum, una stabilitas loci, una conversatio vitæ, una repromissio regni: et ne ista infletur adversus alteram earum, una vocata virgo, altera vero proxima vel amica. Quibus simul dicitur in Canticis: *Una est columba mea, amica mea, proxima mea* (Cant. II, 10), quia sponsus semper in omnibus unum requirit, unumque omnes semper esse vult. Quo simul omnes, quæ offeruntur, et quæ adducuntur, agendum est ut afferantur in lætitia et exultatione (II Cor. IX, 7); ne ulla ex tristitia agat,

suis organis dulcissima societate sonuerant, in quo thalamus omnium virginum dedicatur, et sponsus inducitur oleo delibutus Spiritus sancti, ac si in palæstra, præ consortibus suis, ante quam musicorum in hoc carmine omnia resultant genera, et unam universus orbis cum supernis civibus tenet harmoniam. In quo itaque epithalamio talia movent virginis Christi ante vestras excubias musicorum organa, ut eorum mellifluis sonis impræsentiarum omnis vincatur humana lætitia, et futurorum in his jam jamque celebrentur gaudia. In quo nimirum gaudio, charissimæ, sacratissima vestris quia volui cubilia cordis floribus respergere. Sed quia non eram idoneus, humilem misi pulgrium bene olentem valde, quo aspergantur saltem gressus euntium ante ostia. Quoniam etsi vile videatur in Galliis, apud Indos tamen charum et pretiosum est plusquam piper pro suis odoribus. Unde constat quod non omnes omnia habent; neque unus sapor cunctis æqualiter in palato cordis sapit: sicut nec una eademque medicina apud omnes æqualiter valet. Qua de causa credo quod inter vos hoc nostrum opusculum quasdam inveniat, quibus prosit et placeat. Non quod nostrum, inquam, sed quod Dei, quia de nostro non nisi sola rusticitas sordet. Cæterum sunt deliciæ intus boni Regis, quibus nos esurientes pasti sumus de vestro nuptiali convivio, quas prout licuit impræsentiarum nausimus in titulo vestræ dotis.

S. PASCHASII RADBERTI

ABBATIS CORBEIENSIS

IN THRENOS SIVE LAMENTATIONES JEREMIE

LIBRI QUINQUE.

(Apud Sirmond., Opp. S. Paschasii Radberti.)

PROLOGUS

AD ODILMANNUM SEVERUM.

1307-1308 PASCHASII RADBERTI, monacho- C rum omnium peripsema, scilicet ODILMANNI SEVERO plurimam et sempiternam salutem.

Multo cogor longoque confectus vitæ tædio, tristes lacrymarum inire modos. Gemebunda jam quia profecto meis prægravata malis inopinate senectus non vocata venit. Quam dum inspicio, specie deformatus, aliena perhorresco, eo quod me subito animo non mutatus, quod fui non invenio, evadere

tamen nequeo, illa decipiente, quæ amisi. Unde congelatus usu longiori durior effectus, nullis jam emolliri queo flibus, quamvis multis miseriarum mearum intus forisve premar doloribus. Quibus quotidie saltem ad suspiria propulsus Jeremiæ prophete inter discrimina ultimæ vitæ, Threnos explanare decrevi. Siquidem ejus ut emolliar lamentis, quatenus vel sic addiscam fragilis vitæ excidia deplorare, quo modo sanctus ille plangit aliena. Et